

TARTALOM

Tanulmány

VIDA SÁNDOR:

„Precedensek” az EU Bírósága gyakorlatában 53

TÖRÖK BERNÁT:

A gyűlöletbeszéd tilalmának médiajogi mércéi 59

ZAKARIÁS KINGA:

Az általános személyiségi jog a német Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatában 73

Szemle

SZABADOS TAMÁS:

Áthelyezhetik-e székhelyüket magyar társaságok Ausztriába? 88

Jogirodalom, jogélet

HAMZA GÁBOR:

A magánjog történetéről 93

GOMBOS KATALIN:

Vörös Imre: Csoportkép Laokoóonnal – A magyar jog és az alkotmánybíráskodás vívódása az európai joggal című könyvéről 97

MOHAY ÁGOSTON:

Shaping Language – Commentary on the European Charter for Regional or Minority Languages in light of the Committee of Experts evaluation 101

KOVÁCS JUDIT NÓRA:

„Az új Alaptörvény és a jogélet reformja” – Doktorandusz konferencia Szegeden 105

JOG TUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Contents

Inhalt

Studies

SÁNDOR VIDA:

Precedents in the Jurisprudence of the EU Court

BERNÁT TÖRÖK:

Media Law Standards of the Prohibition of Hate Speech

KINGA ZAKARIÁS:

General Personal Right in the Practice of the German Federal Constitutional Court

Review

TAMÁS SZABADOS:

Are Hungarian Companies Allowed to Relocate Their Seat to Austria?

Legal Life–Legal Literature :

GÁBOR HAMZA:

On the History of Civil Law

KATALIN GOMBOS:

IMRE VÖRÖS: „Tableau with Laocoön – The Wrestling of Hungarian Law and Constitutional Jurisprudence with the European Law”

ÁGOSTON MOHAY:

Shaping Language – Commentary on the European Charter for Regional or Minority Languages in Light of the Committee of Experts’ Evaluation

Abhandlungen

SÁNDOR VIDA:

Präzedenzen in der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofes

BERNÁT TÖRÖK:

Medienrechtliche Maßstäbe des Verbots der Hassrede

KINGA ZAKARIÁS:

Das allgemeine Persönlichkeitsrecht in der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichtshofes

Rundschau

TAMÁS SZABADOS:

Dürfen ungarische Gesellschaften ihren Geschäftssitz nach Österreich verlegen?

Rechtswissenschaften–Rechtsleben

GÁBOR HAMZA:

Über die Geschichte des Privatrechts

KATALIN GOMBOS:

Über das Buch „Laokoon-Gruppe – Das Ringen von dem ungarischen Recht und der Verfassungsgerichtsbarkeit mit dem europäischen Recht” von Imre Vörös

ÁGOSTON MOHAY:

Shaping Language – Commentary on the European Charter for Regional or Minority Languages in light of the Committee of Experts’ evaluation

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT AZ MTA
KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATKIADÓ BIZOTTSÁGA TÁMOGATTA

Jogtudományi Közlöny * A MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata.

A Szerkesztő Bizottság vezetője: **Dr. Korinek László**

A Szerkesztő Bizottság tagjai: Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda, Dr. Szalma József

Felelős szerkesztő: **Dr. Vörös Imre** • Szerkesztő: **Dr. Szalai Éva**

A szerkesztőség címe: 1015 Budapest, I. Donáti u. 35–45.

1084 Bp. Auróra u. 11. • Tel: 303-47-38; Fax: 303-47-44 • marketing@observer.hu

Kiadja a LOGOD Bt. 1012 Budapest, Logodi u. 49. Telefonszám: 214-2453, fax: 225-7764.

e-mail: logod@logod.hu, web: www.logod.hu

Előfizethető a LOGOD Bt. számlaszámán; 10900011-00000007-34760128

Felelős kiadó: Buday Miklós ügyvezető igazgató.

Nyomdai előkészítés: LOGOD Bt. • Terjeszti a LOGOD Bt. Megrendelhető a kiadó címén,

Előfizetési díj belföldön egy évre: 17 700 Ft, külföldön 120 EUR

Egyes lapszámok külön is megvásárolhatók, 1700 Ft/szám áron, melyet a postaköltség felszámolásával kézbesítünk.

Nyomdai munkálatok: F&F Print Line Kft. • HU ISSN 0021-7166

TANULMÁNY

„Precedensek” az EU Bírósága gyakorlatában*

✎ Vida Sándor, az MTA doktora (Budapest)

AZ EU Bíróságának ítéleteiben gyakran előfordul „az állandó bírósági gyakorlat szerint“-formula (pl. egységes jogalkalmazás, eurokonform értelmezés, átfogó megítélés, átlagos fogyasztó, a védjegy gazdasági funkciója). Újabb ítéletekben a korábbi precedensekre hivatkozás helyett felmerül az analógia alkalmazása, amely a jogvita tárgyának minősítéséhez szükséges a bíró számára. Az EU Bírósága kivételesen akár korábbi jogalkalmazási gyakorlatától is eltér: erre példa a HAG II. ítélet a védjegyjogosulttal kapcsolatban, vagy a Keck Mithouard ítélet a tagállamok importkorlátozó intézkedéseivel kapcsolatban. A következetes bírósági gyakorlat mindenesetre megbízhatóbb tájékoztatósi pont, mint a nem mindig előre látható precedens-szemlélet.

Bevezetés

Az igazságszolgáltatás alapvető követelménye, hogy az *azonost azonosan* kell elbírálni, s ugyanez a követelmény a (közeli) hasonlóság esetén („*simili*” érvelés). Az ítélkezési gyakorlat következetlensége ellenkezik a bíraskodással szemben támasztott társadalmi elvárással. A következetes jogalkalmazás egyik eszköze az angol jogból ismert precedensekkel való érvelés¹ (*legal reasoning from precedent to precedent*).

Az uralkodó nézet szerint,² amelyhez magam is csatlakozom, az EU Bíróságának ítéletei, az angol jog felől nézve *nem igazi precedensek*, mivel az EU Bírósága nincs kötve saját ítéleteihez. A kontinentális jogfelfogás szerint azonban azok mégis precedens-jellegűek, amit a legjobban az szemléltet, hogy alig akad az EU Bíróságának olyan ítélete, amelyben – hasonló kérdésben kialakított állásfoglalást tükröző – korábbi ítéletére ne hivatkozna. Ezért – az angol jogtól való elhatárolás kifejezésére – tettem a címben idézőjelbe a precedens szót.

Az EU Bíróságának precedensjogát jól tükrözi az utóbbi évtizedben elterjedt (Nagy-Britannia 1972 évi csatlakozása után, azaz az angol bírák kinevezését követő időszakban) az ítéletekben szinte kivétel nélkül

előforduló szóhasználat: „*az állandó bírósági gyakorlat értelmében...*”.³ Ettől az állandó gyakorlattól való eltérés pedig a ritka kivételek közé tartozik.

Más kérdés, hogy jogértelmezési kérdésekben az egyes tanácsoknak eltérő véleményük lehet, aminek eredményeként előfordulhatnak *ütököző* precedensek. Általában a *Brown* és *Kennedy*⁴ munkaügyi ítéleteket hozzák fel példaként. A nemzeti bíróságok gyakorlatában is előfordul – mondják –, hogy ugyanazon bíróság különböző tanácsa másként ítélkezik hasonló ügyekben. Az ilyet nehéz előre látni. Mindenesetre az EU Bírósága eljárási szabályzatának 95 (4) cikke lehetővé teszi, hogy ha valamelyik tanács eljárása során ilyesmit észlel, úgy kezdeményezze a 13 tagú Nagy Tanács⁵ összehívását. Erre persze leginkább előzetes döntéshozatalra felterjesztett kérdések elbírálása esetén kerül sor.

Az *előzetes döntéshozatali* eljárás egyébként is meglehetősen *rugalmas*. A jogértelmezés tárgyában érkező megkeresések ismétlődése esetén nem kizárt, hogy az EU Bírósága saját korábbi álláspontját pontosítja, kiegészíti, az azonban kifejezetten ritka, hogy a korábbi állásponttól *expressis verbis* eltérjen. Az ily módon továbbfejlesztett jogértelmezés kapcsán az az általános vélemény, hogy az EU Bíróságának nincsenek „bebe-

* Az Alexander von Humboldt-Alapítvány (NSZK) által lehetővé tett kutatómunka keretében készült tanulmány (Szerk.)

1 Különösen: *Kecskés László*: Polgári jogi fejlődés az angol és a skót jogban. Budapest 2012. 216.

2 *Bartha Ildikó*: Az Európai Unió joga és a precedensek. In: Betekintés a jogrendszerek világába (Szerk.: *Baló Attila–Loss Sándor*) Budapest, 2003. 400; *Kecskés László*: EU-jog és jogharmonizáció 4. kiadás 2011. 498; *Kovács Virág*: Precedensjog az Európai Bíróság gyakorlatában. Jogelméleti Szemle 2000/4. 12 – angol nézőpontból: *A. Arnall*: The EU and its Court of Justice. Oxford 1999. 528.

3 „*It is well established case law that...*”, „*il est de jurisprudence constante...*”

4 *N. R. Brown–T. F. Kennedy*: The Court of Justice of the European Communities, 5. kiadás, London 2000. 372.

5 Figyelemmel arra, hogy az EU Bíróságának 26 bírója van, két (13 tagú) Nagy Tanács összehívására van lehetőség

tonozott” (*cimented*) állásfoglalásai. *Rasmussen*⁶ helytállóan jegyzi meg ezzel kapcsolatban, hogy az eltérések általában az ítéletek indokolásában, nem pedig a rendelkező részben találhatóak.

I.

Korábbi ítéletekre történő hivatkozás

Amint említettem az EU Bírósága ítéleteiben viszsztatérő jelleggel használja „az állandó bírósági gyakorlat...” fordulatot. Az alábbiakban a hivatkozási alapul szolgáló legkorábbi ítéletek említésével mutatok be különböző tárgyú precedensekre való hivatkozást.

1. Egységes jogértelmezés

Az EU Bírósága védjegyügyekben több esetben kimondta, hogy annak érdekében, hogy az oltalom a különböző tagállamokban egymástól ne alakuljon eltérően, az EU Bíróságának feladata, hogy a jogértelmezés egységességét biztosítsa.

Példa: a *védjegyjogi irányelv* 75. cikk 1. bekezdésének (a védjegy által biztosított jogok) értelmezésekor az EU Bírósága az *ARSENAL* ügyben (C-206/01)⁷ hozott ítéletében azt mondta: „Annak elkerülése érdekében, hogy valamely védjegyjogosultnak biztosított oltalom tagállamonként ne változzon, az EU Bíróságának feladata, hogy egységes értelmezését adja az irányelv 5. cikke (1) bekezdésének és különösen a benne szereplő „használat” fogalmának...” (ítélet 45. pont).

Ugyanezt a szempontot ismételte meg az EU Bírósága az *OPEL* ügyben hozott ítélet (C-48/05) 17. pontjában, a *CÉLINE* ügyben hozott ítélet (C-17/06) 15. pontjában, a „01” ügyben hozott ítélet (C-533/06) 56. pontjában, az *ANSUL* ügyben hozott ítélet (C-40/01) 16. és 31. pontjában. Más szavakkal korábbi precedensekre utalással mondja ugyanezt a *MATRATZEN* ügyben hozott eseti határozat (C-421/04) 20. pontja. Nevezetesen „... a közösségi szinten történő kimerítő jogszabály-közelítési intézkedés rendelkezései alapján... kell elbírálni” (a megkülönböztető képesség kérdését).⁸

2. EU konform értelmezés

Az EU Bíróságának *ipso iure* feladata, hogy az EU konform jogértelmezést és joggyakorlatot biztosítsa.

Ha pedig olyan tárgykörben merül fel a jogértelmezés kérdése, amelyben a jogi normák EU szinten egységesítve (harmonizálva) vannak, akkor az EU konform jogértelmezés és jogalkalmazás irányába terelés természetesen kiterjed a tagállamok jogalkalmazóira, bíróságaira is. Különösképpen ez a helyzet a közösségi védjegyjog esetén, amely vonatkozásában nemcsak a védjegyjogi irányelv, de a KVR⁹ is kijelöli a követendő utat, s ahol valamennyi tagállamban közösségi védjegy bíróság működik.

Példa: Az *Adidas c/a Fitnessworld* (C-408/01) ügyben¹⁰ az irányelv 5(2) cikkének (jó hírű védjegy oltalma) értelmezése alkalmával az EU Bírósága azt mondta: „állandó joggyakorlat, hogy ha a nemzeti bíróság nemzeti jogot, különösen a nemzeti jog olyan rendelkezését alkalmazza, amelyet egy irányelv átültetésével vezettek be, akkor hacsak lehetséges, azt az irányelv szavai és célja szerint értelmezzék” (ítélet 21. pont).

Tekintettel arra, hogy az irányelv 5(2) cikke fakultatív és nem kógens rendelkezés, kézenfekvő, hogy az irányelvkonform jogértelmezés elve nem korlátozódik az irányelv kógens rendelkezéseinek a nemzeti jogba történt átvételéről szóló rendelkezésekre, hanem az irányelv valamennyi rendelkezésének értelmezésére irányadó, ha azokat a nemzeti jogba átültették. Ugyanezt a szempontot ismétli meg a *Björnekulla Frouktindustrier* ügyben hozott ítélet (C-371/02) 13. pontja, valamint az *Anheuser Busch* ügyben hozott ítélet (C-245/02) 50. és 70. pontja.

3. Átfogó mérlegelés

Minden bírósági határozattal szemben az a társadalmi elvárás, igény, hogy az az *összes releváns körülmény átfogó mérlegelésének* eredményeként jöjjön létre. Ez a társadalmi elvárás korántsem szorítkozik a védjegyjogra, a precedensként felhozott példák azonban a jelen írás szerzőjének személyére visszavezethető okokból védjegyjogiak.

Az EU Bírósága már a kezdet kezdetén két egymástól eltérő módon ábrázolt macskaféle, azaz pumát megjelenítő védjegy ütközése esetén kimondta az átfogó mérlegelés szabályát. A *SABEL* ügyben¹¹ hozott ítélet szóhasználata szerint „... Az összetéveszthetőséget átfogóan (*globally*) kell értékelni, figyelembe véve az ügy körülményeinek valamennyi tényezőjét” [(C-251/95) 22. pont].

Majd a *Lloyd* ügyben hozott ítéletében az EU Bírósága tovább részletezte ezt a szabályt, mondván, hogy

6 *H. Rasmussen*: Acceptance and Criticism of International Courte Rulings. In: The Role of International Courts (Szerk.: C. Baudenbacher-E. Busek) Stuttgart 2008. 238.

7 89/104 EK sz. védjegyjogi irányelv (újra kodifikálva a 2008/95 EK. sz. irányelvvvel)

8 BH 2003/7. 522; ism. *Dr. Vida Sándor*: Az Európai Bíróság védjegyjogi gyakorlata (a továbbiakban *Vida I.*) Miskolc 2006. 52.

9 40/94 EK sz. rendelet a közösségi védjegyről (újra kodifikálva a 207/2009 EK sz. rendelettel)

10 Európai Bírósági Ítéletek 2003/4. 52; *Vida I.*, 174

11 *Arva Katalin*: Szemelvények az Európai Bíróság gyakorlatából. Védjegyvilág 2002. 1. 10.

„az átfogó mérlegelés szükségessé teszi a tekintetbe jövő körülmények egymásközi kölcsönhatásának figyelembevételét...” [(C-342/97) 19., 25. pont].¹²

Az átfogó mérlegelés szabályát az EU Bírósága ezután számos ítéletében megismételte, eljárásjogi precedenst teremtve ezzel. Így: MARCA MODE ügyben hozott ítélet [(C-425/98) 40. pont], PRAKTIKER ügyben hozott ítélet [(C-19/30) 48. pont], HAVE A BREAK ügyben hozott ítélet [(C-353/03) 31. pont], THOMSON LIFE ügyben hozott ítélet [(C-120/04) 28. pont], „csokoládé nyuszi” ügyben hozott ítélet [(C-529/07) 37. pont], „pszeudovédjegy” ügyben hozott ítélet [(C-569/08) 42. pont].

4. Átlagos fogyasztó

Az átlagos fogyasztó fogalmát az EU Bírósága – először a Gut Springenheide (versenyjogi) előzetes döntésben [(C-210/96) 31. pont] határozta meg, amikor azt mondta, a védjegy megkülönböztető-képességének elbírálásakor a mérce „az átlagosan tájékozott, figyelmes és értelmes átlagos fogyasztó” nevezetesen, hogy az miként észleli a szóban forgó árukat vagy szolgáltatásokat. Az *átlagos fogyasztó mint mérték* mind a védjegy megkülönböztető-képessége mind az összetéveszthetőség vizsgálatánál döntő szempont. Az átlagos fogyasztó nem szakember, valamint nem rendelkezik olyan ismeretekkel sem, mint az iparjogvédelmi hatóság előadója, vagy az eljáró bíró, még akkor sem, ha ez utóbbiak a szóban forgó termék vagy szolgáltatás vevői, fogyasztói közé tartoznak.

Az EU Bírósága számos védjegyjogi és versenyjogi tárgyú ítéletében utal az „átlagos fogyasztó” modelljére. Példák: PHILIPS ügy [(C-299/99) 62. pont], Lloyd ügy [(C-53/01) 46. pont], Linde, Winward, Rado egyesített ügyek [(C-53/01-55/01) 41. pont], LIBERTEL ügy [(C-104/01) 46. pont], POSTKANTOOR ügy [(C-363/99) 76. pont], THOMSON LIFE ügy [(C-120/04) 30. pont], INTEL ügy [(C-252/07) 35. pont].

Az átlagos fogyasztó által tanúsított magatartás tekintetében pedig a Lloyd ügyben azt állapította meg az EU Bírósága, hogy „az ritkán van abban a helyzetben, hogy a különböző védjegyeket közvetlenül összehasonlíthassa egymással, hanem kénytelen arra a tökéletlen képre hagyatkozni, amelyet emlékezetében megőrzött. Ezen felül figyelembe veendő az is, hogy az átlagos fogyasztó figyelme a szóban forgó áru vagy szolgáltatások jellegétől függően különböző erősségű lehet.” [(C-342/97) 26. pont].

Ezeket a megállapításokat az EU Bírósága mind a védjegy bejegyzési – mind a jogfenntartási (védjegy törlése), valamint jogérvényesítési (bitorlás) ügyek-

ben hozott ítéleteiben következetesen ismétli, rendszerint utalva a Lloyd ügyben hozott ítéletre.

5. A védjegy gazdasági funkciói

Az EU Bírósága védjegyjogi gyakorlatában központi helyet foglal el a védjegyfunkciók tana, legyen szó akár jogszerzésről, akár jogérvényesítésről. E vonatkozásban precedensként a talán leggyakrabban hivatkozott előzetes döntés az *ARSENAL ügyben*¹³ hozott ítélet [(C-206/01) 48. pont]. Eszerint: „Ahhoz, hogy a védjegy a torzítatlan versenyben – amelyet az EK Szerződés fenntartani törekszik – alkalmas legyen rá, hogy alapvető szerepét betöltse, biztosítania kell, hogy valamennyi olyan árut vagy szolgáltatást, amelyet azzal megjelölnek meghatározott vállalat ellenőrzése mellett állítottak elő vagy szolgáltatottak, amelyet a vállalat azok minőségéért felelős.”

Az itt idézett megállapításra vezet vissza a joggyakorlat és a szakirodalom a *védjegy alapvető funkcióját, a származást jelző funkciót*. Hivatkozások: Ansul ügy [(C-40/01) 35., 36. pont], Radetzky Orden ügy [(C-442/07) 36. pont], WELLNESS ügy [(C-495/07) 17. pont].

Az idők folyamán az EU Bírósága a védjegy további funkcióiról is megemlékezett, így a reklámfunkcióról, amelyre példa a GOOGLE ügyben¹⁴ hozott előzetes döntés [(C-236-C-238/08) 99. pont]. Nevezetesen: „A védjegy jogosultja megtilthatja, hogy valamely hirdető az említett védjeggyel azonos megjelölést az említett védjegyjogosult hozzájárulása nélkül internetes reklámszolgáltatás keretében kiválasztott kulcsszóként az említett védjegy árujegyzékében szereplő árukkal illetve szolgáltatásokkal azonos áruk vagy szolgáltatások reklámozására használja...”

A *védjegy reklámfunkciójának* védelme vezette az EU Bíróságot néhány eseti döntésében odáig, hogy a reklámozással kapcsolatos pénzügyi ráfordításokat beruházásként értékelje. Ez azonban nem jelenti azt, hogy egyértelműen védjegy beruházási funkciójáról lehetne beszélni. Annyit azonban mindenesetre, hogy adott esetben a reklámozással kapcsolatos jelentős ráfordítások a védjegy értékét növelő, vagy fenntartó beruházásoknak tekinthetők.

II.

Analógia vagy precedens?

I. Az EU Bírósága néhány ítéletében (az angol, francia, magyar stb. szövegben) a precedensekre való hi-

¹² *Vida I.*, 145.

¹³ vö. 8. láb.

¹⁴ Európai Bírósági Ítéletek 2010/2. 67; *Vida Sándor*: Az Európai Bíróság védjegyjogi gyakorlata II (a továbbiakban *Vida II*), Miskolc 2010. 317.

vatkozás helyett az „analógia útján”-*utalás* (*per analogy, by the way of analogy*) szerepel a felhívott korábbi ítélet megjelölés előtt. Ezek közül különösen elgondolkodtató a *PAGO ítéletnek*¹⁵ a híres *DAVIDOFF ügyben* hozott előzetes döntésre való hivatkozása, amelyben az EU Bírósága a védjegyjogi irányelv 5. cikk (2) bekezdésének célját értékelve azt mondja: „... a jó hírnevet élvező közösségi védjegyek nem részesülhetnek kisebb oltalomban az azonos árukkal vagy szolgáltatásokkal kapcsolatosan használt megjelölés esetében, mint a nem hasonló árukkal vagy szolgáltatásokkal kapcsolatban használt megjelölés esetén (lásd analógia útján...)”.

Hasonló hivatkozás olvasható a *DIOR* ruhanemű ügyben hozott ítéletben,¹⁶ amely a jogsértő parallelimport kapcsán Parfums Christian DIOR ügyben hozott ítéletben alkalmazott jogértelmezésre hivatkozik, amelynek tényállása presztizsértékű áruk akciós áron való értékesítése: „... aki a védjegyet kereskedelmi célokra oly módon használja fel, hogy az a védjegy jó hírnevét sértheti... (analógia útján...)”. Ugyancsak ilyen jellegű hivatkozás található a *GOOGLE* ügyben hozott ítéletben,¹⁷ amely szerint „... a védjeggyel azonos megjelölés harmadik felek által ... kulcsszóként történő használata megerősíti az érintett áruk, illetve szolgáltatások és a védjegyjogosult közötti lényegi kapcsolat fennállásának látszatát (lásd analógia útján...)”. Analógiára történő utalások persze további ítéletekben is olvashatóak, pl. *CÉLINE* [(C-17/06) 17. pont], *IP-TRANSLATOR* [(C-307/10) 45. pont], ezek az előzőekben bemutatottakkal együtt pozitív tartalmú analógiák.

2. Az ítéletek francia és angol szövegeiben az analógiára történő hivatkozás egyrésztől, másrésztől a német szövegeknek ilyen szóhasználatú hivatkozást mellőző és a megoldásnak precedensként történő kezelése persze nem tekinthető fordítói kényelmességnek, különösen, ha meggondoljuk, hogy nem egy ítéletről van szó, valamint, hogy a fordításokat bírják ellenőrizni. A különbség gyökerei alighanem mélyebbre nyúlnak vissza: a francia-angol és a német jogfelfogás közötti különbségre. Az egyik vezető német tankönyv¹⁸ az analógia alkalmazását általában szűkebb körben mutatja be, az ismertett példák törvényi rendelkezéseknek más olyan esetekre történt alkalmazását tárgyalják, amelyekre a törvény valójában

nem terjed ki. – A francia Jogi Enciklopédiában¹⁹ ezzel szemben az analógia tárgyalásánál a törvény szó nem fordul elő, amiből az alkalmazás szélesebb körben történő gyakorlatára lehet következtetni.

3. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a *Blutman László*²⁰ által kifogásolt *analogia legis* és *analogia iuris* megkülönböztetés Európa más országaiban mégis megállja a helyét, beleértve az EU Bíróságának gyakorlatát is. Hiszen olyan érvelés, hogy melyik a „hiteles szöveg” nem válasz erre a koncepcióbeli különbségre.

Más problémát vet fel a *PAGO* ügyben hozott ítélet,²¹ amely – szokatlan módon – *nemleges körülményre* alapít analógiát, amikor azt mondja, hogy „Nem lehet feltételül szabni azt, hogy a közösségi védjegyet az így meghatározott vásárlóközönség százalékában megadott hányadának ismernie kell (analógia útján...)”. Ez utóbbi a *Blutman*²² által felvázolt modell szerint pseudoanalógia, mivel csupán annak magyarázatát szolgálja, hogy nem szükséges az EU néhány tagországában elfogadott joggyakorlat alkalmazása.

Az EU Bírósága ítéleteit olvasva, magam csak egy olyan analógia-hivatkozással találkoztam, amelynél egyrészt az analógiára történt hivatkozás, az azonos jogalkalmazás, eljárás a cél, másrészt az analógia-jelleg vitathatatlanul kimutatható. Nevezetesen, amikor a közösségi védjegy-gyakorlatban alkalmazott roszhiszeműség kritériumokat doménnévre transzponálták. Igaz, hogy az .eu felső szintű domén bevezetéséről szóló 874/2004/EK rendelet (3) bekezdése a roszhiszemű doménnév bejegyzésre több példát is felhoz, az EU Bíróságának gyakorlatában azonban roszhiszemű doménnév bejegyzés tárgyában hozott ítéletre – ismereteim szerint – 2010 előtt nem került sor. Ezért ebben az ügyben védjegyjogi analógiára való utalás indokolt és megalapozott volt. A *www.reifen.eu*²³ (magyarul gumibroncs) doménnév roszhiszemű bejegyzése miatt hozott ítéletében az EU Bírósága a „csokoládé nyuszi” ítéletére hivatkozással azt mondta, hogy „Márpedig a roszhiszeműséget átfogóan, az eset valamennyi releváns tényezőjét figyelembe véve kell megítélni (lásd analógiaként...)”.

Egyébként a roszhiszeműség tilalma nem a védjegy jog sajátja. Ez a tilalom – a római jog óta – a polgári jog általános szabályai közé tartozik, amint az a Ptk. 4. § (1) bekezdésében is olvasható.

15 C-301/07, 18. pont; Vida II., 116.

16 C-59/08, 56. pont; Vida II., 276.

17 vö. 14. lábjegyzet, ítélet 85. pont

18 *K. Larenz–C. W. Canaris: Methodenlehre der Rechtswissenschaft. 3. kiadás. Berlin 1995. 203.*

19 *Vocabulaire Juridique*, Paris 2001 – Analogikus érvelés: klasszikus jogértelmezési eljárás, amely a szövegmagyarázat módszeréből indul ki. Ennek lényege, hogy kiterjeszti a szöveg által meghatározott megoldást egy hasonló tényállású esetre, amelyet a szöveg nem irányoz elő, kimutatva, hogy a szabályt értelemszerűen kell alkalmazni mindkét esetre, ha a *ratio legis* értelmében a két dolog azonos módon történő kezelése indokolt...

20 *Blutman László: A jogdogmatika zátonyai: az analógia a magyar jogban. JTK 2008. 275. (282)*

21 vö. 15. lábjegyzet, ítélet 23. pont

22 vö. 20. lábjegyzet, 290.

23 C-516/08, 42. pont; Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012. 2. 98.

III. Közbülső következtetés

1. Aligha szükséges fejtegetni, hogy a precedens és az analógia a jogalkalmazás *hasonló eszközei*: mindkettő használatához valamiféle kapcsolat szükséges a korábbi és a későbbi tényállás, vagy az ahhoz fűzhető jogi következmények tekintetében. Mind a precedensre való hivatkozást, mind az analógia alkalmazását a bíróság (nemcsak az EU Bírósága) akkor alkalmazza, ha az elbírálandó és a korábbi ügy között hasonlóság van. Mindkettő alkalmazásához a bíróság által történő előzetes „minősítés” (*Vorverständnis*) szükséges. Az analógia hagyományos ellenszere az *argumentum a contrario* a precedens alkalmazása ellen is felhozható.

Végül sem a precedens, sem az analógia fennállásához nem feltétlenül szükséges joghézag fennállása. Az EU-jogban, amelynek polgári jogi normáit a keretszabályok, irányelvek jellemzik, egyébként is bajos joghézagról beszélni.

IV. Eltérés a precedenstől (overruling)

1. Előfordulnak olyan helyzetek, amikor az EU Bírósága célszerűnek látja eltérni korábbi döntéseitől, a szakirodalomban a használt kifejezés szerint „*felülírja*” azokat.

Látványosan ez történt a *HAG*²⁴ védjegy ügyében. A Luxemburgi Törvényszék (*Tribunal d'Arrondissement*) 1973-ban arra kért választ, hogy az EKSZ 85. cikke (árak szabad forgalma) miként értelmezendő a háborús elkobzás következtében belga tulajdonba került HAG (kávé) védjegy tekintetében: az az EU (akkor EK) más tagországaiiban is szabadon használható-e a belga tulajdonos által? A kérdés feltételét az ette indokoltta, hogy a háborús elkobzás a németországi HAG védjegyet nem érintette, s a német védjegyjogosult 1972-ben a luxemburgi piacon német HAG védjegyével ellátott áruival újból megjelent.

Az EU Bírósága korabeli előzetes döntésében (193/73) ügy foglalt állást, hogy „a szabad áruforgalomról szóló rendelkezéssel ellentétes, ha az egyik tagállamban védjeggel jogszerűen ellátott termékek forgalmazását egy másik tagállamban megtiltják arra való hivatkozással, hogy az utóbbiban egy eredetileg azonos védjegy létezik.” (ítélet, rendelkező rész 1. pont – 1974. július 3.)

Az ítéletet annakidején számos *bírálat* érte, majd a

Német Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof) – 17 évvel később – a HAG védjeggel ellátott termékeknek az EU közös piacán történő forgalmazása tárgyában *újabb előzetes döntést* kért. Az EU Bírósága *HAG II. ítéletében* (C-10/89) sarkosan más álláspontra helyezkedett. Eszerint: „Nem ellentétesek az EKSZ 30. és 35. cikkével az olyan nemzeti előírások, amelyek egy vállalatnak, amely egy tagállamban fennálló védjegy jogosultja, megengedik, hogy hasonló áruknak egy másik tagállamból történő importja ellen lépjen, még akkor sem, ha a védjegy, amellyel a vitatott áruk el vannak látva eredetileg annak a leányvállalatnak képezte tulajdonát, amely az import ellen lép...” (ítélet, rendelkező rész – 1990. október 17.)

2. A HAG II. ügyben hozott ítélet indokolása világosan kimondja, hogy az EU Bírósága szükségesnek látta a 192/73. sz. HAG ítéletben kifejezésre jutó jogértelmezés *felülvizsgálatát*, különös tekintettel az *időközben az ipari tulajdonjogok* vonatkozásában,²⁵ valamint a szabad áruforgalom tekintetében bekövetkezett *változásokra* (ítélet 10. pont). A továbbiakban az ítélet indokolása részletesen kifejti, hogy az EKSZ 36. cikke az ipari tulajdonjogokkal történő visszaélészerű használatot tiltja (ítélet 11–12. pontja), továbbá, hogy a védjegy a torzítatlan áruforgalom egyik eszköze (ítélet, 13. pont), s hogy a védjegy származást jelző funkciója védelmet érdemel (ítélet, 14. pont). Az alapeljárás irataiból megállapíthatóan az alperes nem rendelkezett a felperes hozzájárulásával (ítélet, 15. pont), s ha a védjegyjogosultnak nem állna módjában az övével összetéveszthető védjegy használatát megakadályozni, a fogyasztók sem lennének abban a helyzetben, hogy különbséget tudjanak tenni a különböző eredetű áruk között (ítélet, 16. pont).

3. Az ítéletet ismertette *Arnull*²⁶ egyrészt kifejti, hogy az EU Bírósága csak húzódozva ismerte el, hogy a korábbi ítéletében kifejtett jogértelmezés nem volt célravezető, másrészt sajnálkozását fejezi ki, hogy az EU Bírósága nem minden esetben jár el ilyen leplezetlenül (*canidly*), amikor korábbi állásfoglalásai nem bizonyulnak helytállóknak.

Néhány évvel később *Arnull*²⁷ újból megemlékezik a HAG II. ügyben hozott ítéletről annak megjegyzésével, hogy az EU Bírósága az abban közölt álláspontját utóbb még meg is erősítette egy hasonló tényállású ügyben (ez utóbbiban nem háborús elkobzás, hanem részleges átruházás következtében alakult ki ütközés). Nevezetesen az *Ideal Standard* ügyben²⁸ (C-9/93) hozott ítéletben. Ezt magam csak annyival egészítem ki,

24 „*Explicit overruling*, in: *I.N. Brown–T. Kennedy: The Court of Justice of the European Communities*. 5. kiadás, London 2000, 371. is az „*overruling*” kifejezést használja a precedensekről szóló fejezetben

25 Például az EU védjegyjogi irányelvének közzététele

26 *A. Arnull: Owning up to fallibility: precedent and the Court of Justice*. *C. M. L. Rev.* 1993., 266., 261.

27 *Arnull: id. mű* (2. lábj.), 531.

28 Ez az ítélet eseti ügyben hozott, s nem előzetes döntési eljárásban.

hogyan az utóbbi ügyben hozott ítélet indokolása ismereti a HAG II ügyben hozott ítélet lényegét (45. pont), majd arra a következtetésre jut, hogy ezek a szempontok (*Erwägungen*) irányadóak az utóbbi ügyben is (46. pont).

4. Az *Ideal Standard* ügyben hozott ítélet itt említett mondatai jól szemléltetik, hogy ha az EU Bíróság egyszer már megváltoztatta álláspontját, akkor az *utóbbi* precedenst követi. Ez persze alighanem egyéb bíróságok esetén is így történik. Ezek az ügyek azt jelzik, hogy az EU Bírósága kivételesen kész eltérni saját precedenseitől, ha ezt kelőképpen indokoltnak látja.

Kitérésként megjegyzem, hogy a HAG (I) és HAG II. ügyekben hozott ítéletek közötti ellentmondás (ellentétes – nem ellentétes) problematikája érdekes módon a *cseh bírósági gyakorlatban* is felmerült: a Lacrum állami vállalat által bevezetett APETITO (sajt) védjegyet a privatizációt követően két jogutód vállalat párhuzamosan használta. Kettőjük között a védjegyért folyó harcban a Brünni Törvényszék salamoni ítéletet hozott: koegzisztenciát állapított meg. Az ítéletet bíráló cikkben a francia *Vivant*²⁹ indulatosan állapítja meg, hogy az ítélet nem eurokonform. Majd fenyegetőleg megjegyzi, hogy ma már Párizsban, Berlinben és Hágában odafigyelnek, hogy milyen ítéleteket hoznak Prágában, Pozsonyban és Budapesten, az ilyen ügyek felett nem lehet egyszerűen napirendre térni.

5. A korábbi gyakorlattól (precedenstől) való eltérés persze nemcsak védjegyügyekben fordul elő. Frappáns *versenyjogi* példa erre a *Keck* és *Mithouard* ügyben³⁰ hozott előzetes döntés (C-267-268/91), ahol az EU Bírósága ítéletében azt mondja, hogy „Szemben az eddigi gyakorlattal ... a tagállamokból származó behozatali korlátozások nem tiltottak, ha ezek valamennyi piaci résztvevőre vonatkoznak, ideértve a belföldi piaci szereplőket is” (rendelkező rész). Az ítélet indokolása megnevezi az ismert Cassis de Dijon (120/78) ügyben³¹ hozott, valamint a Dassonville ügyben hozott (8/74)³² ezzel ellentétes – túlhaladott – előzetes döntéseket (Keck ítélet 15., 16. pont).

A Keck ítélettel mintegy hatályon kívül helyezett korábbi állásfoglalásokról *Forrester*³³ azt mondja, hogy ezek olyan időszakban jöttek létre, amikor a piaci integráció gondolatát szinte vallásos buzgalommal (civil religion) ápolták. Ez az idő azonban elmúlt (*the music*

stopped) illetve a Keck ítélettel lezárult. Ebben persze – szerinte – nagy szerepe volt a sok pernek és bíráltnak, ami az áruforgalom korlátozásait célzó különböző tagállami rendelkezések miatt indult.

*Timmermann*³⁴ a Keck ügyben hozott ítéletben tükröző szemléletváltozás okát inkább abban látja, hogy egy felmerülő kérdés első alkalommal történő értelmezésekor az EU Bírósága általános jellegű választ ad. Ha azután a kérdést másodszor-harmadszor újra felteszik, akkor a válaszok egyre alaposabban kidolgozottabbak lesznek. Szerinte utólag nehéz megállapítani, hogy mi okozta a jogértelmezés változását. Az sem zárható ki, hogy az EU Bírósága magától jutott erre a következtetésre, hogy az eredetileg adott választ célszerű finomítani (*to be softened*).

6. A jogértelmezés változása persze nem korlátozódik védjegyjogi vagy versenyjogi kérdésekre; különösen a *munkajogi* ügyekben mutathatók ki ilyen fordulatok. Mégis azt kell mondani, hogy a precedenstől való eltérés kivételes, s azt gyakran a *gazdasági-jogi környezet változása* motiválja. Talán még azt az állítást is megkockáztathatom, hogy az EU Bírósága gyakorlatában a precedenstől való eltérés ritkább, mint a tagállamok bíróságainak a gyakorlatában.

V. Zárszó

A precedens alighanem olyan régi eszköze a jogalkalmazónak, mint maga a jogszolgáltatás, hiszen már a római jog is precedensjog volt. Akár precedensnek, akár állandó joggyakorlatnak vagy korábbi esetjogra utalásnak nevezzük azokat a bírósági határozatokat, amelyekre a peres felek hivatkoznak, vagy amelyeket a bíróság alkalmaz, ennek az eszköznek, módszernek jogi természete a lényegét tekintve *ugyanaz*.

Mint minden jogi eszköznek, a precedensnek is van *előnyös és hátrányos* oldala. Az EU Bírósága ítéleteinek bírálói (legtöbbször a peres felek képviselői, vagy azokhoz közelálló személyek) hol ebből, hol abból az irányból kifogásolják az adott ítéletet. Véleményem szerint a következetes bírósági gyakorlat (még akkor is, ha néhol előfordul is nem túl szerencsés döntés), *még mindig jobb*, mint a kiszámíthatatlan változékony bírósági gyakorlat, a nem prognosztizálható ítélezés.

29 *M. Vivant*: Hag sur Moldeau ou Petite illustration de ce que l'élargissement européen fait ressurgir des situations oubliées mais ne doit pas faire oublier que l'acquis communautaire est la... Propriétés Intellectuelles, 2004, juillet, No. 12, 762.

30 Az Európai Közösség kereskedelmi joga (Szerk.: *Király Miklós*) Budapest, 2003. 4. kiadás, 48.

31 u. ott. 42.

32 u. ott. 41.

33 *J. S. Forrester*: L'Europe des Juges. Recent criticism of ECHR and ECJ judgements. In.: The role of International Courts (6. l.áb.), 264.

34 *Ch. Timmermans*: Judicial activism and judicial restraint. In.: The role of International Courts (6. l.áb.), 246.

TANULMÁNY

A gyűlöletbeszéd tilalmának médiajogi mércéi

✎ *Török Bernát elnöki tanácsadó, Alkotmánybíróság (Budapest)*

Az új magyar médiaszabályozás nagy változást hozott a gyűlöletbeszéd elleni médiahatósági fellépést megalapozó tilalmakban. Ez a változás annak ellenére nem kapott kellő hangsúlyt, hogy a korábbi évek jogalkalmazása e téren a szóláskorlátozások gazdag gyakorlatát alakította ki. A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy számba vegye, az Alkotmánybíróság iránymutatásai alapján milyen mércék és milyen alkotmányos értelmezési lehetőségek állnak a hatályos médiajog alkalmazóinak rendelkezésére.

A gyűlöletbeszédnek nevezett megnyilvánulások a *szólásszabadság* nagy kihívásai közé tartoznak. A társadalom egyes csoportjai, közösségei ellen megfogalmazott sértő, lealacsonyító, illetve gyűlöletkeltő vélemények kivétel nélkül élénk társadalmi, politikai, kulturális vitát váltanak ki, és a véleménynyilvánítás jogának tartalmát és határait keresők számára is egészen sajátos igazodási pontot jelentenek. Társadalmi életünk mindig aktuális témájáról van szó, amelyet a jogi irodalomban is sokan és nagy részletességgel feldolgoztak már. Ha az ember arra vállalkozik, hogy megpróbál hozzátenni valamit egy ennyire sokrétű, nagy múlttal rendelkező, igazán mély diskurzushoz, akkor helyesen teszi, ha mindjárt az elején pontosítja célját, hogy egyértelmű legyen, mit várhatnak el (és mit nem) megszólalásától. *Nem célom* a gyűlöletbeszéd jelenségének koherens, szisztematikus áttekintése. Még csak arra sem teszek kísérletet, hogy a témának a véleményszabadság korlátozásával összefüggő aspektusait (elméleti alapjait és gyakorlati nehézségeit) a teljesség igényével feldolgozzam. Írásomban mindössze arra vállalkozom, hogy *számba veszem* a gyűlöletbeszéd médiajogi tilalmával kapcsolatos értelmezési szempontokat, és pontosítom a magyar jogalkalmazók számára követendő médiajogi mércéket. Ez azonban nem kis jelentőségű vállalkozás. Egyrészt a korábbi médiahatóság, az Országos Rádió és Televízió Testület (ORTT) működését értékelve jogos a következtetés, mely szerint a médiajogi fellépés tűnt az állam kezében lévő leghatékonyabb eszköznek a gyűlölködőkkel szemben.¹ Másrészt a magyar médiaszabályozás

közelmúltbeli fordulatai nagy változást hoztak az idevágó tilalmakban, ez azonban annak ellenére nem kapott hangsúlyt, hogy a szóláskorlátozások élő és gazdag gyakorlatát érintő témáról van szó. Szóval hogyan állunk ma a médiahatósági fellépés lehetőségével, milyen mércék és milyen alkotmányos értelmezési lehetőségek állnak a jogalkalmazók rendelkezésére? A gyűlöletbeszéd fogalmi körébe azokat a szólásokat sorolom, amelyekkel a megszólaló a társadalom egyes csoportjairól, különösen pedig faji, etnikai, vallási közösségeiről fogalmaz meg olyan véleményt, amely sértheti a csoport tagjait, illetve gyűlöletet kelthet ellenük a társadalomban. A médiaszabályozásnak azokat a tilalmait elemzem tehát, amelyek az ilyen beszédek közzétételét korlátozzák.

Fontosnak tartom még előrebocsátani, hogy írásom célja *a joggyakorlatban alkalmazandó mércék helyes értelmenek megtalálása*, ami viszont azzal jár, hogy az Alkotmánybíróság releváns értelmezéseit kötelező keretként kezeltem. Nem lehet ugyanis alkotmányos az az értelmezés, amely nem illeszkedik ebbe a gyakorlatba. Ezzel nem azt mondom, hogy az Alkotmánybíróság mindig a leghelyesebb és az alkotmány szellemével leginkább összhangban álló értelmezést fejt ki az elé kerülő ügyekben, de ez a kritikai hozzáállás nem releváns vagy legalábbis nem perdöntő akkor, ha gyakorlati oldalról közelítünk egy kérdéshez. Gyakorlatilag ugyanis az tekinthető alkotmányos értelmezésnek, ami megfelel az Alkotmánybíróság határozatainak. A jogalkalmazónak azokat a kereteket kell alkotmányos keretként figyelembe vennie, amelyeket az al-

1 *Majtényi László: Az ORTT szabadságjog-védelmi szerepe. Fundamentum. 2010/2. 103.*

kormánybírói gyakorlat megad. Eddig sem volt ez másképp, de a bírói jogértelmezés alkotmányossági felülvizsgálatát is lehetővé tevő – és akár a bírói ítélet megsemmisítését is eredményező – alkotmányjogi panasz megjelenésével még tisztább a helyzet: az alapjogokat érintő jogértelmezés végső soron az Alkotmánybíróság kontrollja alá tartozik.

Kétségtől így van ez a szólás- és sajtószabadság körében, ahol a rossz joggyakorlat azonnal alapjogsérellemmel járhat, helyet biztosítva ezzel az Alkotmánybíróság fellépésének. Céлом tehát nem valamely előzmények nélküli helyes értelem megadása elvont elvi megfontolások alapján, hanem az Alkotmánybíróság értelmezési gyakorlatával összhangban álló mérce megállapítása.

I. Törvényi tilalmak és alkotmánybírói kontrolljuk

1. Az 1996-os médiaszabályozás: gyűlöletkeltés és gyalázkodás tilalma az elektronikus médiában

A rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény (Rttv.) a hatálybalépésétől kezdve 14 éven keresztül változatlan formában tartalmazta azt a két tilító rendelkezést, amely közvetlenül igyekezett száműzni a gyűlölködők megnyilatkozásait az elektronikus médiából.

Az Rttv. 3. § (2) bekezdésében foglalt szabály egyik fordulata úgy szólt, hogy „a műsorszolgáltató tevékenysége nem lehet alkalmas a személyek, nemek, népek, nemzetek, a nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbségek, továbbá valamely egyház vagy vallási csoport elleni gyűlölet keltésére”. A törvény következő rendelkezése szerint pedig a műsorszolgáltatás nem irányulhatott „semmilyen kisebbség, sem bármely többség nyílt vagy burkolt megsértésére, kirekesztésére, annak faji szempontokon alapuló bemutatására, elítélésére” [Rttv. 3. § (3) bek.]. Ez utóbbi körben – némi leegyszerűsítéssel élve – elfogadható a „gyalázkodás” kifejezés használata, hiszen olyan megnyilatkozásokról van szó, amelyeknek a büntetőjogi tilalmáról az Alkotmánybíróság több esetben is ítéletet mondott, következetesen megsemmisítve az újonnan felbukkanó törvényi tényállásokat. Az Rttv. szabályai szin-

tén az Alkotmánybíróság előtt kötöttek ki, és az alkotmányossági vizsgálat kulcselemévé a büntetőjogi párhuzam vált.

Az Alkotmánybíróság az Rttv. szóban forgó rendelkezéseinek alkotmányosságáról az 1006/B/2001. AB határozatban döntött. A határozat világos logikát követ, és következetesen a büntetőjogi mércékhez mérve ítéli meg a gyűlöletbeszéd médiajogi korlátait. A testület a gyűlöletkeltés tilalmát vizsgálva nem keresett új, média-specifikus érvet, hanem a tiltás tárgyát a büntetőjog által is alkotmányosan szankcionált gyűlöletre uszítással azonosította, és ítéletét a 30/1992. (V. 26.) AB határozatra alapozta: „(...) amennyiben valamely, társadalmilag káros magatartás – jelen esetben a gyűlöletre uszítás, gyűlöletkeltés – vonatkozásában a büntetőjogi felelősség sem eltűzött, nem alkotmányellenes, úgy az adott magatartásra vonatkozó, esetlegesen más jogágakban megfogalmazott enyhébb tilalmak sem lehetnek azok”.² Az érvelés logikáját megtartva a gyalázkodás médiajogi tilalmát az Alkotmánybíróság annak kérdéseként vizsgálta, hogy a véleménynyilvánítási és sajtószabadság az elektronikus média esetében is kiterjed-e a gyűlöletre uszítás szintjét el nem érő vélemények közzétételére. Annak ellenére, hogy az ilyen szólások büntetőjogi szankcionálására az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint nincs alkotmányos lehetőség, a testület annak megakadályozását már legitim célként fogadta el, hogy „a rádió és a televízió a sértő, faji alapon elítélő, kirekesztésre, diszkriminációra felhívó gyűlölködők »hangerősítője« legyen”.³ A testület ez esetben tehát már *média-specifikus érvelésre támaszkodott*: tekintettel volt egyrészt arra, hogy „a rádiós és televíziós műsorszolgáltatás véleményformáló hatása és a mozgóképek, hangok, élő tudósítások meggyőző ereje sokszorosa az egyéb információs társadalmi szolgáltatások gondolkodásra ható erejének”, másrészt figyelembe vette az Rttv. szankciórendszerének jellegét és differenciáltságát.

Az 1996-os médiaszabályozásból és annak alkotmánybírói kontrolljából tehát az a legfontosabb örökség, hogy míg a gyűlöletkeltés médiajogi tilalmát az Alkotmánybíróság tartalmilag a büntetőjogi tiltással (azaz a gyűlöletre uszítással) azonosította, és új érvek figyelembevétele nélkül alkotmányosnak ítélte, addig a gyűlöletre uszítás szintjét el nem érő gyalázkodások esetében már csak speciális, a rádió és a televízió különösen nagy társadalmi hatásában megragadott érvre hivatkozva fogadta el az Rttv. tiltását.⁴

² ABH 2007, 1373.

³ ABH 2007, 1374.

⁴ Az érvelés logikája kétségtől világos, ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lehetne jogos kérdéseket megfogalmazni a határozattal szemben. Figyelemreméltó például, mennyire könnyedén jutott túl az Alkotmánybíróság a „gyűlöletre uszítás” és a „gyűlölet keltése” kifejezések azon különbözőségén, amelynek más, büntetőjogi tényállásokat vizsgáló határozataiban perdöntő jelentőséget tulajdonított. Felvethető továbbá az is, hogy ha ugyanazt a magatartást tiltja, mint a büntetőjog, akkor mi indokolja a médiajog szabályát. Erre az írás későbbi részében kitérek.

2. A 2010-es médiaszabályozás: gyűlöletkeltés tilalma valamennyi médiatartalomban

A 2011. január 1-jén hatályba lépő médiaszabályozás a gyűlöletbeszédre vonatkozó tilalmakat a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvénybe (Smtv.) foglalta, ami meghatározó jelentőséggel bír a most hatályos rendelkezések értelmezésekor. Az Smtv. ugyanis a jelenlegi tartalomszabályozásnak azt az elemét jelenti, amelynek hatálya valamennyi médiatartalomra kiterjed. Míg tehát az Rttv. az elektronikus médiára (a rádióra és a televízióra) írta elő a fent említett rendelkezéseket, addig az Smtv. az írott (azaz a nyomtatott és az internetes) sajtót is bevonta a szabályozásba. Hatálybalépésekor az új szabályozás arra tett kísérletet, hogy tartalmát tekintve gyakorlatilag változatlan formában terjessze ki a korábbi kötelezések hatályát az írott sajtóra.⁵ A rendelkezéseket azonban hamarosan (2011. augusztus 3-i hatállyal) módosították,⁶ ami jelentős tartalmi változást hozott. A hatályos szabályozás a korábbihoz hasonlóan formálisan két tilalomban szabja meg a gyűlöletbeszéd határait. Az Smtv. 17. § (1) bekezdése értelmében „[a] médiatartalom nem lehet alkalmas valamely nemzet, közösség, nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbség vagy bármely többség, továbbá valamely egyház vagy vallási csoport elleni gyűlölet keltésére”. Ez a rendelkezés a gyűlöletkeltés korábbról már ismert tiltása. Az Smtv. másik, eredetileg a gyalázkodás tilalmának nevezhető rendelkezéséből [17. § (2) bek.] azonban kikerült a „legjellemzőbb” gyalázkodó magatartás, a valamely közösség „nyílt vagy burkolt megsértése”, és csupán a kirekesztés tilalma maradt meg.

A szabályozás hatályát érintő radikális változásra tekintettel indokolt volt, hogy az Alkotmánybíróság az új környezetben is ítéletet mondjon a gyűlöletbeszéd médiajogi mércéiről. A testület a 165/2011. (XII. 20.) AB határozatban a rendelkezéseket alkotmányosnak találta. A határozat indokolásából két elemet emelek most ki, amelyek logikusan vezettek az indítványok elutasításához, és amelyeket a helyes médiajogi tesztek kialakításánál mindenképpen figyelembe kell venni. Egyrészt az Alkotmánybíróság a kirekesztő beszédet – noha az eredetileg a „nyílt vagy burkolt megsértéssel”, azaz tipikus gyalázkodó magatartással szerepelt egy törvényi bekezdésben – a gyűlöletkeltő tartalmak közé sorolta, ezért az Smtv. 17. §-ának (1) és

(2) bekezdését együtt bírálta el. Az indokolás következetesen közös tartalmi jegyekkel rendelkező szólásként kezeli a kirekesztő és a gyűlöletkeltő közléseket.⁷ Másrészt az Alkotmánybíróság tartotta magát a korábban adott jogértelmezéséhez, mely szerint a médiajogban tiltott gyűlöletkeltő magatartás a büntetőjogi gyűlöletre uszításnak felel meg,⁸ ezért nincs szükség speciális, csak a médiajog alkotmányossági megítélésében releváns érv felhozatalára.

II.

Gyűlöletkeltés az ORTT joggyakorlatában

A gyűlöletkeltés médiajogi tilalmának értelmezése legkevésbé sem előzmények nélküli a jogalkalmazásban. Hiába vette ugyanakkor át az Smtv. az Rttv. rendelkezésének a szövegét, ma már teljesen más körülmények között kell megtalálni az előírás alkotmányos és helyes értelmét, leginkább azért, mert az Smtv. hatálya lényegesen szélesebb, mint a rádiózásra és televíziózásra vonatkozó Rttv.-é. Alapvető kérdés tehát, hogy tarthatók-e a korábbi törvény alapján kidolgozott jogalkalmazói tesztek, vagy új szempontoknak kell meghatározniuk az értelmezést.

Annak ellenére, hogy 2002-ig a médiahatóság egyetlen esetben sem alkalmazott szankciót gyűlöletkeltő tartalom közzététele miatt, később jelentős gyakorlat alakult ki e téren: az ORTT 2002 és 2010 között már rendszeresen marasztalt el műsorszolgáltatót, és határozatai között alig akadt olyan, amelyik elbukott volna a bírósági felülvizsgálaton. A médiahatóság tehát a bírói gyakorlat visszaigazolásaitól is felbátorodva alakíthatta ki a jogalkalmazás mércéit, amelyek esetről esetre kellően megszilárdulhattak a hatósági munkában. Az ORTT jogértelmezésének koherens alapjai azután alakultak ki, hogy az Alkotmánybíróság az 1006/B/2001. AB határozatban alkotmányosnak találta a gyűlöletbeszéd médiajogi tilalmait. A műsorszolgáltatókat elmarasztaló közigazgatási határozatok indokolása minden esetben annak elvi levezetésével indít, hogy az alkotmánybírósági elbírálást követően az ORTT miként értelmezi a gyűlöletkeltés mércéjét. Ezeknek a levezetéseknek a kiindulópontja és a végkövetkeztetése látzólag ellentmondásban áll egymással. Kiindulópontként ugyanis a hatóság figyelemmel van arra a fent ismertetett alkotmánybírósági érvre, amely a gyűlölet-

5 Smtv. 17. § (1) A médiatartalom nem lehet alkalmas személyek, nemzetek, közösségek, nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbségek vagy bármely többség, továbbá valamely egyház vagy vallási csoport elleni gyűlölet keltésére.

(2) A médiatartalom nem lehet alkalmas személyek, nemzetek, közösségek, nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbségek vagy bármely többség, továbbá valamely egyház vagy vallási csoport nyílt vagy burkolt megsértésére, kirekesztésére.

6 A jogalkotó az Európai Unió Bizottságának jelzései alapján döntött a törvény módosításáról.

7 ABH 2011, 511.

8 Ld. ugyanott

keltés tilalmához a gyűlöletre uszításon keresztül közelít, és tartalmilag a két magatartást azonosítja egymással. A határozatok kifejezetten idézik az Alkotmánybíróság idevágó értelmezését, és irányadónak tekintik a véleménynyilvánítás büntetőjogi korlátozásának alkotmányos feltételeit. Ezzel látszólag ellentétesen a levezetés végül oda jut, hogy az alkotmánybíró-sági és a legfelsőbb bírósági gyakorlat alapján az ORTT azt az értelmezést követi, mely szerint az Rttv. 3. § (2) bekezdése médiajogi szankció kiszabását akkor is lehetővé teszi, ha a vizsgált magatartás egyébként a közösség elleni izgatás büntetőjogi tényállását nem meríti ki. A médiahatóság azonban a látszólagos elmentmondás feloldására négy, egymással szoros összefüggésben álló érvet is felhoz, amelyek az Rttv. keretei között összességükben védhetővé teszik a mérce efféle alakítását.

Az ORTT első érve az Rttv.-ben foglalt szankciók jellegére utal. Eszerint a büntetőjoginál enyhébb, például vagyoni joghátrányok alkalmazhatóságának mércei alkotmányosan eltérhetnek a büntetőjog eszközeinek határt szabó követelményektől. A médiajogban alkalmazott közigazgatási szankciók nem természetes személyek ellen irányulnak, a megállapított felelősség címzettje mindig a műsorszolgáltató. Az ORTT második érve a rádiók és televíziók jelentős véleményformáló ereje. Az érvelés szerint a médiahatóságnak a szólások médiajogi értékelésénél mindig figyelembe kell vennie, hogy az elektronikus média minden más kommunikációs csatornánál könnyebben válhat a gyűlölködők hangerősítőjévé. A harmadik érv maga az Alkotmánybíróság említett döntése, amely a gyalázkodás médiajogi tilalmát alkotmányosnak találta, kimondva ezzel, hogy a médiajogi beavatkozás lehetősége a büntetőjoginál alacsonyabb mérce esetén is elfogadható. Végül az ORTT negyedik érve a bírói gyakorlat, amely szerint nem vezethető le olyan „túlzó, felfokozó értelmezés”, hogy a gyűlöletkeltés tilalmának megsértését „csak kirívó és ellenséges érzelmek felkorbácsolására alkalmas tényállás alapján lehet megállapítani”.⁹

Mínderre tekintettel a médiahatóság a gyűlöletkeltésre alkalmas megnyilvánulások körét a gyűlöletre uszításnál lényegesen kiterjesztőbben szabta meg, ami azzal a következménnyel is járt, hogy a joggyakorlat egy-két ritka kivételtől eltekintve nem igényelte a gyalázkodási tényállás alkalmazását. A gyűlöletbeszé-

det az ORTT az Rttv. 3. § (2) bekezdésén belül kezelte, széles skáláját adva ezzel a gyűlöletkeltőnek minősíthető szólásoknak. Az alábbiakban azokat a döntéseket érintem (szám szerint hatot, kronologikus sorrendben), amelyek egyrészt jellemzőnek tekinthetők a korábbi joggyakorlat egy-egy állandó eleme szempontjából, másrészt fontos viszonyítási alapként szolgálnak a hatályos jogszabályi környezetben kialakítandó értelmezéshez.

1. Jogsértőnek minősült az a televíziós műsorszám, amelyben a beszélgetők a vidéki roma kisebbséget előítéletes módon erőszakos, szapora, italozó, bűnöző életmódot folytató csoportként mutatták be, kifejtve, hogy ennek következtében a magyar vidék az erőszakos megoldás felé halad.¹⁰ A határozat a gyűlöletkeltő jelleget abban ragadta meg, hogy a „sztereotípiákból építkező, általánosító, bűnbakkereső helyzetjellemezés hozzájárulhatott a társadalmi konfliktusok erősítéséhez”, „közvetlenül erősíthette a cigánysággal szembeni előítéleteket”, ráadásul a műsor a kialakult helyzet egyik lehetséges megoldásaként az illegális önbíráskodást hozta fel.

2. A közéleti kérdéseket megvitató műsorszámában közzétett nézői sms-eket arra tekintettel ítélte gyűlöletkeltőnek az ORTT, hogy az üzenetek erőszakra hívtak fel.¹¹ A határozat szerint a műsorszolgáltatónak az indulatos, egészen szélsőséges tartalmú üzeneteket¹² moderálnia kellett volna.”

3. Szankcionálta a médiahatóság azt a televíziós műsorszámot, amelyben a műsorvezető a betelefonáló nézőkkel együtt a „fokozódó romaterror” című témát járta körül.¹³ A közelmúlt bűncselekményei kapcsán a résztvevők a cigányságot az emberiség keretein kívüli gyilkos csőcseléknek minősítették, sürgetve a magyarok önvédelmi háborúját. A határozat a cigánysággal szembeni előítéletek megerősítésén túl azt kérte számon a műsorszolgáltatótól, hogy az elhangzottak az értelemre ható érvek helyett az érzelmek felkorbácsolására törekedtek, és az erőszakos konfliktusmegoldás nyílt támogatásától sem riadtak vissza.

4. Gyűlöletkeltőnek tartotta az ORTT¹⁴ azt a televíziós műsorszámot, amelyben a megszólalónak a zsidóságot érintő klasszikus összeesküvés-elméletével¹⁵ a

9 BH2006.270.

10 1949/2008. (XI. 5.) ORTT-határozat

11 1995/2008. (XI. 12.) ORTT-határozat

12 „Háromszor verjük majd el rajtad!” „Ez a horda csak a fegyverek szavából ért.” „Sok a szemét a parlamentben, takarítsunk!”, Gyűjtünk össze százezer igaz magyart a parlamenthez, és zavarjuk el őket!”

13 1009/2009. (V. 20.) ORTT-határozat

14 1480/2009. (VII. 16.) ORTT-határozat

15 „A jelenleg dúló gazdasági világválság a magyar nemzet elpusztításának utolsó fázisa. A tervszerűen végrehajtott folyamat háttérben Izrael, a zsidók állnak. Az izraeliták módszeresen aláaknázták a nemzet szuverenitását, elfoglalták a legfontosabb döntéshozó pozíciókat. Jelenleg az áttelepülés, illetve a megszállás utolsó előkészületei folynak, a 24. órában járunk.”

műsorvezető is azonosult. A határozat szerint az elhangzottak arra tekintettel voltak alkalmasak a gyűlölet keltésére, hogy Magyarország nehézségeit, a gazdasági, társadalmi és politikai problémákat a zsidóság tevékenységének tulajdonították.

5. Jogsértőnek minősült, amikor az egyik televízióban kódoltan, majd egy esetben nyíltan antiszemita kijelentések hangoztak el.¹⁶ A stúdióban beszélgető résztvevők az egyik politikust egy kijelentése miatt „idegenszívűnek” minősítették, akinek „nem sok köze van Magyarországhoz”, majd később egy idézet formájában kifejtették, hogy a holokausztot követően az „alja zsidók mind hazajöttek bosszút állni”. A médiahatóság szerint a műsor a gyűlöletkeltésre alkalmas volt, mivel kódolt antiszemita előítéletek és nyíltan zsidóellenes kijelentések hangoztak el.

6. Végül az ORTT gyűlöletkeltőnek tartotta azt a stúdióbeszélgetést, amelynek témája a közeljövőben megtartandó Meleg Méltóság Menete volt.¹⁷ A határozat szerint a megszólalók szélsőségesen negatív véleményeket fogalmaztak meg a melegekről, társadalmi szerepüket az emberi testben létrejött „rákos sejthez” hasonlították, és kifogásolták, hogy a hatalom nem a „pusztító parazitákkal” szemben lép fel, hanem „a parazitával szemben megfogalmazott immunreakciókat minősíti szélsőségesnek”.

III.

A hatályos médiaszabályozás mércéje

Az Smtv. 17. §-ában foglalt tilalom alkotmányos értelmének kifejtésekor a fentiekhez igazodva két körülményre vagyok tekintettel. Az egyik, hogy – amint a bevezetőben már hangsúlyoztam – a gyakorlatban alkalmazandó, tehát nem egy „elvileg leghelyesebb” mérce tekintetében az Alkotmánybíróság gyakorlata megköti a kezünket.

A másik viszonyítási pontom a korábbi médiahatóság gyakorlata. Ennek jelentősége nyilvánvalóan teljesen más természetű, mint az Alkotmánybíróság határozatainak kötőereje. Az ORTT jogértelmezése és az annak alapján eldöntött jogesetek azonban nagymértékben segítik a jogalkalmazásban esetleg szükséges változás megértését. Mércénk gyakorlati alkalmazását kiválóan tudjuk demonstrálni, ha összevetjük a korábbi határozatokkal, és megvizsgáljuk, hogy az új körülmények között is fenntarthatók lennének-e a régebbi döntések.

1. Az értelmezés új keretei

Azt a kérdést, hogy a mediaszabályozás milyen lehetőséget nyújt a gyűlöletbeszéd elleni fellépésre, teljesen új kontextusba helyezte a szabályozás hatályának változása. Az Smtv. 17. §-ában foglalt tilalom – szemben az Rttv. rendelkezéseivel – már nemcsak az elektronikus médiára (televízióra és rádióra), hanem a tömegkommunikáció valamennyi formájára, azaz az írott (nyomtatott és internetes) sajtóra is vonatkozik. Mint láttuk, az Rttv.-t alkalmazó hatósági és bírói gyakorlat nagyvonalúan kezelte az Alkotmánybíróságnak azt az értelmezését, amely a médiajogi gyűlöletkeltést tartalmilag a gyűlöletre uszítással kapcsolta össze, és a közösség elleni izgatás cselekményének speciális jogági megjelenésének tekintette. Noha a gyakorlat következetesen idézte az uszítással kapcsolatban kifejtett értelmezési szempontokat, végül nyíltan vállalta, hogy a médiajogi mércét olyannak tekintti, amely a büntetőjoginál jóval szélesebb körben nyújt lehetőséget az állami fellépésre. Ez az értelmezés a két kulcsfontosságú pontján azonban olyan érvekre támaszkodott, amelyeknek a gyűlöletkeltés tilalmán belüli értékelésére nem kerülhetett volna sor, ha a levezetés hűen követi az Alkotmánybíróság iránymutatását. Mindenekelőtt az elektronikus média minden más kommunikációs formánál jelentősebb társadalmi hatása és véleményformáló ereje szolgált hivatkozási alapul. Az Alkotmánybíróság az 1006/B/2001. AB határozatban ezt a szempontot figyelembe is vette, de csak a gyalázkodás alkotmányossági vizsgálatánál ítélte relevánsnak. Hasonlóan értékelhetjük a büntetőjogi és médiajogi szankciók különbözőségére vonatkozó okfejtést is, amelyet az Alkotmánybíróság szintén a gyalázkodással kapcsolatban hozott fel érveként. Ugyanakkor éppen a gyűlöletkeltés szintjét el nem érő szélsőséges szólások Rttv.-beli tilalmának alkotmánybírósági megítélése miatt gondolom úgy, hogy a korábbi joggyakorlat összességében védhető volt. Arra tekintettel, hogy az elektronikus média esetében még a gyalázkodás is tiltható volt, az ORTT nyugodtan értelmezhetette kiterjesztően a gyűlöletkeltés tilalmát. Noha elvi jelleggel vagy dogmatikailag korábban is kikezdhető lett volna ez az álláspont, gyakorlati jelentősége nem volt: a gyűlöletkeltés szűkebb értelmezése mellett a joggyakorlat jórészt mindössze annyit változott volna, hogy jogalapként más törvényhelyet kellett volna megjelölni. Az állami fellépés így is, úgy is alkotmányos kereteken belül maradt volna, hiszen az elektronikus médiánál végeredményképpen az Alkotmánybíróság is igen széles körben engedte meg a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozását. A

¹⁶ 2499/2009. (XII. 16.) ORTT-határozat

¹⁷ 2500/2009. (XII. 16.) ORTT-határozat

gyűlöletkeltés és a gyalázkodás közti határvonal ezért gyakorlati következmények nélkül halványulhatott el a médiajogban, még akkor is, ha ez az alkotmányossági vizsgálat során felhozott érvek nagyvonalú felhasználásával járt.

Legfontosabb állításom az, hogy az új szabályozási környezetben ezt a nagyvonalúságot már nem engedheti meg magának a jogalkalmazó. A gyűlöletkeltés tiltása ugyan szinte azonos szöveggel él tovább az Smtv.-ben, azonban az azonos szöveget teljesen új keretek között kell értelmezni. Egyrészt a rendelkezés most már az írott sajtót is kötelezi, másrészt a médiaszolgáltatások vonatkozásában sem áll már mellette a gyalázkodás tilalma. Az utóbbi szemponttal kapcsolatban a későbbiekben amellet fogok érvelni, hogy a televízió és a rádió esetében ennek ellenére nem szűkült jelentősen a fellépés lehetősége. A mediaszabályozás hatályának változása viszont igenis lényegesen érinti a gyűlöletkeltő tartalmak szankcionálását. A korábbi szabályozás mellett megalapozott volt az az összefoglaló jellegű megállapítás, hogy az uszítás szintjét el nem érő gyűlöletbeszéd alkotmányos védelme – a békés tüntetések mellett – gyakorlatilag a nyomtatott sajtót és az internetet illette meg.¹⁸ Azt állítom, hogy ennek változatlanul így kell lennie, ha a joggyakorlat figyelemmel van alkotmányos kereteire. Noha az új mediaszabályozás több ponton addig nem létező tartalmi szabályokkal kötelezte az írott sajtót, a gyűlöletbeszéd körében nem ez történt. A 165/2011. (XII. 20.) AB határozat – amely részben alkotmányellenesnek ítélte az írott sajtó szabályozását – az Smtv. 17. § (1) és (2) bekezdését mint a gyűlöletre uszítás mércéjének médiajogi megnyilvánulását tartotta alkotmányosnak. Nem akárhogyan tehát, hanem adott jogértelmezés mellett. Az Alkotmánybíróság ezzel a korábbi határozatában foglaltakat erősítette meg, azaz a következménnyel, hogy ezt az iránymutatását már nem lehet nagyvonalúan kezelni. Ellenkező esetben a gyakorlat határozottan kilépne alkotmányos kereteiből, mivel az írott sajtó esetében továbbra sincs alkotmányos érv a gyűlöletbeszéd tágabb körű szankcionálása mellett. Mindez azt jelenti, hogy azokat az értelmezési szempontokat, amelyeket az Alkotmánybíróság a gyűlöletre uszítás büntetési szabályának kapcsán kifejtett, szigorúbban és következetesebben kell követnie az Smtv. értelmezőjének is.

Az értelmezés új keretei között felvetődhet a kérdés, hogy ha valóban ugyanazt a magatartást tiltja, mint a büntetőjog, akkor mi indokolja a médiajog szabályát. Ezzel kapcsolatban azonban hangsúlyozni kell, hogy a két szabályrendszer teljes mértékben különböző eljárásban lép fel a tiltott szöveg ellen. A médiahatóság a büntetőeljáráshoz képest más jogalanyt (a sajtószer-

vet), más típusú felelősség (közigazgatási) alapján, eltérő eszköztárral (médiajogi szankciókkal) von felelősségre, és így például hatékonyabb eszköz tud lenni a tekintetben, hogy egyik sajtóorgánum se működhesen a gyűlölet fórumaként. Mindez kellőképpen indokolja a párhuzamosságot.

2. Az Alkotmánybíróság a gyűlöletre uszításról

Az Alkotmánybíróságnak a véleménynyilvánítás szabadságával összefüggő gyakorlatában mérföldköveknek számítanak azok a döntések, amelyek a gyűlöletbeszéd büntetési szabályának érdekében megalkotott büntetőjogi tényállások alkotmányosságát bírálták el. A sorozatos jogalkotói próbálkozások következtében több határozat is a rendelkezésünkre áll, amelyekből meríthetünk az uszítás értelmezéséhez.

2.1. Döntések láncja

A szegletkő a véleménynyilvánítás szabadságának eszményét kibontó 30/1992. (V. 26.) AB határozat. Míg ez az a határozat, amely a legszélesebb összefüggéseiben elemzi a gyűlölködő magatartásokat, ezért természetes, hogy a későbbi döntések az ebben foglalt értelmezési szempontok további kifejtésére és pontosítására fókuszálnak. Az Alkotmánybíróság e precedense nyilvánvalóvá teszi, hogy a gyűlöletbeszéd legszélesebb megnyilvánulásai esetén a büntetőjogi tiltás sem tekinthető eltúlzottnak. A gyűlöletkeltés történelmi tapasztalatait, társadalmi következményeit és tartalmi jellemzőit elemző gondolatok közül a mérce konkrétabb, alkalmazhatóbb megfogalmazásához az az értékelés vezet át, amely szerint a gyűlöletkeltés a demokratikus jogállamiság tartalmi jegyeinek (emberek egyenlő méltósága, nemzeti és etnikai kisebbségek védelme, vallás- és lelkiismereti szabadság) olyan tagadása, amely már „az erőszak érzelmi előkészítése”. Az említett tartalmi jegyek tagadását és elutasítását ugyanis enyhébb magatartásokkal is ki lehet fejezni, de az uszító nem akárhogyan, hanem az erőszak, illetve konkrét jogok sérelmének veszélyét okozva teszi ezt meg. Ezt a gondolatot pontosítják azok az értelmezési szempontok, amelyeket az Alkotmánybíróság a büntetőbíróságok több mint százéves, a gyűlöletre izgatás elkövetési magatartására vonatkozó gyakorlatából merít. Eszerint izgatás alatt „olyan lázongó kifakadások értendők, amelyek alkalmasak arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly magas fokra lobbantsák, amelyből gyűlölet keletkezik, a társadalmi rend és béke megzavarására vezethet”. Az ilyen megnyilvánulások „nem az értelemhez

szólnak, hanem az érzelmi világra akarnak hatni, szenvedélyek, ellenséges indulatok felkeltésére alkalmasak”.¹⁹ Mindezekben túl azonban az Alkotmánybíróság a gyűlöletre uszítás megítélésében azt tartja perdöntőnek, hogy nagyszámú egyéni jog megsértésének veszélyét hordozza. Az uszító egyéni jogok veszélyeztetésével borítja fel a társadalmi békét, azaz a köznyugalmat nem elvont alkotmányos értéként sérti csupán.²⁰ Ehhez képest a közösség elleni izgatás másik elkövetési magatartásának, a gyalázkodásnak a büntetőjogi tiltását az Alkotmánybíróság éppen amiatt találta alkotmányellenesnek, hogy a társadalmi békét elvontan védi, vagyis a bűncselekmény egyéni jogok sérelmének veszélye nélkül is megvalósul. A gyalázkodó tette sem a köznyugalomra, sem az egyéni jogokra nem jelent *olyan* veszélyt, amely indokolná a büntetőjogi korlátozást.

Az Alkotmánybíróság határozatát elemzők között azonban nincs egyetértés arról, hogy ebben a döntésben a testület *milyen* veszélyt is követelt meg a büntetőjogi korlátozhatósághoz. Egyelőre durván leegyszerűsítve a kérdést, a vitatkozók abban nem értenek egyet, hogy az uszítás mércéje az Egyesült Államok Legfelső Bíróságának gyakorlatából ismert *clear and present danger* (nyilvánvaló és közvetlen veszély) tesztjével azonos-e. Az *egyképp álláspont* szerint az Alkotmánybíróság által megfogalmazottaknak döntő eleme az amerikai teszt: noha az Alkotmánybíróság határozatában nem egyértelmű utalásként jelenik meg az ominózus mérce, az uszítással támadott egyéni jogoknak nyilvánvaló és közvetlen veszélybe kell kerülniük ahhoz, hogy az alkotmányosnak talált tiltás életbe léphessen.²¹ Mások azt hangsúlyozzák, hogy az Alkotmánybíróság a gyűlöletre uszítás értelmezésekor nem követelte meg az érintett jogok ilyen fokú veszélyeztetését, hanem beérte távolabbi veszély fennállásával.²² Annak ellenére, hogy a vitát közvetlenül eldöntő meghatározást nem tartalmaznak, nagyon tanulságosak az Alkotmánybíróság

akkori elnökének, a határozat előadó alkotmánybírájának, Sólyom Lászlónak az értelmező mondatai: „Még a »gyűlöletre uszítás« alkotmányosnak minősített tényállásához is megjegyezte az Alkotmánybíróság, hogy nem egyedül a köznyugalom megzavarásának intenzitása (a »*clear and present danger*«) igazolja a véleménynyilvánítás büntethetőségét, hanem az uszítás folytán veszélybe kerülő alanyi jogok.”²³ Ugyanő egy cikkében e veszély természetét a „valós” jelzővel írta le.²⁴

A gyalázkodásra vonatkozó büntetőjogi tilalom megsemmisítését követően a jogalkotó több kísérletet is tett a gyűlöletbeszéd büntetőjogi korlátozásának újrafogalmazására. A 12/1999. (V. 21.) AB határozat alkotmányellenesnek találta a tényállás kiegészítését a „gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény” elkövetési magatartással. Az Alkotmánybíróság ebben a döntésében érdemben nem tett hozzá a témánk szempontjából fontos értelmezési szempontokhoz, viszont megerősítette, hogy a büntethetőség alkotmányos mércéje az uszítás, nem pedig a gyűlöletkeltés általában. Mivel az új elkövetési magatartás leszállította volna a büntethetőség küszöbét – és egyébként nem felelt meg az egyértelműség követelményének –, az Alkotmánybíróság megsemmisítette.

A 18/2004. (V. 25.) AB határozat viszont már érdemben próbálta továbbértelmezni, pontosítani az 1992-es döntésben megjelenő kritériumokat. A törvényhozó újabb próbálkozásában a „gyűlöletre uszít” kifejezést „gyűlöletre izgat”-ra cserélte, kiegészítette a „vagy erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel” fordulattal, továbbá új tényállásban tiltotta a becsmérlést.²⁵ Az előzetes normakontrollt kezdeményező köztársasági elnöki indítvány kifejtette: „az Alkotmánybíróság ugyan nem szabta az alkotmányosság mércéjéül, hogy a gyűlöletre uszítás nyilvánvaló és közvetlen veszélyeztetést idézzen elő, de a konkrét alapvető jogok veszélyeztetettségének reálistan, ténylegesen fenn kell állnia”,²⁶ márpedig a jogalkotó célja – különös te-

19 ABH 1992, 178.

20 Alapvető jelentősége miatt, és mert a jelen írás következtetéseit is döntően meghatározza, az indokolásnak ezt a részét szó szerint idézem: „A társadalmi rend és béke – a Btk. szóhasználatával a köznyugalom – ilyen megzavarása mögött ott van nagyszámú egyéni jog megsértésének a veszélye is: a csoport ellen felszított indulat fenyegeti a csoporthoz tartozók becsületét, méltóságát (szélsőséges esetben életét is), megfélemlítéssel korlátozza őket más jogaik gyakorlásában is (köztük a szabad véleménynyilvánításban). Az (1) bekezdésben szankcionált magatartás olyan veszélyt hordoz egyéni jogokra is, amelyek a közvetlen tárgyként szereplő köznyugalomnak olyan súlyt adnak, hogy – a IV. pontban történt kifejtés szerint – a vélemény szabadság korlátozása szükségesnek és arányosnak tekinthető. Noha a mérlegelés gyakorlati eredménye hasonló, ebben a gondolatmenetben nem csupán a köznyugalom megzavarásának intenzitásáról van szó, amely egy bizonyos mérték fölött (»*clear and present danger*«) igazolja a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását. Itt az a döntő, hogy mi került veszélybe: az uszítás az alkotmányos értékrendben szintén igen magasán álló alanyi jogokat veszélyeztet.” (ABH 1992, 179.)

21 Molnár Péter: Az alkotmányos mérce világosabb értelmezése felé. *Fundamentum*. 2004/1. 141–146.

22 Halmai Gábor: Hátramenetben az alapjogvédelem? *Fundamentum*. 2000/3. 69.; Sajó András: A szólásszabadság kézikönyve. Budapest, KJK-KERSZÖV, 2005. 165–174.; Koltay András: A „*clear and present danger*” elv fordulat története az Egyesült Államokban és Magyarországon. *Magyar Jog*. 2009/7. 415–423.

23 Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Budapest, Osiris, 2001. 478.

24 Sólyom László: Szeretetbeszéd, tiszteletbeszéd. *Népszabadság*. 2001. december 24.

25 A Btk. 269. §-ának helyébe a következő rendelkezés lépett volna:

9. § (1) Aki nagy nyilvánosság előtt valamely nemzet, vagy valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre izgat, vagy erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki nagy nyilvánosság előtt az emberi méltóságot áztal sérti, hogy mást vagy másokat a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási hovatartozás miatt becsmérel vagy megaláz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

26 Mádl Ferenc köztársasági elnök indítványát ld.: *Fundamentum*. 2004/1. 131–136.

kintettel a törvénymódosítás indokolására – egyértelműen a büntethetőségi küszöb leszállítása. Az Alkotmánybíróság a támadott rendelkezéseket alkotmányellenesnek ítélte. A határozat alapja a gyűlésre uszítás korábban már értelmezett mércéje, ugyanakkor az 1992-es mondatok idézése mellett az indokolás több helyen is olyan megfogalmazással él, amely a büntethetőségi küszöb emelésének irányába mutat. Az Alkotmánybíróság e határozatában ugyanis már valóban szól a véleménynyilvánítással előidézett veszély közvetlenségéről.²⁷

A látszat ellenére az 1992-ben mondottakkal teljes mértékben koherens viszont a határozat érvelése abban a tekintetben, hogy miért nem fogadja el a „szavak cseréjét” („uszít” helyett „izgat”). A korábbi precedens az uszítást a Curia gyakorlatában kidolgozott izgatással azonosította: úgy, mint az érzelmek felkorbácsolására alkalmas magatartást. Az azóta meghozott bírósági ítéletek azonban az izgatást megkülönböztették az uszítástól, és az előbbi alatt már olyan közléseket értettek, amelyek – szemben az emocionálisan ható uszítással – megnyilvánulhatnak racionális érvek felsorakoztatásával, meggyőzéssel is. A törvénymódosítás indokolása pontosan erre utal, amikor a gyűlésre izgatást mind a racionális mérlegelést, meggyőzést, mind az azonnali, mérlegelés nélküli indulatkeltést magában foglaló fogalomként írja le. Az Alkotmánybíróság ebben joggal látta a büntethetőségi szint leszállítását, és a tiltást kizárólag az érzelmi, indulati, lázongó kifakadások esetére tartotta fenn. A törvénymódosítás további részeit az Alkotmánybíróság – durván leegyszerűsítve – a gyalázkodás alkotmányosságát elvető érvek mentén ítélte alkotmányellenesnek.

A büntetőjogi – és ezzel közvetve a médiajogi – mérce szempontjából figyelemre méltó legutóbbi alkotmánybírósági döntés a 95/2008. (VII. 3.) AB határozat. A törvényhozó a gyalázkodás újabb tényállásával próbálkozott, ami újabb köztársasági elnöki indítványval²⁸ előzetes normakontrollra került. Az indítványnak helyt adó döntésében az Alkotmánybíróság a szóban forgó „veszély” általános kritériumaihoz nem tesz hozzá új elemet, az uszítás tesztjét a 2004-es döntés nyomában járva használja.²⁹ Az indokolás ezúttal is több helyen szól a gyűléstbeszéd által előidézett veszély közvetlenségéről, és a „közvetlen és nyilvánvaló veszély” fogalma is megjelenik benne.³⁰

2.2. Most akkor milyen veszély?

Összességében az alkotmánybírósági gyakorlatról azt tartom fontosnak kiemelni, hogy míg a büntetőjogilag tiltható szólások tartalmi jellemzőit nagy következetességgel adja meg (érzelmek felkorbácsolására alkalmas, lázongó, indulatos megnyilvánulások), addig az ilyen jellegű szólások tiltásához elengedhetetlenül szükséges veszélyhelyzet minőségét egymástól némiképp eltérő jelzőkkel írja körül. Egyfelől kétségtelen, hogy a 2004-es és a 2008-as döntések a mérce szigorú, megszorító alkalmazása felé terelik az értelmezést, ezt a későbbiekben sem vitatom. Másfelől viszont amellet érvelnék, hogy a későbbi döntések indokolásában olvasható utalások a „közvetlen és nyilvánvaló veszélyre” valójában továbbra sem jelentik kötelezően e teszt követését a közösség elleni izgatás esetében. Annyit mindenképpen állítok, hogy a teljes joggyakorlatot figyelembe véve van valamekkora mozgásteret a jogalkalmazónak.

Itt többről van szó annál, minthogy a döntések maguk is hol így, hol úgy írják körül a büntetendő magatartás okozta veszélyhelyzetet, és ezért a „mondatvadászat” – miként általában – a jelen esetben sem vezethet minket helyes eredményre. Sokkal inkább azt hangsúlyozom, hogy a gyakorlatot egészében, alapjaira, illetve az alkotmánybírósági teszt lényegére és összetettségére tekintettel kell megítélnünk, és olyan értelmezésre kell jutnunk, amellyel az uszítás koherensen illeszkedik az Alkotmánybíróság judikatúrájába. Nem gondolom, hogy ne lehetne az alább kifejtettekől valamelyest eltérő értelmezésre jutni, de azt igen, hogy az alkotmánybírósági döntések láncolata megengedi az általam képviselt álláspontot, sőt sok tekintetben éppen ez ad koherens választ a felmerülő kérdésekre.

A koherens válaszok érdekében az Alkotmánybíróság érveléseinek azokat a sarokpontjait kell előtérbe helyezni, amelyek a *véleményszabadság korlátozásának alapvető kereteit* adják. Az indokolásokban megjelenő egyes mondatoknak vagy hangsúlyoknak így önmagukban véve addig van jelentőségük, ameddig ezeken a kereteken belül értelmet nyerhetnek. E tekintetben fontos leszögeznünk, hogy sem a 2004-es, sem pedig a 2008-as határozat *nem kívánta meghaladni* az 1992-es precedenst. Sőt éppen ellenkezőleg: sűrű hi-

27 „A szabad véleménynyilvánítás jogának korlátozása a »gyűlésre uszítás« esetében az egyéni alapjoggyakorlás sérelme, illetve annak közvetlen veszélye miatt kerül sor.” (ABH 2004, 309.)

28 „Az Alkotmánybíróságnak az Abh1.-ben, majd az Abh2.-ben megjelenő álláspontja alapján az olyan ún. legveszélyesebb magatartások esetében korlátozhatja a jogalkotó a kifejezés szabadságát büntetőjogi eszközökkel, amelyek elérik »az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket magas fokra lobbantó lázongó kifakadás« szintjét, az alkotmányos értékrendben igen magasán álló alanyi alapjogokat veszélyeztetnek, ami egyben a köznyugalom megzavarásához vezethet (e veszély közvetlen és nyilvánvaló).” (ABH 2004, 312.)

28 Sólyom László köztársasági elnök indítványát ld.: <http://www.solyomlaszlo.hu/ab.2008.html>

29 A határozatban más tekintetben viszont nagyon fontos új szempontok jelennek meg: többségi indokolásban itt hozza fel az Alkotmánybíróság a „foglyul ejtett közönség” helyzetét új korlátozási indokként. ABH 2008, 789.

30 „Gyalázkodó kifejezések használata, híresztelése és az ilyen testmozdulat végzése önmagában nem jár az erőszak közvetlenül jelen lévő, világos veszélyével, és egyéni jogok sérelmével sem fenyeget. (...) A gyalázkodás immateriális veszélyeztető vétség, amely esetében a jogsértő eredmény és a közvetlen veszélyhelyzet nem tényállási elem. (ABH 2008, 788.)

vatkozásokkal alátámasztva azt tekintik a joggyakorlat szilárd alapjának, és annak érveit igyekeznek tovább pontosítani. Félreértés ne essék, nem kívánom lebecsülni ezeknek a pontosításoknak a jelentőségét, de annyiban mindenképpen korlátozott a hatásuk, hogy az értelmezésnek az imént perdöntőnek mondott sarokpontjait továbbra is a 30/1992. (V. 26.) AB határozatban találjuk. Először is az Alkotmánybíróság a szólásszabadság korlátozásának tesztjeit arra a közös alapra helyezte, hogy „[a] vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely »intézmény« közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgy (pl. a köznyugalom).”³¹ A szólásszabadságot korlátozó szabályozás megítélésekor és értelmezésekor tehát kulcskérdés, hogy *minek a védelmét szolgálja*, és így hol helyezhető el ebben a hármas felosztásban. Az értelmezés következő sarokpontja pedig éppen az, hogy a gyűlésre uszítás a korlátozások második körébe tartozik. Egyfelől ugyan nem mások alanyi jogának közvetlen védelmét szolgálja, másfelől viszont nem is a köznyugalom elvont értéke a tárgy. Noha az uszító beszéd – a Btk.-ban elfoglalt helyének megfelelően – a köznyugalom (is) veszélyeztetési, e tekintetben az a döntő, hogy a köznyugalom nem akárhogyan, hanem mások jogainak védelmén keresztül érinti.

Az alkotmányos mércék koherens tisztázásához tehát világosan meg kell különböztetni egymástól a *különböző védelmi szinteket*: az önmagában vett köznyugalom esetében szigorúbb feltételek kellene a korlátozáshoz, mint a „mögöttesen” alanyi jogokat óvó szabályozásnál. Az 1992-es döntés jelzi is a szigorúbb feltételek mibenlétét: a köznyugalom sérelme veszélynek ez esetben nyilvánvalónak és közvetlennek kell lennie. Az Alkotmánybíróság később alkalmazta is ezt a tesztet, amikor a rémhírterjesztés tiltását csak közveszély színhelyén vagy háború idején – ahol a köznyugalom sérelmének közvetlen és nyilvánvaló veszélye kétségtávolú fennáll – tartotta alkotmányosnak.³² Az uszításnak ugyanakkor nem ez a tesztje. Tekintettel arra, hogy *az uszító alanyi jogokat hoz veszélybe*, ebben az esetben már a veszély valamivel enyhébb alakzata is korlátozást indokolhat. Az alanyi jogokat „mögöttesen” is nagyobb védelem illeti meg, mint a köznyugalom elvont értékét, ebből következően csekélyebb mértékű veszélyük is fellépésre vezethet. A veszély e csekélyebb mértékének megragadására a *Sólyom László* értelmezésében és *Mádl Ferenc* köztársasági elnöki indítványában használt jelzőket tartom a

legpontosabbnak: a konkrét jogokat érintő veszélyhelyzetnek „valósnak”, illetve „reálisnak és ténylegesnek” kell lennie. E jelzők mellé jól illeszkedik még, ha az egyéni jogok „belátható veszélyről” beszélünk. Reményeim szerint ezeknek a minősítéseknek a mibenlétét érzékelhetővé teszik majd a későbbi gyakorlati példák, azonban két ponton már most megelégedzem a gyakorlatból nyert következtetéseket: egyfelől az uszítás tesztje ezekkel a jelzőkkel is nagyon szűken, kifejezetten kontrollálható, belátható körülmények között engedi csak meg a hatósági fellépést; másfelől viszont abban a szűk körben azért megengedi, így – szemben a nyilvánvalóság, de különösen a közvetlenség követelményével – nem vezet majd gyakorlatilag alkalmazhatatlan mércéhez.

Két gondolat még arról, hogy oldható-e az ellentmondás, amely a fenti értelmezés, valamint a 2004-es és a 2008-as döntések egyes mondatai között feszül. Egyrészt – annak ellenére, hogy a lényeg az egyéni jogok veszélyeztetése – az indokolásoknak azért „joguk van” az uszítás mibenlétét közvetlenül a *köznyugalom* szemüvegén keresztül is megvizsgálni és ebben a körben a „közvetlen és nyilvánvaló veszély” szükségét említeni. Nem tipikusan, de előfordulhat, hogy az uszítás egyéni jogoknak csak távoli, ugyanakkor pl. utcai erőszaknak komoly veszélyét veti fel – ekkor e veszély közvetlen és nyilvánvaló jellege alapozhatja meg a köznyugalom érdekében való fellépést. Másrészt az érvelésem arra irányult, hogy az alkotmánybírói gyakorlat egésze – nem pedig egyes mondatok – szempontjából legkoherensebb megoldást keressék. Ez magában foglalja annak figyelembevételét is, hogy a 2004-es és 2008-as döntések kifejezetten szűk körben alkalmazható mérce felé terelnek. Azt gondolom, a későbbi gyakorlati példák ilyen mércéről tanúskodnak majd.

3. Rövid kitekintés: a büntetőbíróságok gyakorlata

A büntetőbíráskodás az elmúlt húsz évben számos kísérletet tett arra, hogy kialakítsa a gyűlésre uszítás kritériumrendszerét. Noha a médiajogi gyakorlat alkotmányos mércéit keresve az Alkotmánybíróság értelmezését tekintem mérvadónak, nem haszontalan annak érintése, hogy e kísérletek milyen tartalommal töltötték meg az alkotmánybírói kereteket.

A Legfelsőbb Bíróság BH 1997.165. számon közzétett döntése szerint „a törvényi tényállást megvalósító »gyűlésre uszítás« olyan gyűlés felkeltésére irányul, amely aktív tevékenységbe megy át, azaz aktív, tevékeny gyűlésre izgatást jelent”. Ez a jogértelme-

31 ABH 1992, 167, 178.

32 18/2000. (VI. 6.) AB határozat, ABH 2000, 117.

zés a későbbiekben is meghatározó iránya marad a bírói gyakorlatnak, és később világossá is válik, ami ebben az ügyben még csak kétségként jelentkezik: az ítélet még nagyon megszorítóan értelmezett mércével számolva sem pontosan alkalmazza az általa is többször hivatkozott 30/1992. (V. 26.) AB határozatban foglaltakat. A hivatkozás és az alkalmazás közti diszcrepancia érthetővé válik, ha tüzetesebben megnézzük, az Alkotmánybíróság indokolásának mely részéből indul ki elsődlegesen a bíróság. Ez a rész nem más, mint ahol az alkotmánybírósági határozat a Magyar Nyelv Értelmező Szótárát idézi.³³ Csakhogy az érvelés itt nem ér véget, sőt éppen csak elkezdődik. Az Alkotmánybíróság nyilvánvalóan nem tekinti önmagában perdöntőnek az Értelmező Szótár meghatározását, hanem ezután tér rá a kifejezések jogi értelmére, különös tekintettel a Curia több mint százéves gyakorlatára, és a büntethetőséghez nem kíván meg „aktivitásra ingerlést”. A bírói ítélet legnagyobb hibáját abban látom, hogy elvi kijelentéseivel a gyakorlatot olyan vágyára helyezi, amelyben túlságosan hangsúlyos szerephez jut az uszító beszéd tartalma, fogalmazásmódja, kifejezései, és radikálisan a háttérbe szorulnak a szólas külső körülményei. Míg az Alkotmánybíróság aktivitásról, erőszakról, illetve jogsértésről a beszéd lehetséges következményeként szól, addig a *büntetőbíróság az aktivitást* (arra ingerlés formájában) „*behozza*” a *megnyilvánulás tartalmi elemei közé*. Ennek a hibának az ára akkor jelentkezik, amikor egy következményekben egyébként igenis veszélyes szólas arra tekintettel mentesül az indokolt büntetőjogi következmények alól, hogy a megszólalás maga bizonyos fordulatokat nem használt.

Az egyetlen olyan ítélet, amely a vád tárgyává tett cselekményt közösség elleni izgatásnak minősítette, szintén nem jelentette a gyakorlatban alakuló mérce korrigálását. Az EBH 1999.6. számon közzétett döntésében a Legfelsőbb Bíróság arra tekintettel találta bünyösnek a vádlottat, hogy a közterületen (a Kossuth téren) október 23.-án megtartott gyűlésen „számos olyan tartalmú felszólítást is intézett a jelenlévőkhöz, amely végső soron a magyarországi zsidósággal szembeni jogfosztó magatartásra hívott fel”. A döntés indokolása tehát nem a szólas elhangzásának körülményeivel, az azokra tekintettel lehetséges következményekkel érvel, hanem azzal, hogy a megszólaló bizonyos jogfosztó magatartások elkövetésére „hívott fel”.

A bírói gyakorlat a Fővárosi Ítéltábla BH 2005.46. számon közzétett döntésében minden addiginál részletesebben igyekezett összegezni a gyűlésre uszítást

megállapíthatóságának kritériumait, és így még nyilvánvalóbbá tette az imént kritizált értelmezési szempontokat. A döntésből kiemelt elvi tétel szerint „gyűlésre uszít az, aki erőszakos cselekedetre, ilyen magatartás vagy tevékenység kifejtésére hív fel akkor, ha a veszély nem csupán feltételezett, hanem a veszélyeztetett jogok konkrétak, és az erőszakos cselekedet közvetlenül fenyeget”. Ezzel azonban a bíróság – a sűrű hivatkozások ellenére – két ponton is eltér az Alkotmánybíróság 1992-es mércéjétől. Egyrészt határozottan felhívás-jellegű magatartást vár el a szóban forgó véleménynyilvánítástól, másrészt a jogok veszélyeztetésének közvetlenségét követeli meg. A később alakuló alkotmánybírósági gyakorlat a veszély közvetlenségének követelményére még ugyan szolgáltathat alapot, de a szólas felhívásszerűsége már semmiképp sem tűnik védhető feltételnek.

Tisztában vagyok azzal, hogy a rendes bíróságok gyakorlata ennél sokkal mélyebb és komolyabb elemzést igényelne,³⁴ és az általam jelzettek csak arra elegendők, hogy felvillantsák az értelmezés alapvető irányát. Írásom célját tekintve ugyanakkor ez most teljes mértékben elegendő számomra. Az Alkotmánybíróságnak azok az utalásai, amelyek a médiajogi gyűléskeltést a büntetőjogban is tiltható magatartás kereteihez kötötték, értelemszerűen az alkotmánybírósági gyakorlatban kidolgozott értelmezési szempontok figyelembevételére szólítanak fel. A rendes bíróságok ítéleteinek említésével annyit kívántam jelezni, hogy a büntetőbíráskodás gyakorlatát nemcsak módszertanilag, hanem tartalmilag sem tekintem követendőnek. Nemcsak azért, mert az Alkotmánybíróság határozataiból kitűnő, korábban említett mozgástér megengedi, hogy egymást nem teljesen fedő értelmezések lássanak napvilágot, hanem főleg azért, mert a büntető joggyakorlat bizonyos elemei túl is lépnek e mozgástéren.

4. Összefoglalás: a médiajogban követendő mérce

Az alkotmánybírósági gyakorlatból nyerhető tesztet az alábbiakban három ponton ragadom meg. Előrebocsátom, hogy a teszt leírása során elsősorban nem dogmatikai megfontolások vezérelnek, hanem ismét csak az, hogy a gyakorlatban legjobban követhető értelmezési kereteket sikerüljön megtalálni. Másrészt a teszt három eleme nyilvánvalóan nem szakítható el egymástól, mindháromnak jelentősége van minden egyes jogalkalmazói mérlegelésben, viszont külön ki-

33 „Önmagukban a szavak is általánosan ismert tartalommal bírnak. A gyűlés az egyik legszükségesebb negatív, a Magyar Nyelv Értelmező Szótára szerint (2. kötet 1132.) nagyfokú ellenséges indulat. Aki uszít, az valamely személy, csoport, szervezet, intézkedés ellen ellenséges magatartásra, ellenséges, kárt okozó tevékenységre biztat, ingerel, lázít (Értelmező Szótár 7. kötet 59.)” (ABH 1992. 177.)

34 Ezt többen meg is tették. Ld. pl. *Varga Zoltán*: A közösség elleni izgatás. *Magyar Jog*. 2002/12. 705-717.; *Bócz Endre*: A Közgazdasági Egyetemről Tatárszentgyörgyig. *Magyar Jog*. 2009/11. 641-652.; *Kolthay András*: A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban. Budapest, Századvég, 2009. 513-527.

emelésük világosabbá teszi a releváns szempontokat.

Mindenekelőtt van egy *tartalmi tűrésküszöb*, ameddig fel sem merülhet, hogy helye van-e a vélemény elhallgattatásának. Az Alkotmánybíróság gyakorlatából jól ismert tétel, hogy a szólás védelme nem tagadható meg csupán azon az alapon, hogy az sérti mások érzékenységét, nézeteit, szemléletét, vagy hogy azt egyesek bántónak, lealacsonyítónak, megalázónak érezhetik.³⁵ Az alkotmány ugyanis a szólást érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi. Ez felel meg a személyek egyenlő méltóságának, amely alapján mindenkinek a véleménye azonos alapjogi védelem alatt áll. Ha a bántó, érzékenységet sértő beszéd nem lenne védett, akkor teljesen kiüresedne a szólásszabadság: nem lenne vélemény, amelyet a retorzió veszélye nélkül lehetne elmondani.

A teszt második elemeként szintén egy tartalmi szempontot emelek ki: a szélsőséges beszédnek *az érzelmekre kell hatnia*. Az értelmezésnek ez a pontja hasonló az előbbihez, azaz leszűkíti, nem pedig felhatalmazást ad a beavatkozásra. Önmagában nem elegendő a védelem megvonásához, hanem arra mutat rá, hogy olyan megszólalásoknál, amelyek nem az érzelmekre „játszanak”, fel sem merülhet az uszítás mércéjének alkalmazása. Az érzelmekre ható véleménynyilvánítás – szemben az értelem meggyőzését célzóval – az ösztönökre, érzelmekre alapoz, mozgósít. Súlyosabb magatartás, mint az, amelyik mások gondolkodását mégoly súlykölő módon, érvek sorozatával igyekszik befolyásolni, és ezzel nyilvánvalóan érzelmi hatást is kiválthat. Az uszítás kifejezetten zsigeri indulatokat gerjeszt, és így az erőszak érzelmi előkészítésének minősül. A hatályos médiaszabályozás keretében tehát – szemben a korábbi legfelsőbb bírósági iránymutatással – csakis az a „túlzó, felfokozó értelmezés” fogadható el, amely szerint a gyűlöletkeltést „csak kirívó és el-lenséges érzelmek felkorbácsolására alkalmas tényállás alapján” lehet megállapítani.³⁶

Ha a gyűlöletbeszéd e két tartalmi szűrőn „átment”, akkor vizsgálni kell a teszt harmadik elemét, az *egyéni jogok sérelmének veszélyét*. A tesztnek ez az eleme biztosítja, hogy a tiltás nem állhat be pusztán tartalmi alapon, ahhoz a megszólalásnak külső korlátba kell ütköznie. Az uszítás esetében ez a külső korlát tipikus esetben egyéni jogsérelmek veszélyében ragadható meg. Előfordulhat persze, hogy a sérelem már be is következik,³⁷ de az uszítás megállapíthatóságának mércéje mindenekelőtt a jogok veszélyhelyzetbe kerülése. A valóban bekövetkező jogsértés vagy erőszakos tett már egyfajta többlet-tényállási elemnek tekinthető.³⁸ A korábbiakban amellet érveltem, hogy

az alkotmánybírósági gyakorlat alapján koherens értelmezésre jutunk, ha a hatósági fellépéshez az egyéni jogsérelem *valós, tényleges, belátható* veszélyhelyzetét követeljük meg.

A félreértések elkerülése végett ezúttal is hangsúlyozom, hogy a gyűlöletbeszéd minden médiatartalom esetében alkotmányosnak talált tilalma egyetlen, a fentieknek megfelelően értelmezendő mércét jelent. Az Smtv. 17. § (2) bekezdésében foglalt „kirekesztés” is e szerint kezelendő, és semmiképpen sem ad lehetőséget a mérce leszállítására. Ez világosan kitűnik a 165/2011. (XII. 20.) AB határozat indokolásából, amely egyébként sem tesz mást, mint egyértelműsíti, hogy az írott sajtóra kiterjedően továbbra sincs alkotmányos indok a vélemények szélesebb körű korlátozására. A „kirekesztés” értelmezésbeli szerepe így annak kidomborítására szorítkozik, hogy az egyéni jogsérelem veszélye nem csak fizikai erőszak rémképében jelenhet meg, hiszen emberek meghatározott csoportjának gyűlöleten alapuló elszigetelése más módon is megvalósulhat. Mindez azonban a gyűlöletkeltés médiajogi tesztjén belüli kérdés, amelyre szigorúan vonatkoznak a korábban tisztázott kritériumok.

5. Korábbi gyakorlat vs. új mérce

A médiajogi gyűlöletkeltés új mércéjének konkrét tartalma és jelentősége akkor válik igazán érzékelhetővé, ha a korábbi gyakorlat jogeseteit összevetjük vele. A szankcionáló hatósági döntések közül fent kiemelt példák nagymértékben lefedik a jogalkalmazásban releváns szempontokat, így a velük végzett szemléltetésből nyugodt szívvel vonhatunk le általánosító következtetéseket.

A fentiek között vannak olyan ügyek, amelyek már a mérce tartalmi szempontjain elbuknak (elbukás alatt azt értve, hogy az új feltételek között már nem lenne lehetőség a szankció kiszabására). Ezekben az esetekben is szégyenteljes véleményekkel állunk szemben, de ez nem keverendő össze azzal, hogy helye van-e a vélemény jogi tiltásának. Így például a gyűlöletkeltés materiális tűrésküszöbét nem lépi túl az a szólás, amely egy politikust „idegenszívűnek” minősít, és a hazai zsidóságot az „alja” jelzővel gyalázza. A kódolt antiszemita kijelentések, de még a nyíltan zsidóellenes megjegyzések sem merítik ki önmagukban a gyűlöletkeltés fogalmát. Hasonlóképpen nem sorolható e kategóriába az a fejtegetés, amely a roma kisebbség egy részét „erőszakos, szapora, italozó, bü-

35 Ld. pl. 95/2008. (VII. 3.) AB-határozat, ABH 2008, 782, 786.

36 Vö. 9. lábjegyzet

37 Ez történelmi például a „foglyul ejtett közönség” szituációjában.

38 Ilyenkor ráadásul rögtön adódik a kérdés, hogy az uszító nem minősül-e már inkább az erőszakos tett felbujtójának.

nöző életmódot folytató csoportként” mutatja be. A sztereotípiákat erősítő, előítéletes becsmélés – további súlyosító körülmény híján – nem felel meg ugyanis a mérce tartalmi elemének, az ilyen beszédet nem lehet kitiltani a közbeszédből, hanem a nyilvánosságban folytatott vitában kell jelentéktelenné tenni.³⁹ A mérce másik tartalmi eleme alapján vitathatónak érzem azt is, hogy a közéleti eseményeket beteges összeküvés-elméletben értelmező levezetés tekinthető-e zsigeri indulatokat, ösztönöket felkorbácsoló megnyilvánulásnak. A zsidó kisebbség ellen irányuló ilyen beszédnek kétségkívül van az érzelmekre ható befolyása, ám ez nem tűnik elegendőnek az alkotmánybírói gyakorlatból nyert szigorú feltétel kimerítéséhez. De még ha ahhoz elegendőnek is tartjuk, a jogeset akkor is elbukik a teszt legfontosabb, harmadik elemén, az egyéni jogok valós, tényleges, belátható veszélyének vizsgálatán. Az ennyire általános, a világ zsidóságát vádoló, globális összeküvést felvázoló gondolatok ugyanis nem vezetnek belátható, tényleges veszélyhelyzetre. Egyértelmű az egyéni jogok valós veszélyének hiánya abban az esetben is, amikor nézői sms-ek a miniszterelnök és a mögötte álló politikai tábor fizikai elkergetésére, a parlament „kitakarítására” toboroznak. Szintén nem fér bele a belátható, valós veszély követelményébe, amikor a betelefonáló nézők a cigányság elleni önvédelmi háborúról értekeznek. Ez esetben – szemben a „pusztán” előítéletes romaellenes beszédétől – a gyűlöletkeltés tartalmi jegyei megvalósulnak: a közelmúlt bűncselekményei miatt eleve feldühödött közönség előtt a „nem-ember, gyilkos cigányok” elleni agitálás kellő alapul szolgálhatna a gyűlöletkeltés megállapításához. Az esetlen vagdalkozás azonban ahhoz túl általánosan, konkrét „mozgósító hatás” nélkül hangozott el, hogy a szankcionáláshoz szükséges veszélyhelyzet előállhasson.

Mindebből látható, hogy mércénk az eddigieknél lényegesen szűkebb körben engedi meg a hatóság fellépését vélemények tiltása érdekében. Az eredmény azt mutatja, hogy eleget tesz az alkotmánybírói gyakorlat intencióinak, mely szerint a gyűlöletkeltés (uszítás) esetében radikálisan megszorító jogalkalmazásra van szükség. Maradt azonban egy jogesetünk, amelyen éppen azt szeretném demonstrálni, hogy ha a szólás következményeként a konkrét jogok valós, tényleges, belátható veszélyét vizsgáljuk, akkor előállhat a szankcionálásra okot adó szituáció. A Meleg Méltóság Menete kapcsán folytatott stúdióbeszélgetés ugyanis kimerítette a gyűlöletkeltést. A mérce tartalmi jegyeinek megvalósulásához nem férhet kétség: a melegeket „rákos sejtként” és „pusztító parazitaként” ócsároló, bennük a társadalom egyik legveszélyesebb

belső kártevőjét, ellenségét láttató kirohanás egyértelműen zsigeri gyűlöletre alapoz. Itt azonban az is megállapítható, hogy a szólás belátható és valós veszélyt hordoz egyéni jogokra: mindez a melegeknek a közeljövőben esedékes, ismert helyen és időben megvalósuló gyülekezése kapcsán hangozott el. A beszélgetők e felvonulással összefüggésben fejezték ki abbéli meggyőződésüket, hogy a „pusztító paraziták” ellen fel kellene lépni, így teljesen reális az a feltételezés, hogy a stúdióban ülőket véleményvezérként hallgató közönség egyes tagjaiban elhatározás születhetett a gyülekezés erőszakos megzavarására. Az ezzel előálló jogsértés veszélye valós és belátható. Ez egyszersmind megragadhatóvá teszi azt a különbséget is, ami a „közvetlen és nyilvánvaló” veszélyhelyzet elvárása esetén fennállna: a pár napon belüli eseményre tekintettel a közvetlenségnek ez a foka nem valósul meg, de ettől még az egyéni jogokra valós és tényleges veszélyt hordozó jelenség ellen biztosítható az állami fellépés.

IV.

Mi lesz a gyalázkodással?

Mint láttuk, a korábbi médiahatósági gyakorlat olyan véleménynyilvánításokat is a gyűlöletkeltés kategóriáján belül kezelt és szankcionált, amelyek egyébként az uszítás szintjét nem érték el. E joggyakorlat mögött végeredményképpen ott állt az Alkotmánybíróság igazolása, mely szerint a médiaszolgáltatások esetében a gyalázkodó kijelentések is tilthatók. Jogosan merül föl a kérdés, hogy ha a gyűlöletbeszédet közvetlenül tiltó egyetlen médiajogi szabály kizárólag az uszító beszédre alkalmazható, akkor szabaddá vált-e a gyalázkodás a médiában. A válasz a 165/2011. (XII. 20.) AB határozatban rejlik. Az Alkotmánybíróság ebben a döntésében ugyanis egy másik médiajogi tilalom alkotmányosságáról is ítéletet mondott. Az Smtv. 14. § (1) bekezdése az alkotmánybírói vizsgálat előtt minden médiatartalom-szolgáltatót arra kötelezett, hogy tartsa tiszteletben az emberi méltóságot. A jogalkotó ezzel szintén egy korábban csak az elektronikus médiára vonatkozó tilalom hatályát terjesztette ki az egész sajtóra.

Az alkotmánybírói vizsgálat ezúttal sem volt előzmény nélküli, hiszen az Rttv. tartalmilag lényegében azonos szabályát a testület korábban már elbírálta, és megállapította, hogy mivel a médiahatóság nem személyiségi jogokról dönt, hanem közigazgatási eljárásban az emberi jogokban megjelenő értékek érvényesülését vizsgálja, a rendelkezés az Alkotmánnyal összhangban korlátozza a sajtószabadságot.⁴⁰ Az

³⁹ Az már teljesen más természetű probléma, ha a nyilvánosság működése nem tudja biztosítani a gyalázkodások marginalizálódását.

⁴⁰ 46/2007. (VI. 27.) AB-határozat, ABH 2007. 592., 606.

Smtv. felülvizsgálatakor az Alkotmánybíróság továbbpontosította a szóban forgó hatósági eljárás tárgyáról, természetéről adott értelmezését, és kifejtette: mivel az audiovizuális média komoly rombolást tud végezni az emberi méltóság tiszteletének kultúrájában, esetében indokolt, hogy a személyiségi jogvédelem mellett sajátos intézményvédelmi eljárásban léphessen fel a hatóság.⁴¹ Egyértelmű tehát, hogy amikor a médiahatóság az emberi méltóság védelmében jár el, akkor nem konkrét alanyi jogokat véd, hanem intézményvédelmi feladatot lát el. Ennek a jelen esetben azért van döntő jelentősége, mert az Alkotmánybíróság a gyalázkodás büntetőjogi tiltására tett kísérletek megítélésekor következetesen hangsúlyozta, hogy a büntetőjogi tényállások azért sem fogadhatók el, mivel beazonosíthatatlan sértettek, azaz konkrét alanyi jogok sérelme vagy veszélye nélkül teszik büntethetővé a véleménynyilvánítást. Sem a becsmérlésnek,⁴² sem a gyalázkodásnak⁴³ nevezett büntetőjogi tényállást nem tette alkotmányossá, hogy a törvényhozó felvette a feltételek közé az emberi méltóság sérelmére való alkalmasságot. A büntetőjog rendszerében ugyanis a beazonosítható sértettet védő rendelkezések (becsületsértés, rágalmazás) mellett ebben a körben nincs helye elvont intézményi védelemnek. A médiajogban ugyanakkor ezt a megoldást az Alkotmánybíróság következetesen alkotmányosnak találta. A testület azonban legutóbb egy nagyon fontos megszorítást is tett: ennek a sajátos jogvédelemnek csakis a társadalomra és az emberi gondolkodásra különösen nagy hatással, befolyással lévő audiovizuális média (tipikusan még ma is a televízió) esetében van helye. Az Alkotmánybíróság ezért megsemmisítette annak lehetőségét, hogy a médiahatóság az emberi méltóság tiszteletben tartásának általános követelményét az írott sajtón is számon kérhesse.

Mindez azt jelenti, hogy a gyalázkodás médiajogi szankcionálásával kapcsolatban nincs alkotmányos mozgástér ott, ahol eddig sem volt, a nyomtatott és az internetes sajtóban, viszont továbbra is van ott, ahol az Alkotmánybíróság eddig is szükségesnek tartotta a korlátozást, tipikusan a televíziózás területén. Az emberi méltóság intézményes védelme ugyanis lehetőséget nyújt arra, hogy konkrét alanyi jogok sérelme (vagy annak belátható veszélye) nélkül is fel lehessen lépni, ha a szólás, a médiatartalom összeegyeztethetetlen minden ember egyenlő méltóságának alkotmányos eszményével. A gyalázkodás, becsmérlés körébe sorolható közlések kétségkívül hordoznak ilyen tar-

talmat. Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy ez a mozgástér sem terjed odáig, hogy mindazok a bántó, sértő vagy egyesek által megaláznak érzett megnyilvánulások, amelyek nem sorolhatók a gyűlöletkeltés megszorítóan értelmezendő fogalmába, automatikusan szankcionálhatók lennének az emberi méltóság védelme körében. A gyalázkodás esetében is le kell szögezni azt, ami a gyűlöletkeltés mércéjének egyik elemeként már megjelent: van egy *tűrésküszöb*, amely eleve nem teszi lehetővé, hogy egyéni érzékenységek irányítsák a jogalkalmazót. Emellett a gyalázkodó beszédnek – egyesek szubjektív érzékenységgel szemben – az *emberi méltóság objektív intézményébe* kell ütköznie ahhoz, hogy szankcionálható legyen. Hatósági fellépésnek akkor lehet csak helye, ha a médiatartalom tagadja minden ember egyenlő méltóságának eszméjét. A helyes és alkotmányos gyakorlathoz pedig az is hozzátartozik, hogy a médiahatóság kizárólag egyértelmű esetekben szankcionáljon, azaz akkor, ha az intézményes jogsérelem súlyos. A mérce további elemeként pedig a hatósági mérlegelésnek a jövőben is figyelemmel kell lennie az Alkotmánybíróság iránymutatására, mely szerint a gyalázkodás médiajogi értékelésekor vizsgálni kell a médiaszolgáltató magatartását, így különösen azt, hogy a műsor *jogsértő célra irányult-e*.⁴⁴ Nem állítom, hogy ezek a szempontok minden esetben magától értetődő mérlegelést eredményeznek, de azt hiszem, ezt hiába is várnánk bármilyen mércétől a szólásszabadság korlátozása terén. Keretet szabnak és kellő iránymutatást adnak ahhoz, hogy a jogalkalmazó esetről esetre következetes és helyes joggyakorlatot alakíthasson ki.

A gyalázkodás e mércéjéhez mérve jogeseteinket, a gyűlöletkeltés körébe sorolt példán túl mindössze további egygel kapcsolatban állapítható meg egyértelműen a szankcionálás indokoltsága. Amikor a műsorvezető és a betelefonálók „fokozódó romaterror” cím alatt következetesen arról értekeznek, hogy a „cigányok nem emberek, hanem gyilkos csöcselék”, nem vitásan súlyosan sérül az emberi méltóság objektív tartalma, a műsorvezető aktív közreműködése pedig a médiaszolgáltató felelősségét is nyilvánvalóvá teszi. Felvethető még az Smtv. sérelmének kérdése az általánosító, előítéletes szólások esetében. Látnunk kell ugyanakkor, hogy a sértő sztereotípiákat erősítő beszéd önmagában nem lép túl a tűrésküszöbön – ezzel ellentétes álláspont kontrollálhatatlanul szélesre nyitná a vélemények elnyomásának lehetőségét, és egészen biztosan akadályozná a közügyek, társadalmi

41 165/2011. (XII. 20.) AB-határozat, ABH 2011. 478., 512.

42 „Aki nagy nyilvánosság előtt az emberi méltóságot azáltal sérti, hogy mást vagy másokat a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási hovatartozás miatt becsmérel vagy megaláz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

43 „Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzettel, vagy a lakosság egyes csoportjaival, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporttal kapcsolatban olyan kifejezést használ, vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a csoport tagjainak becsületét csorbítsa, avagy emberi méltóságát megsértse, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadság vesztéssel büntetendő.”

44 1006/B/2001. AB-határozat, ABH 2007. 1366., 1374.

problémák megvitatásának kiteljesedését. Ez esetben tehát a fellépés lehetőségének megszorító értelmezését kell hangsúlyoznunk: egy kisebbség vagy társadalmi csoport egészének faji szempontú vagy más lényeges tulajdonságon alapuló, súlyosan negatív minősítése esetén állapítható meg az egyenlő emberi méltóság eszméjének sérelme. A jogalkalmazótól azonban még ennél is disztingváltabb megközelítésre van szükség: ezúttal sem veszhet el az elhangzott mondatok rengetegében, hanem a közlés kontextusát is figyelembe véve azt kell vizsgálnia, hogy napjaink Magyarországon a média által felerősített vélemények ilyen hatással járnak-e. Ez a hozzáállás van összhangban a médiajog alapvető igazodási pontjával, vagyis azzal, hogy a vizsgálat tárgya mindig a közönséghez eljutó üzenet.

V. Ami hiányzik

Lezárásképpen néhány szó arról, ami ebből az írásból hiányzik: a Médiatanács gyakorlatáról. Céloom a 2011. január 1-jétől hatályos médiaszabályozás szerinti mércék elemzése volt. E tekintetben az időszámítás a 165/2011. (XII. 20.) AB-határozat jogkövetkezmé-

nyeinek beálltától kezdődik, attól az időponttól kezdve lehet és kell számon kérni az új tesztek kialakításának és alkalmazásának következetességét. A 2012 májusától eltelt idő rövidege, valamint a mércék változásának szemléltetése mindenképpen a korábbi médiahatósági gyakorlat alapulvételét indokolták. Mindazonáltal a Médiatanács működése azért sem szolgálhatott viszonyítási pontként, mert a hatóság az elmúlt hónapokban nem hozott elmarasztaló határozatot. Egyfelől tekinthetjük ezt az elvárt és helyes önmérséklet bizonyítékának, másfelől viszont a teljes visszavonulás kétségeket ébreszt. Különösen a gyalázkodás elleni fellépés megmaradt lehetőségének tükrében vethető fel a kérdés: ennyire lehiggadtak volna a televízióban megjelenő álláspontok? A médiahatóságnak minden eszköz a rendelkezésére áll ahhoz, hogy a kétségeket eloszlassa: hivatalból indított és akár valamennyi fontos médium gyakorlatát felölelő elemzésben bármikor vizsgálat tárgyává teheti, megfelelnek-e a törvényi elvárásoknak a téma szempontjából releváns tartalmak. Egy ilyen elemzésnek pedig különösen érdekes részévé válhatna annak feltérképezése, hogy a közszolgálati média milyen eszközökkel, mennyiben látja el a társadalmi integráció előmozdítására vonatkozó kötelezettségét.⁴⁵ Mindez azonban már jócskán túlmutat jelen írás keretein.

TANULMÁNY

Az általános személyiségi jog a német Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatában

✍ Zakariás Kinga érdemi munkatárs, Alkotmánybíróság (Budapest)

A *Grundgesetz* az emberi méltóság klauzula (1. cikk 1. bekezdés) mellett kifejezetten tartalmazza a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogot (2. cikk 1. bekezdés). A német Szövetségi Alkotmánybíróság a személyiség szabad kibontakoztatásához való jognak és az emberi méltóságnak az egymásra vetített értelmezéséből vezette le és a személyiségvédelem alkotmányos alapjává tette az általános személyiségi jogot. A magyar Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jog személyiségvédelmi funkciójának megjelenítésekor – jelentős mértékben támaszkodva a német Alkotmánybíróság gyakorlatára – az emberi méltósághoz való jogot azonosította az általános személyiségi joggal. A tanulmány arra vállalkozik, hogy – az általános személyiségi jog tartalmi elemeinek elkülönítése révén – bemutassa a német modellt: az általános személyiségi jog normatív tartalmát a német Szövetségi Alkotmánybíróság legfontosabb határozatai tükrében.

Bevezető

Németországban először a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság magánjogi ítélkezési gyakorlatában jelent meg – a személyiség szabad kibontakoztatásához való jog [*Grundgesetz* 2. cikk (1) bekezdés]¹ és az emberi méltóság klauzulája [*Grundgesetz* 1. cikk]² összefüggésére alapozva – az általános személyiségi jog fogalma.³ A jogalkotó által a BGB-ben nem kodifikált személyiségi jogok 1954-ben – még az alapjogként való elismerésük előtt – a BGB 823. § (1) bekezdésében⁴ foglalt „egyéb jog”-ként érvényesültek,⁵ és megsértésük ese-

tén a BGB 253. §⁶ alapján kártérítést lehetett igényelni.⁷ A Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatában kibontott általános személyiségi jogot, mint alapjogot a hasonlóságok ellenére nem szabad azonban összekeverni a magánjogi párjával, hiszen ez utóbbi az „egyszerű jog” szintjén helyezkedik el.⁸ A magánjogi személyiségvédelem, bár a védelmi köre az alkotmányos kereteket meghatározó általános személyiségi jognál jóval tágabb lehet, a törvényalkotó által szélesebb körben korlátozható.⁹

Az általános személyiségi jogot tehát a Szövetségi Alkotmánybíróság alkotmányos rangra emelte és ezzel a személyiségvédelem alkotmányos alapjává tette.

- GG 2. cikk (1) bekezdés „Mindenkinek joga van személyisége szabad kibontakoztatásához addig, amíg az nem sérti mások jogait és nem ütközik az alkotmányos rendbe, vagy az erkölcsi törvénybe.” A *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* megjelölésére főszövegben a német *Grundgesetz* rövidítést, lábjegyzetben pedig annak további rövidítéseként a GG megjelölést használom.
- GG 1. cikk (1) bekezdés „Az emberi méltóság sérthetetlen. Annak tisztelete és védelme minden állami hatalom kötelessége.”
- BGH 1954. május 25. BGHZ 13, 334 (338) *Leserbrief-Urteil*
- BGB 823. § (1) bekezdés „Aki szándékosan vagy gondatlanságból más ember életét, testét, egészségét, szabadságát, tulajdonát vagy egyéb jogát jogellenesen megsérti, köteles az abból származó kárt megtéríteni.”
- Az első határozatból nem derül ki egyértelműen, hogy a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság közvetlenül a *Grundgesetz*-ből (*unmittelbare Drittwirkung*), vagy a BGB közvetítésével (*mittelbare Drittwirkung*) vezette le az általános személyiségi jogot. A Cosima-Wagner határozatban mondta ki először a bíróság *expressis verbis*, hogy az általános személyiségi jog a BGB 823. § (1) bekezdése szerinti „egyéb jog” [1959. március 18. BGH, BGHZ 30, 7.].
- BGB 253. § „Nem vagyoni kár esetén csak a törvényben meghatározott esetekben lehet pénzbeli kártérítést igényelni.”
- A BGB 253. § (1) bekezdése értelmében csak a törvény által meghatározott esetekben lehetett nem vagyoni kártérítést igényelni. A Szövetségi Alkotmánybíróság az 1973. évi Soraya határozatában megengedett bírói jogalkotásnak minősítette a BGB 253. §-ának egy további esetkörrel való kibővítését. BVerfGE 34, 269 (283)
- Hans. D. Jarass*: Art. 2. In: Hans D. Jarass–Bodo Pieroth: *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*. München: C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 2000, 68.
- Hans. D. Jarass*: Das allgemeine Persönlichkeitsrecht in Grundgesetz, NJW 1989., 857., 858.

Az általános személyiségi jog több mint negyven éves alkotmánybíróági gyakorlatának a határozatok kronologikus sorrendet követő teljes körű bemutatása és értékelése meghaladná egy tanulmány kereteit, ezért arra vállalkozunk, hogy az általános személyiségi jog normatív tartalmát mutassuk be a legfontosabb alkotmánybíróági határozatok tükrében.

I.

A kiindulópont: a személyiség szabad kibontakoztatásához való jog és az emberi méltóság kapcsolata

A *Grundgesetz* 2. cikk (1) bekezdésében garantált személyiség szabad kibontakoztatásához való jog – az emberi méltósághoz való szoros kapcsolatára tekintettel – különleges helyet foglal el az alapjogok között. A szoros kapcsolat oka, hogy az ember lényegét a méltósága adja. „A méltósága miatt kell neki [az embernek] személyisége lehető legnagyobb mértékű kibontakoztatását biztosítani.”¹⁰ Bár az emberi méltóság, mint „legfőbb alkotmányos elv” áthatja a *Grundgesetz* 2. cikk (1) bekezdését, ahogyan annak többi rendelkezését is, ez nem jelenti azt, hogy a 2. cikk (1) bekezdésének ne lenne önálló tartalma.¹¹

Amíg a *Grundgesetz* 2. cikk (2) bekezdése¹² a személy fizikai integritását és mozgásszabadságát védi, az (1) bekezdés a szellemi-erkölcsi személyiséget. Ugyanakkor a „kibontakoztatás” kifejezés túlmutat a személyiség passzív elemeinek védelmén. A 2. cikk (1) bekezdés „az egész személyiséget, vagyis az emberi lét teljességét az élet minden területén” védi, így a személyiség fejlődésének mind a dinamikus (aktív), mind a statikus (passzív) elemeire kiterjed.¹³

A Szövetségi Alkotmánybíróság az 1957. évi Elfes ítéletben – a 2. cikk (1) bekezdés tág értelmezése révén – először az általános cselekvési szabadságot (dinamikus elem) ismerte el.¹⁴ Ezt követően került sor

az általános személyiségi jog megalapozására. A szakirodalom szerint a Szövetségi Alkotmánybíróság az 1969. évi, a lakosságról készült statisztikai felmérés alkotmányosságát vizsgáló mikrocenzus döntésében¹⁵ fogadta el az általános személyiségi jog (statikus elem) intézményét.¹⁶ Ebben a határozatban jelenik meg a személyiségvédelmet meghatározó szféra-elmélet, de az általános személyiségi jog fogalma *expressis verbis* csak a későbbi határozatokban jelenik meg.¹⁷ Az alkotmánybíróági gyakorlat tehát – a védett jogi tárgy „kétrétegűségéből” kiindulva – két alapjogot vezetett le a 2. cikk (1) bekezdéséből.¹⁸ A norma mindkét alapjog esetében nyitott, rugalmas, és képes alkalmazkodni a tudomány és technika jövőbeli fejlődéséhez, valamint az azokkal együtt járó veszélyekhez.¹⁹

A 2. cikk (1) bekezdés általános szabadságjogként (*Auffanggrundrecht*) működik, amely a szabadság minden olyan állami korlátozása ellen véd, ami nem tartozik a külön nevesített szabadságjogok védelmi körébe.²⁰ A 2. cikk (1) bekezdésének védelme tehát csak abban az esetben merül fel, ha és amennyiben a különös alapjogok nem érintettek (szubszidiaritás).

Az általános személyiségi jog „a védett terület tiszteletéhez fűződő jogként” mind a jog védelmi körét, mind annak korlátozását illetően különbözik „a [személyiség] kibontakoztatásának az aktív elemétől, az általános cselekvési szabadságtól.”²¹ Ennek oka, hogy az általános személyiségi jog által védett jogok körét az emberi méltóság jelöli ki. A Szövetségi Alkotmánybíróság már a mikrocenzus határozatában az emberi méltóságban határozta meg a 2. cikk (1) bekezdésének érték-szubsztrátumát.²² „[Az általános személyiségi jog] feladata, az emberi méltóság legfőbb alkotmányos elve értelmében (...) a személyes szféra és annak alapfeltételei fenntartásának biztosítása.”²³ Az általános személyiségi jog „azoktól a jogsértésektől véd, amelyek alkalmasak a személyes szféra korlátozására”.²⁴ Ellentétben az általános cselekvési szabadsággal, amely alapvetően minden emberi cselekvésre kiterjed, az általános személyiségi jog tartalma – az emberi méltósággal összekapcsolt értelmezésnek köszönhe-

10 BVerfGE 5, 85 (104)

11 *Walter Schmitt Glaeser*: § 129 Schutz der Privatsphäre. In: Josef Isensee–Paul Kirchhof (Hrsg.): *Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschlands* (HStR), Band VI. Freiheitsrechte Heidelberg: C.F.Müller Juristischer Verlag, 2000, 52.

12 GG 2. cikk (2) bekezdés „Mindenkinek joga van az élethez és a testi épséghez. A személyi szabadság sérthetetlen. Ezeket a jogokat csak törvény alapján lehet korlátozni.”

13 i. m. 53.

14 BVerfGE 6, 32 (36)

15 BVerfGE 27, 1

16 *Horst Ehmann*: Zur Struktur des Allgemeinen Persönlichkeitsrechts. *Juristische Schulung* JuS 1997, 193.

17 BVerfGE 34, 238 (246) *Eppler Entscheidung*; 34, 269 (282) *Soraya Urteil*; 35, 202 (220) *Lebach Urteil*

18 *Horst Dreier*: Artikel 2. [Freie Entfaltung der Persönlichkeit] In: *Grundgesetz Kommentar* I. kötet Tübingen: Mohr Siebeck, 2004, 297.

19 *Walter Schmitt Glaeser* i. m. 58.

20 Az általános cselekvési jog vonatkozásában: BVerfGE 6, 32 (37) *Elfes-Entscheidung*; az általános személyiségi jog vonatkozásában: BVerfGE 54, 148 (153) *Eppler-Entscheidung*.

21 BVerfGE 54, 148 (153)

22 BVerfGE 27, 1 (6)

23 uo.

24 uo.

tően – körülhatárolható.²⁵ Az általános személyiségi jog lényeges tartalmát az emberi méltóság jelöli ki, érvényesülési köre azonban szélesebb, mint az emberi méltóságé.

A *Grundgesetz* 2. cikk (1) bekezdésének az 1. cikk (1) bekezdésével való összekapcsolása a személyiség szabad kibontakoztatásához való jog statikus aspektusának kiemelt védelmét biztosítja, de az általános személyiségi jog – az emberi méltósággal ellentétben – korlátozható. A 2. cikk (1) bekezdésének „addig, amíg” kikötése három értéket figyelembe véve – a többi embertárs egyéni értékei, az alkotmányos rend társadalmi értéke és az erkölcsi törvény morális értéke – relativizálja a „robinsoni szabadságot”.²⁶ A hármas korlát (*Schrankentrias*) viszont csak az általános cselekvési szabadság érvényesülési körében irányadó, az az általános személyiségi jog esetében – az emberi méltósággal való szoros kapcsolatra tekintettel – az alkotmányos jogrendre korlátozódik.

II.

Az általános személyiségi jog normatív tartalma

A Szövetségi Alkotmánybíróság az alkotmányos személyiségvédelem megalapozása során számos különös személyiségi jogot olvasott ki az általános személyiségi jogból. Ezek a jogok – például a becsület védelméhez, vagy jó hírnévhez való jog, a saját képmáshoz való jog – az általános személyiségi jog különös megnyilvánulásai. Ezeknek az alkotmányban meg nem nevezett jogoknak a normatív alapja tehát a *Grundgesetz* 1. cikk (1) bekezdésével összefüggésben értelmezett 2. cikk (1) bekezdés. Ebben az értelemben az általános személyiségi jog anyajog, hiszen a „személyiség alkotóelemei” számára biztosít védelmet azokban az esetekben, amikor azokat nevesített alapjogok nem védik. A Szövetségi Alkotmánybíróság az újabb és újabb különös alapjogok megalapozásakor azoknak a személyiség fejlődésében betöltött szerepére hivatkozott. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a személyiségi jog tartalmának az alkotmánybírósági

gyakorlat során történt konkretizálása nem lezárt.²⁷ Az általános személyiségi jog nyitott és rugalmas fogalma ebből kifolyólag alkalmas arra, hogy az alkotmányos személyiségvédelem lépést tartson a személyiség sérelmének a tudomány és technika fejlődése révén felmerülő újabb és újabb eseteivel. A Szövetségi Alkotmánybíróság tehát esetről esetre dolgozta ki, dolgozza ki a védendő magatartások körét,²⁸ mindvégig hangsúlyozva a *Grundgesetz* 1. cikk (1) bekezdésével való szoros kapcsolatot.²⁹

Az általános személyiségi jog különböző megnyilvánulásait a szakirodalom vagy egyszerűen csak felsorolja vagy – különböző szempontok alapján – csoportosítja. A kommentár irodalom nem használja az esetkörök szerinti csoportosítást, csupán felsorolja az általános személyiségi jog egyes megnyilvánulásait.³⁰ Az egyik csoportosítási lehetőség – a személyiség szférájának belső és külső területre való felosztása révén – a magánszféra alakításához való jog és az önábrázoláshoz való jog, illetve az információs önrendelkezési jog megkülönböztetése.³¹ A másik csoportosítási lehetőség az emberi minőség megnyilvánulási formái alapján való besorolás:³² az önrendelkezés (*Selbstbestimmung*),³³ a magánszféra megóvása (*Selbstbewahrung*) és az önábrázolás (*Selbstdarstellung*).³⁴ Az emberi minőség fenti megnyilvánulási formái tulajdonképpen az általános személyiségi jog tartalmi elemeinek tekinthetők. A tanulmány a következő tartalmi elemeket különbözteti meg, és ezeket tekinti a csoportosítás alapjának: 1. a magánszférához való jog; 2. az önazonossághoz való jog; 3. az önábrázoláshoz való jog; 4. az önrendelkezési jog. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy az esetkörök bővíthetők és nem is választhatók el élesen egymástól.

1. A magánszférához való jog (*Garantie der Privat-sphäre*)

A Szövetségi Alkotmánybíróság – a szféra-elmélet³⁵ jegyében – megkísérelte a magánszféra különböző erősségű védelmet igénylő területeinek az elhatárolását. Már az általános cselekvési szabadságot megalapozó 1957. évi Elfes határozatban megállapította,

25 Horst Dreier i. m. 328.

26 Günter Dürig: Art 2. Abs. I. In: Theodor Maunz – Günter Dürig (szerk.): Grundgesetz Kommentar I. kötet München: C. H. Beck, 1958

27 BVerfGE 65, 1 (41)

28 BVerfGE 54, 148 (153)

29 BVerfGE 34, 238 (245)

30 Például: Dietrich Murswiek: Art. 2. [Freie Entfaltung der Persönlichkeit] In: Michael Sachs (szerk.): Grundgesetz Kommentar. München: C. H. Beck, 2009, 128-131.

31 Walter Schmüt Glaeser i. m. (4. lj.) 59.

32 Bodo Pieroth–Bernhard Schlink: Grundrechte Staatsrecht II. Heidelberg: C. F. Müller, 2011, 91.

33 Az önrendelkezési jog itt az önazonossághoz, a személyes identitáshoz való jogot jelenti. Példaként a származás megismeréséhez való jog szerepel.

34 Az önábrázoláshoz való joghoz kapcsolódik az információs önrendelkezési jog, valamint információs rendszerek bizalmasságához és integritásához fűződő jog is.

35 A különböző erősségű védelmet igénylő szférák elkülönítésének modellje Heinrich Hubmann általános személyiségi jogra vonatkozó magánjogi teóriájára vezethető vissza. Heinrich Hubmann: Das Persönlichkeitsbild. München, Köln 1953., 216.

hogya a *Grundgesetz* 19. cikk (2) bekezdése,³⁶ 1. cikk (3) bekezdése³⁷ és 2. cikk (1) bekezdése megalapozza „az emberi szabadság végső érinthetetlen területének” védelmét, amely teljesen ki van zárva az állami hatalom bárminemű behatása alól, mivel az a szabadság és méltóság alapköve.³⁸ Ebből a téziséből kiindulva dolgozta ki a Szövetségi Alkotmánybíróság az általános személyiségi jog keretében a szféra-elméletet. Az érinthetetlen terület védelme volt az első lépés az általános személyiségi jog különböző erősségű védelmet igénylő szférákra való bontása során.³⁹ A következő állomás a reprezentatív minta alapján végzett statisztikai felmérés kapcsán született 1969. évi mikrocentzus határozat, amelyben a Szövetségi Alkotmánybíróság először használta a legbelsőbb intimszféra [*innerste (Intim-) Bereich*] kifejezést az abszolút védelemben részesülő terület megnevezésére, és amelyben kísérletet tett az intimszférának – a szükségesség-arányosság kritériuma mellett korlátozható – magánszférától (*Privatsphäre*)⁴⁰ való elválasztására. A határozat tehát megkülönböztette a személyiség szabad és felelősségteljes kibontakoztatásához szükséges belső szférát (*Innenraum*), ahova az egyén visszavonulhat, ahova a környezete nem nyerhet betekintést, ahol békén hagyják, és ahol a magányhoz való jogot élvezi. Ebbe a szférába – a határozat szerint – az állam már az értékelésmentes betekintéssel is beavatkozik, amely a nyilvánosság pszichikai nyomása révén akadályozza a személyiség szabad kibontakoztatását. De nem minden statisztikai felmérés sérti az emberi méltóságot vagy érinti a belső szférára vonatkozó önrendelkezési jogot. Az embernek a társadalomra utalt és a társadalomhoz kötött polgárként bizonyos mértékben – például népszámlálás, mint az állami cselekvés tervezhetőségének előfeltétele esetében – el kell tűrnie a statisztikai célú adatfelvételt. A statisztikai célú felmérés csak abban az esetben megalázó és veszélyezteti az önrendelkezési jogot, ha az ember titkos szféráját érinti. Abban az esetben azonban, ha a statisztikai felmérés az ember külvilágban tanúsított magatartásához kapcsolódik, „a magánélet alakításának érinthetetlen területe” (*unantastbares Bereich privater Lebensgestaltung*) nem érintett.⁴¹ A fentiek alapján megállapítható, hogy a Szövetségi Alkotmánybíróság nem adta meg az

intimszféra pozitív meghatározását, és nem is választotta egyértelműen szét az intimszférát és a magánszférát. A mikrocentzus határozat csupán egy negatív kritériumot jelölt meg: az intimszféra sérelme nem merül fel, ha az ember viselkedése a külvilághoz kapcsolódik.

A Szövetségi Alkotmánybíróság a későbbi határozataiban sem határozta meg az intimszféra fogalmát. Csupán a terhességet és a szexuális identitást rendelte pozitív módon az intimszférához.⁴² Azt viszont minden határozatában kiemelte, hogy „a magánélet alakításának érinthetetlen területe” még nyomós közérdek esetén sem korlátozható, nincs helye a szükségesség-arányosság szerinti mérlegelésnek.⁴³ A kérdés tehát minden esetben az, hogy a korlátozás érinti-e az intimszférát. A fenti kérdést a testület az intimszféra és magánszféra esetről esetre történő szétválasztásával válaszolja meg, figyelembe véve a konkrét eset körülményeit.⁴⁴

A Szövetségi Alkotmánybíróság – egyes szakirodalmi álláspontok szerint – az 1983. évi népszámlálás határozatával⁴⁵ a személyes adatok védelmével összefüggésben feladta a szférák szerinti védelmet.⁴⁶ A Szövetségi Alkotmánybíróság valóban felismerte, hogy az adatok megszerzése, mentése és továbbítása olyan veszélyeket rejt magában, amelyek a „szféra-elmélet” alapján nem oldhatók meg. A modern információs technológia ugyanis az egyes szférákat minden gond nélkül átugorja, és az egyes, önmagukban „jelentéktelen” személyes adatok személyiséggé állnak össze.⁴⁷ A fentiekből – álláspontom szerint – csak az a következtetés vonható le, hogy az információs önrendelkezési jog átfogóan védi a személyes adatokat. Mind az intim, mind a társadalmi vonatkozású adatok az információs önrendelkezési jog védelmi körébe tartoznak, de ezek – a hivatkozott szakirodalmi állásponttal ellentétben – alapvetően továbbra is különböző erősségű védelmet élveznek. Az adatok összekapcsolása a kivétel, amely esetében értelmét veszti az adatok jellege szerinti különbségtétel. Ilyenkor a „jelentéktelen” adat osztozik az intim adat sorsában. A szféra-elmélet fenntartását támasztja alá a határozat azon megállapítása is, miszerint nyomós közérdekről csak társadalmi jelentőségű adatok esetében lehet szó,

36 GG. 19. cikk (2) bekezdés „Alapjog lényeges tartalmát semmilyen esetben sem szabad érinteni.”

37 GG 1. cikk (3) bekezdés „A következő alapjogok közvetlenül hatályos jogként kötelezik a törvényhozást, a végrehajtó hatalmat és az igazságszolgáltatást.”

38 BVerfGE 6, 32 (41)

39 *Manfred Baldus*: Der Kerbereich privater Lebensgestaltung – absolut geschützt, aber abwägungsoffen. *Juristen Zeitung* JZ 2008/5. 218.; *Nils Teifke*: Das Prinzip der Menschenwürde. Tübingen: Mohr Siebeck, 2011, 19.

40 A magánszféra kifejezés a későbbi határozatokban jelenik meg. BVerfGE 32, 373 (381); 35, 35 (40); 35, 202 (227).

41 BVerfGE 27, 1 (7)

42 BVerfGE 39, 1 (42); 49, 286 (301)

43 BVerfGE 34, 238 (245)

44 BVerfGE 34, 238 (248)

45 A határozat ismertetését lásd a 4. 1. pont alatt.

46 *Monika Desoi–Antonie Knierim* i. m. 401. hivatkozással korábbi szakirodalmi álláspontokra 50. lj.

47 *Friedhelm Hufen*: Schutz der Persönlichkeit und Recht auf informationelle Selbstbestimmung. In: Peter Badura–Horst Dreier (szerk.) *Festschrift 50 Jahre Bundesverfassungsgericht*. I. kötet 117.

ennek felmerülése az intim adatok esetében azonban kizárt.⁴⁸ Álláspontom szerint tehát az információs önrendelkezési jog népszámlálás döntésben történt megalapozása nem bizonyítja a szféra elmélet teljes félre tételét, bár a meghaladását bizonyos esetekben (különböző jellegű adatokból összeállhat a személyiség-profil) igen.⁴⁹

A Szövetségi Alkotmánybíróság az 1989. évi napló-bejegyzések büntetőeljárásban bizonyítékként való értékelésével kapcsolatos határozatában újra felelevenítette a magánszféra alakításának érinthetetlen területe fogalmát.⁵⁰ De amíg korábbi határozataiban egyértelműen szinonimaként használta a magánszféra (érinthetetlen) magja (*Kernbereich*) és az intimszféra fogalmát,⁵¹ addig ebben a határozatban az intimszféra fogalma már nem jelent meg. Felmerül a kérdés, hogy a Szövetségi Alkotmánybíróság későbbi gyakorlatában az (érinthetetlen) mag és az intimszféra továbbra is szinonimaként jelenik-e meg. A Szövetségi Alkotmánybíróság az (érinthetetlen) mag alkotmányos alapjaként – az intimszférához hasonlóan – az alapjogok lényeges tartalmának garanciáját és az emberi méltóságot jelölte meg. A határozat megnevezte az (érinthetetlen) mag formai és tartalmi összetevőit is. Formai komponens az érintettnek a tények titokban tartására irányuló akarata, amit a határozat a konkrét ügyben már csak a gondolatok írásba foglalása miatt is megkérdőjelezett. Tartalmi komponens a személyes jelleg, valamint az a körülmény, hogy a tényállás érinti-e, és amennyiben igen, milyen intenzitással érinti mások szféráját vagy a közérdeket.⁵² A határozat szerint a napló tartalma túlmutatott a megírója szféráján és hátrányosan érintette a közérdeket.⁵³ Fontos kiemelni, hogy a szavazatok egyenlősége miatt az ügyben eljáró Szenátus nem tudta ugyan megállapítani a napló-feljegyzések bizonyítékként való értékelésének *Grundgesetz*-be ütközését,⁵⁴ de a különvéleményt megfogalmazó négy bíró azt az álláspontot képviselte, hogy a napló-feljegyzések személyes jellegűek, amely

jelleget nem veszítik el pusztán a papírra vetésük által, és ezen túlmenően nem érintik mások vagy a társadalom szféráját sem.⁵⁵ A különvéleményt megfogalmazó négy bíró kifejezetten felhívta a figyelmet arra, hogy a büntetőeljárásban az (érinthetetlen) magot önmagából kiindulva kell meghatározni, mert, ha a meghatározásra büntetőjogi szempontok (bűnfelelőség elve) hatnak, a büntetőjog instrumentalizálja az emberi méltóságot.⁵⁶ Ha a gyanúsított személyiség-szerkezetéről való ismeretszerzés pusztán lehetősége elegendő a magánjellegű feljegyzések büntetőeljárásban való abszolút védelmének megtagadásához, az (érinthetetlen) mag és a mérlegelés tárgyát képező terület (*Abwägungsbereich*) közötti határ a büntetőeljárás esetében gyakorlatilag megszűnik.⁵⁷

A szakirodalom alapvetően a különvéleményekkel ért egyet, és a szerzők elsősorban a napló-feljegyzések határozattal igyekeznek alátámasztani az (érinthetetlen) mag mérlegelhetőségét.⁵⁸ A magánélet (érinthetetlen) magjának relativitása elvezet az emberi méltóság abszolút voltának megkérdőjelezéséhez.⁵⁹ Visszatérve a szféra-elmélethez, egyes szerzők a napló-feljegyzések határozat külső szférához kapcsolódó érvelését a szféra-elmélet részleges újraélesztésének tekintették.⁶⁰ Egy fiatal szerzőpáros pedig arra vállalkozott, hogy az újabb alkotmánybírói gyakorlat tükrében bebizonyítsa, hogy az intimszféra és az (érinthetetlen) mag – bár mindkettő a magánélet alakításának érinthetetlen területét védi – különböző védelmi koncepciót valósítanak meg, ezért a két fogalom nem használható szinonimaként.⁶¹ A két fogalom közötti különbséget elsősorban abban látták, hogy – a napló-feljegyzések határozat értelmében – az (érinthetetlen) mag védelmi körébe – az intimszférával ellentétben – társadalmi vonatkozások is beletartozhatnak.⁶² A határozat kimondta: „Az ember mint személy a személyisége magjában is szükségszerűen társadalmi vonatkozásokban létezik. Egy tényállásnak a magánélet alakítása érinthetetlen magjához vagy a magánélet azon te-

48 BVerfGE 65, 1 (46)

49 Dreier is csak az automatikus adatfeldolgozásra vonatkozóan állította a szféra-elmélet kifejezett feladását, egyébként pedig elismerte, hogy a különböző szférák megkülönböztetése – bár a szférák dogmatikailag egyértelmű elkülönítése aligha megvalósítható – egyfajta orientációt mégis jelent. Dreier i. m. 341. Hufen pedig a merev szféra-elmélet legyőzéséről beszél, de elismeri a „minél közelebb-annál szigorúbb formula” (*Je-desto-Formel*) szerinti különböző erősségű védelmet. Hufen i. m. 118.

50 BVerfGE 80, 367 (374)

51 BVerfGE 34, 238 (245) „Das verfassungskräftige Gebot, diesen Kernbereich, die Intimsphäre des Einzelnen, zu achten, hat seine Grundlage in dem durch Art. 2 Abs. 1 GG verbürgten Recht auf freie Entfaltung der Persönlichkeit.”

52 BVerfGE 80, 367 (374)

53 BVerfGE 80, 367 (378)

54 A Szövetségi Alkotmánybíróságról szóló törvény (*Bundesverfassungsgerichtsgesetz*) 15. § (4) bekezdése értelmében szavazategyenlőség esetén nem lehet megállapítani a *Grundgesetz*-be ütközést.

55 BVerfGE 80, 367 (376)

56 BVerfGE 80, 367 (383)

57 BVerfGE 80, 367 (382)

58 Manfred Baldus i. m. 224. Nils Teifke i. m. 23.

59 Az emberi méltóság abszolút voltának vitatásához átfogóan lásd: Rolf Gröschner – Oliver W. Lembcke: Das Dogma der Unantastbarkeit. Eine Auseinandersetzung mit dem Absolutheitsanspruch der Würde. Tübingen: Mohr Siebeck, 2009. Magyarul: Zakariás Kinga: A sérthetlenség dogmája. A méltóság abszolút érvényesülési igényének vitatása. Jogtudományi Közlöny 2011/11. 587–591.

60 pl. Knut Amelung: Die zweite Tagebuchscheidung des Bundesverfassungsgerichts. Neue Juristische Wochenschrift NJW 1990, 1755.

61 Monika Desoi–Antonie Knierim: Intimsphäre und Kernbereichsschutz. Ein unantastbarer Bereich privater Lebensgestaltung in der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts. Die Öffentliche Verwaltung 2011/10. 398–404.

62 Monika Desoi–Antonie Knierim i. m. 403.

rületéhez való besorolása, amely bizonyos körülmények között nyitva áll az állami beavatkozás előtt, nem attól függ, hogy annak van-e társadalmi jelentősége vagy van-e bármilyen társadalmi kapcsolat, hanem annak jellegétől és intenzitásától.”⁶³ A határozat a konkrét ügyben azonban arra hivatkozva zárta ki a napló-feljegyzéseket az (érintetetlen) mag védelmi köréből, hogy azok túlmutatnak a megfogalmazója szféráján, és hátrányosan érintették a közérdeket. Ezért – álláspontunk szerint – a fenti okfejtés nem támasztja alá az intimszféra és az (érintetetlen) mag szétválasztását, a testület csupán cizellálta korábbi álláspontját a *Grundgesetz* emberképére⁶⁴ való utalással: az intimszféra sem a magányos, hanem a társadalmi kapcsolatokban élő embert védi. A másik különbséget abban látják, hogy az intimszféra védelme az általános személyiségi jog keretein belül valósul meg, az (érintetetlen) mag védelme azonban túlmutat ezen, és a magánlakás sérthetlensége, valamint a távközlési rendszerek védelme körében is érvényesül.

A Szövetségi Alkotmánybíróság a 2004. évi ún. nagy lehallgatási határozatában⁶⁵ aktualizálta, konkretizálta és tovább építette az (érintetetlen) mag védelmét. A határozat szerint, ha valaki megfigyelés tárgyává válik, ez nem feltétlenül jelenti az emberi minősége figyelmen kívül hagyását (tárgyként kezelés elve).⁶⁶ Az állami megfigyelések során azonban meg kell őrizni a magánélet alakításának érintetetlen magját. Még a nyomós közérdek sem igazolja az abszolút védelemben részesülő terület korlátozását.⁶⁷ A határozat valóban elismerte az (érintetetlen) magnak az – 2. cikk (1) bekezdése és 1. cikk (1) bekezdése összefüggéséből levezetett – általános személyiségi jogon túlmenő védelmét azzal a megállapítással: „Az emberi méltóság védelme a GG 13. cikk (1) bekezdésében⁶⁸ biztosított alapjogban is konkretizálódik.” Ennek oka a konkrét esetben az eset sajátosságából is adódhatott: a testület az alkotmány módosítását, vagyis a 13. cikk (3) bekezdésének *Grundgesetz*-be iktatását vizsgálta, ezért mérceként csak a 79. cikk (3) bekezdésének örökkévalósági klauzulája⁶⁹ jött szóba.⁷⁰ Ettől függetlenül nem szabad figyelmen kí-

vül hagyni, hogy az emberi méltóság – ahogyan már a korábbiakban hivatkoztunk rá – ugyanúgy áthatja a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogot, ahogyan a *Grundgesetz* többi rendelkezését is. A szakirodalom is különös jelentőséget tulajdonít az (érintetetlen) mag emberi méltóságra alapozásának.⁷¹

A határozat az (érintetetlen) mag meghatározásakor, arra hivatkozott, hogy a személyiség kibontakoztatásához – a magánélet érintetetlen magján belül – hozzátartozik az a lehetőség, hogy az ember belső folyamatokat, érzéseket, érzelmeket valamint személyes jellegű gondolatokat, véleményt és élményeket kifejezésre juttasson, mégpedig anélkül, hogy az állami hatóság megfigyelésétől kellene tartania.⁷² Az (érintetetlen) maghoz tartozik az érzelmek kifejezése, a tudatalatti megnyilvánulások valamint a szexualitás megnyilvánulásai.⁷³ Az (érintetetlen) mag pozitív elemei egyértelműen megfeleltethetőek tehát az intimszféra azon kevés elemének, amelyeket a testület kifejezetten megnevezett.

A határozat szerint a magánlakás „utolsó menedékként” az emberi méltóság védelmét szolgálja. Ez nem jelenti ugyan a magánlakás abszolút védelmét, de annál inkább jelenti a magánlakásban tanúsított magatartások abszolút védelmét, amennyiben ezek a magatartások a magánélet magján belül az egyén személyiségfejlődését biztosítják.⁷⁴ Mivel a megfigyelés során valószínűsíthető és részben elkerülhetetlen az (érintetetlen) maghoz tartozó információkhoz való hozzáférés, a Szövetségi Alkotmánybíróság a megfigyelés bevezetését az (érintetetlen) mag szigorú védelméhez kötötte. A testület a későbbi határozataiban – a telefonok lehallgatásáról szóló határozatban,⁷⁵ illetve az online-átkutatás határozatban⁷⁶ – tovább építette a kétlépcsős védelmet. Első lépésként az adatok felvétele során meg kell vizsgálni, hogy felmerül-e az (érintetetlen) mag sérelmének a veszélye, és ha igen, az intézkedést nem szabad elrendelni, például időben és térben teljes körű megfigyelés esetében [felhagyási kötelezettség]. Abban az esetben, ha a negatív prognózist követően, a megfigyelés során derül ki az (érintetetlen) mag érintettsége, a megfigyelést haladéktan

63 BVerfGE 80, 367 (374)

64 A GG emberkép fogalom először a beruházási segély határozatban jelent meg. BVerfGE 4, 7 (15) *Investitionshilfe Entscheidung*

65 BVerfGE 109, 279 *Entscheidung zum großen Lauschangriff / Entscheidung zur akustischen Wohnraumüberwachung*

66 A tárgyként kezelés elvéhez (*Objektformel*) lásd: *Zakariás Kinga: Az emberi méltóság a Grundgesetz-ben. Jogtudományi Közlöny* 2012/4. 184–192.

67 BVerfGE 109, 279 (313)

68 GG 13. cikk (1) bekezdés „A lakás sérthetetlen”.

69 GG 79. cikk (3) bekezdés „Az Alaptörvénynek a Szövetség tartományokra osztását, a tartományok alapvető közreműködését vagy az 1. és 20. cikkben lefektetett alapelveket érintő módosítása nem megengedett.”

70 *Monika Desoi–Antonie Knierim i. m.* 403.

71 *Erhard Denninger: Verfassungsrechtliche Grenzen des Lauschens. Zeitschrift für Rechtspolitik ZPR* 2004, 101. *Uwe Wesel: Der Gang nach Karlsruhe. Das Bundesverfassungsgericht in der Geschichte der Bundesrepublik. München: Blessing, 2004, 346.*

72 BVerfGE 109, 279 (313)

73 BVerfGE 109, 279 (314)

74 uo.

75 BVerfGE 113, 348

76 BVerfGE 120, 274

lanul abba kell hagyni [abbahagyási kötelezettség], és a feljegyzéseket meg kell semmisíteni [törlési kötelezettség]. Az adatok értékelésnek második lépcsőfokán az adatok felhasználásának tilalma áll.⁷⁷

Az adatvédelem körében született újabb határozatok valóban nem használják az intimszféra fogalmát és – a korábbi gyakorlatra való hivatkozás ellenére – kizárólag az (érintetetlen) mag védelmével összefüggésben fogalmazzák meg alkotmányos követelményeket. De az eltérő szóhasználat – álláspontunk szerint – nem azt jelenti, hogy az (érintetetlen) mag és az intimszféra két különböző fogalom. Az általános személyiségi jog esetében az (érintetetlen) mag és az intimszféra tartalma – a fentiek szerint – egyértelműen megegyezik. Ezt bizonyítja a Szövetségi Alkotmánybíróság 2007. évi Esra határozata is. A határozat megállapította az Esra című regény főhősnőjében felismerhető színésznő intim-szférájának sérelmét, mivel az író művében az intim részletekig bemutatta a színésznővel folytatott viszonyát. A határozat szerint: „Ez megvalósítja a [színésznő] intim-szférájának és ezzel a személyiségi jog azon területének sérelmét, amely annak [az általános személyiségi jognak] az emberi méltóság magjához (*Menschenwürdekern*) tartozik.”⁷⁸ A testület ebből vonta le azt a következtetést, hogy nincs helye a személyiségi jogok és a művészetek szabadsága közötti mérlegelésnek.⁷⁹

2. Az önazonossághoz való jog

2.1. A származás megismeréséhez való jog

A Szövetségi Alkotmánybíróság az általános személyiségi jogból vezette le a gyermek származása megismeréséhez való jogát (*Recht des Kindes auf Kenntnis der eigenen Abstammung*).⁸⁰ Az 1988. évi határozatában megállapította: „Az általános személyiségi jog [GG 2. cikk (1) bekezdés és 1. cikk (1) bekezdés összefüggésében] magában foglalja a származás megismeréséhez való jogot.”⁸¹ „Az általános személyiségi jog célja az

egyén számára a magánélete alakításához szükséges autonóm szféra biztosítása. [...] Az egyéniség megértése és kibontakozása azonban szoros összefüggésben van az azt meghatározó elemekkel. Ehhez tartozik többek között a származás. [A származás] nem csupán az egyén genetikai állományát és ezáltal a személyiséget határozza meg. Ettől függetlenül is kulcsfontosságú az egyén tudatában az egyénisége megtalálásához és identitása meghatározásához. [...] Az egyéniség megtalálása és önmeghatározása egy összetett folyamat, amelyben a biológiai ismérvek nem kizárólagosan mérvadók. A származás egyéni jellemzőként a személyiséghez tartozik, és az a tudományos eredményektől függetlenül fontos támpontokat nyújt az egyéniség megértéséhez és fejlődéséhez. Mindezek miatt foglalja magában a személyiségi jog a származás megismerését.”⁸² A testület tehát a származás biológiai aspektusa mellett kiemelte annak az egyéniség megtalálásában betöltött szerepét (pszichológiai aspektus).⁸³ A gyermek származása megismeréséhez való jogának megalapozását követően a határozat az alapjog tartalmát a megszerezhető információk körére korlátozta: „A *Grundgesetz* 2. cikk (1) bekezdése az 1. cikk (1) bekezdésével összefüggésben nem biztosít jogot a származáshoz fűződő ismeretek megszerzésére, csak a hozzáférhető információk visszatartása ellen véd.”⁸⁴ Erre a mondatra hivatkozással – igaz, az intimszféra sérelme mellett – utasította el a testület a házasságon kívül született gyermeknek az anyával szemben az apja megnevezésére irányuló igényét.⁸⁵

Ugyanakkor a származás megismeréséhez való jog korlátozható a törvényalkotó által, feltéve, hogy a korlátozás legitim célt szolgál [a házasság és család *Grundgesetz* 6. cikk (1) bekezdésben garantált védelme, az anya intim szférájának védelme], és megfelel a szükségesség-arányosság követelményének. Ez utóbbi követelmény sérelme miatt semmisítette meg a Szövetségi Alkotmánybíróság a BGB 1596 §. (1) bekezdés 1-5 pontjait. A hatályos családjog ugyanis csak szűk körben biztosított a gyermek számára lehetőséget a származása bíróság előtti vitatására az anya érvényes

77 Az (érintetetlen) mag védelmére szolgáló kétlépcsős védelemről összefoglalóan: BVerfGE 120, 274; a szakirodalomban *Manfred Baldus* i. m. 220.

78 BVerfGE 119, 1 (34)

79 uo.

80 A Szövetségi Alkotmánybíróság egy korábbi határozatában az általános cselekvési szabadságot nevezte meg mérceként. BVerfGE 35, 41. A szakirodalomban ismert olyan álláspont is (az emberi méltóság antropológiai irányzata), amely szerint az 1. cikk (1) bekezdés védi az emberi lényt, mint a többi élőlénytől különböző egyedi személyiséget, ezért ennek védelme alá tartozik a származás megismeréséhez való jog is. A származás megismeréséhez való jog megalapozásához összefoglalóan lásd: *Henning von Sethe*: Die Durchsetzbarkeit des Rechts auf Kenntnis der eigenen Abstammung aus der Sicht des Kindes. Eine Analyse des geltenden Rechts und Vorschläge für eine künftige Rechtsgestaltung. Berlin: Duncker&Humblot, 1995. 73–74.

81 BVerfGE 79, 256 (256) 1. *Leitsatz*

82 BVerfGE 79, 256 (268–269)

83 A szakirodalom ma már egységesen elismeri a gyermek származása megismeréséhez való jogát. *Dietrich Murswiek* i. m. 18. lj. 130.; *Horst Dreier*: Art. 2. [Freie Entfaltung der Persönlichkeit] In: Horst Dreier (szerk.): *Grundgesetz Kommentar*. I. kötet 333.; *Di Fabio*: Art. 2. In: Theodor Maunz–Günter Dürig (szerk.): *Grundgesetz Kommentar*. I. kötet München: C.H.Beck, 2004. A korábbi kritikusok azonban kétségbe vonták, hogy a biológiai származás tudata bármilyen értéket is képviselne az érintett önmeghatározása szempontjából. *Rainer Frank*: Recht auf Kenntnis der genetischen Abstammung. *FamRZ* 1988, S. 113–120. *Bernhard Hassenstein*: Der Wert der Kenntnis der eigenen genetischen Abstammung. *FamRZ* 1988, 120–123.

84 BVerfGE 79, 256 (269)

85 BVerfGE 96, 56 (63)

házassága esetén. A határozat a törvényhozó mérlegelésére bízta a törvényi szabályozás korrekcióját, de két lehetséges megoldási lehetőséget is felvázolt: egyrészt a megtámadási okok kibővítését, másrészt a származás felderítésére irányuló önálló eljárás bevezetését.⁸⁶ A törvényalkotó több mint tíz évvel a határozat meghozatala után – az 1997. évi gyermekvédelmi törvény⁸⁷ – tett eleget az alkotmányos követelményeknek. A törvény értelmében az apaság tisztázására az apaság vélelmének megdöntésével nyílt lehetőség. A törvényalkotó tehát eltekintett a származás kiderítésére irányuló önálló eljárás bevezetésétől.⁸⁸ A Szövetségi Alkotmánybíróság viszont nem adta fel. Az 1994. évi határozatában alkotmányellenesnek ítélte a BGB 1598. §-t, mivel a házasságból születtség vélelmének megtámadására abban az esetben is csak a nagykorúság elérését követő két éven belül nyújtott lehetőséget, ha a gyermek a házasságon kívül való születését alátámasztó körülményekről csak később szerzett tudomást.⁸⁹ Egyúttal megismételte az önálló, az apa és gyermek közötti rokoni kapcsolatot nem érintő, kizárólag a származás tisztázására irányuló kereset bevezetésének lehetőségét.⁹⁰ A törvényalkotó ebben az esetben is a gyermek származása megismeréséhez való jogának a hatályos jog rendszerén belüli megoldásáról döntött. A BGB 1600b. § (3) bekezdés második mondata a tudomásszerzéshez kötötte a megtámadás határidejét.⁹¹

A Szövetségi Alkotmánybíróság – mintegy 20 évvel a gyermek származása megismeréséhez való jogának megalapozását és 10 évvel az apasági vélelem megdöntésére irányuló kereset (*Vaterschaftsanfechtungsklage*) bevezetését követően – szintén az általános személyiségi jogból vezette le az apa jogát a jogilag neki tulajdonított, illetve nem neki tulajdonított gyermek származásának megismerésére (*Recht des Vaters auf Kenntnis der Abstammung eines ihm rechtlich zugeord-*

neten/rechtlich nich zugeordneten Kindes).⁹² A testület már egy 2003-as döntésében⁹³ megállapította: „A gyermek származása megismeréséhez való jogához hasonlóan, amely a [gyermek] személyiségi jogán alapul, a férfi annak megismerésére irányuló kívánsága, hogy egy gyermek tőle származik-e, érinti az önazonosságát, és azt a lehetőséget, hogy individuusként nem csak szociális, hanem genetikai kapcsolatban is álljon másokkal, és ebből kifolyólag [érinti] a GG 2. cikk (1) bekezdésének és 1. cikk (1) bekezdésének összefüggéséből levezetett jogot.”⁹⁴ Már ebből a határozatból kiolvasható tehát, hogy a Szövetségi Alkotmánybíróság alkotmányossági védelemre érdemesnek tartotta a biológiai apa jogát a gyermekei származásának megismerésére.⁹⁵ A 2007. évi ún. kakukkfőka-határozat – a korábbi gyakorlatra hivatkozva – kifejezetten kimondta, hogy mind a jogi, mind a biológiai apát megilleti az a jog, hogy megtudja, a gyermek tőle származik-e.⁹⁶ Egyúttal előírta a származás kiderítésére irányuló önálló kereset (*isoliertes Abstammungsfeststellungsverfahren*) bevezetésének kötelezettségét. „A férfi azon jogához, hogy megtudja, a gyermek tőle származik-e, hozzátartozik annak a lehetőségnek a megnyitása is, hogy egy [önálló] eljárás keretében tisztázzák és állapítsák meg a gyermek tőle való leszármazását.” A magánúton való bizonyíték-szerzés nem biztosítja a férfinak azt a jogát, hogy megtudja: a gyermek tőle származik-e. A gyermek és az anya beleegyezése nélkül, titokban – az adott esetben a gyermek eldobott rágógumiján található nyál alapján elvégzett – DNS-teszt beszerzése sérti a gyermek információs önrendelkezési jogát és az anya gondoskodási jogát, ezért az a bírósági eljárásban bizonyítékként nem értékelhető.⁹⁷ Ezért a törvényalkotónak biztosítania kell a származás kiderítésére irányuló igény önálló érvényesítését a jogi apaság megszűnésének jogkövetkezménye, illetve az apaság megtámadására

86 BVerfGE 79, 256 (274)

87 16. 12. 1997. BGBI. I. 2942. (*Kindschaftsrechtsreformgesetz*)

88 Klaus Rüggen: BVerfGE 79, 256 – Recht auf Kenntnis der eigenen Abstammung. Schutz von Ehe und Familie vs. allgemeines Persönlichkeitsrecht: Das Recht des Kindes auf Kenntnis der eigenen Abstammung. In: Jörg Menzel (szerk.): Verfassungsrechtsprechung. Hundert Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts in Retrospektive. Tübingen: Mohr Siebeck, 2000. 410.

89 BVerfGE 90, 263 (263).

90 BVerfGE 90, 263 (276)

91 Christian Berger: Buch 4. Familienrecht. Titel 2. Abstammung. In: Othmar Jauerling (szerk.): Jauerling Bürgerliches Gesetzbuch. München: C.H.Beck, 2003., 1496.

92 A szakirodalomban használatos „a saját leszármazottak megismeréséhez való jog” (*Recht auf Kenntnis der eigenen Nachkommenschaft*). Rainer Frank–Tobias Helms: Kritische Bemerkungen zum Regierungsentwurf eines „Gesetzes zur Klärung der Vaterschaft unabhängig vom Anfechtungsverfahren”. FamRZ 2007., 1277.

93 A határozat szerint a gyermek biológiai apja is a *Grundgesetz* 6. cikk (2) bekezdés első mondatának védelme alatt áll. Bár a biológiai apasággal nem járnak együtt a szülői jogok, a fenti alapjog védi a biológiai apának azt az érdekét, hogy betöltse a jogi apa pozícióját. A határozat megállapította, hogy a törvényhozó mulasztást követett el, és alkotmányos követelményként határozta meg a biológiai apa számára a jogi apaság megszerzésének biztosítását, különösen abban az esetben, ha a jogi apa és a gyermek között semmilyen kapcsolat nincs. BVerfGE 108, 82 (109)

94 BVerfGE 108, 82 (105)

95 Bernd Süß: Die Feststellung der Vaterschaft unabhängig von Anfechtungsverfahren. Das neue Abstammungsrecht unter besonderer Berücksichtigung der Perspektive der Väter. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010., 25–26. A szerző kiemelte, hogy a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság már egy 1999-es határozatában elismerte az apa alkotmányos jogát a biológiai apaság megismerésére.

96 BVerfGE 117, 202 (226)

97 BVerfGE 117, 202 (228)

tévécatornán való bemutatása. A film bemutatta az elítéltek közötti homoszexuális jegyeket is felvető baráti viszonyt, a bűncselekmény előkészítését és kivitelezését. A filmben bemutatták a – későbbiekben színészek által alakított – elítéltek fényképét is, és meg is nevezték őket. A Szövetségi Alkotmánybíróság megállapította: „Alapvetően mindenki maga dönti el, hogy az életét (*Lebensbild*) vagy annak bizonyos eseményeit nyilvánosság elé tárja-e.”¹⁰⁷ Tekintettel az elítéltek¹⁰⁸ – szintén az általános személyiségi jogból levezetett¹⁰⁹ – reszocializációs igényére is, a határozat az információs szabadsággal¹¹⁰ szemben a személyiség védelmének adott elsőbbséget. Súlyos bűncselekmények elkövetése esetén a nyilvánosság tájékoztatásának igénye – a határozat szerint – megelőzi az elkövető önabrázolóshoz való jogát. Ugyanakkor az általános személyiségi jog alkotmányos védelme nem engedi meg azt, hogy a televízió az aktuális tudósításokon kívül, akár dokumentumfilm formájában is, időben korlátlanul foglalkozzék a bűncselekmény elkövetőjének személyével. A későbbi tudósítás nem engedhető meg, ha alkalmas arra, hogy az elkövető szabadon bocsátását követően annak a társadalomba való beilleszkedését veszélyeztesse. Az aktuális információs igény kielégítését követően újra elsőbbsége lesz annak a jognak, melynek alapján az érintett maga döntheti el, hogy magánéletének részleteit közzé kívánja-e tenni.¹¹¹

Az alkotmánybírói gyakorlatban az egyes ember életéről alkotott kép különböző elemei önálló védelmet élveznek. Így megkülönböztethetjük a saját képmáshoz való jogot, a kimondott szó védelméhez való jogot, a névjogot és a jó hírnévhez való jogot, amely az előbbi jogokhoz kapcsolódva jelenik meg az alkotmánybírói gyakorlatban.

Az egyén életéről alkotott teljes képet az ellenabrázolóshoz való jog (*Gegendarstellungsrecht*) védi, amely a médiában bemutatott személynek lehetőséget nyújt arra, hogy az ottani ábrázolással szembe helyezze a sajátját.¹¹²

3.1. A kimondott szó védelméhez való jog (*Recht am eigenen/gesprochenen Wort*)

Az önabrázolás „akusztikai oldalát” a kimondott szó védelméhez való jog védi.¹¹³ A Szövetségi Alkot-

mánybíróság már az általános személyiségi jogot megalapozó egyik első határozatában védelemben részesítette a kimondott szó védelméhez való jogot. A titkos hangfelvétel büntetőeljárás keretében bizonyítékként való értékelése kapcsán kimondta: „Mindenkinek maga dönti el önállóan, ki veheti fel a hangját és a hangrögzítőre felvett hangot lejátszhatja-e, és ki előtt.”¹¹⁴ A kimondott szó védelméhez való jog lényege tehát a közlés címzettjeinek a meghatározása, vagyis, hogy az kizárólag a beszélgető partnernek, egy meghatározott személyi körnek vagy a nyilvánosságnak szól. A Szövetségi Alkotmánybíróság a telefonbeszélgetés lehallgatása során szerzett információk magánjogi perben bizonyítékként való értékelésének alkotmányjogi megítélése kapcsán mondta ki, hogy – míg a *Grundgesetz* 10. cikk (1) bekezdése¹¹⁵ a telekommunikáció, mint műszaki eszköz megbízhatóságát védi – a beszélgető partnerek egymás iránti kölcsönös bizalmát az általános személyiségi jog részét képező, a kimondott szó védelméhez való jog garantálja. Továbbá megállapította, hogy csupán az egyik beszélgető partner tudomásával, lehallgató készülék segítségével történt lehallgatás tanúvallomás keretében való értékelése a kimondott szó védelméhez való jog sérelmét jelenti.¹¹⁶

A közlés valótlan, hamis vagy annak értelmét elferdítő visszaadása is a kimondott szó védelméhez való jog sérelméhez vezet. A Szövetségi Alkotmánybíróság egy idézet televíziós közvetítés keretében módosított formában való visszaadása miatt megállapította a jó hírnévhez való jog sérelmét is.¹¹⁷

A kimondott szó védelméhez való jog olyan magatartásoktól is véd, amelyek az egyén szájába olyan kijelentéseket adnak, amelyeket soha nem tett, és amelyek az általa meghatározott társadalmi érvényesülési igényt sértik.¹¹⁸

3.2. A saját képmáshoz való jog (*Recht am eigenen Bild*)

Az önabrázolás „optikai oldalát” a saját képmáshoz való jog két szempontból is védi: egyrészt védelmet nyújt az engedély nélkül készült fénykép vagy filmfelvételekkel szemben, másrészt azoknak a jogosult hozzájárulása nélküli terjesztése ellen.¹¹⁹ A Szövetségi

107 BVerfGE 35, 202 (220)

108 Az indítványozót bűnsegédként ítélték el, de a szabadságvesztés büntetés kétharmadát már letöltötte, és feltételes szabadságra helyezték.

109 A terhelt szemszögéből az általános személyiségi jog, a társadalom oldaláról pedig a szociális jogállam elve alapozza meg a bűnelkövetők társadalmi életbe való visszailleszkedésének igényét.

110 GG 5. cikk (1) bekezdés

111 A határozat ismertetését magyarul lásd: *Trócsányi Sára*: Média és méltóság. Sajtószabadság és személyiségvédelem két német alkotmánybírói ítélet tükrében. Infokommunikáció és Jog. 2005/12. 199–204.

112 BVerfGE 63, 131 (142)

113 *Horst Dreier* i. m. 331.

114 BVerfGE 34, 238 *Leitsatz* 1.

115 GG 10. cikk (1) bekezdés „A levéltitok, valamint a posta- és távközlési titok sérthetetlen.”

116 BVerfGE 106, 28 (39)

117 BVerfGE 54, 208

118 BVerfGE 54, 148 *Leitsatz* 1.

119 *Horst Dreier* i. m. 330.

Alkotmánybíróság ún. Caroline von Monaco II. határozatában leszögezte: „A saját képmáshoz való jog [...] az egyén számára döntési lehetőséget biztosít a róla készített fényképek készítésére és felhasználására vonatkozóan. Annak nincs jelentősége, hogy ezek az egyént magánszemélyként vagy nyilvános fellépések alkalmával ábrázolják. A védelem iránti igény – a kimondott szó védelméhez való joghoz hasonlóan, amelynek következtében a saját képmáshoz való jog meghonosodott az alkotmánybírósági gyakorlatban [BVerfGE 34, 238 (246)] – elsősorban abból a lehetőségből adódik, hogy az ember egy bizonyos helyzetben való megjelenése ettől (a konkrét élethelyzettől) elválasztható, adatként rögzíthető és bármikor reprodukálható egy át nem tekinthető személyi kör előtt. Ez a lehetőség a felvételtechnika fejlődésével, a nagy távolságokból való visszatükrözés lehetőségével, újabban akár műholdon keresztül, és rossz látási viszonyok között is, tovább nőtt.” A Szövetségi Alkotmánybíróság a képmás alapjogi védelmét tehát azzal indokolta, hogy a reprodukciós technika változásával a nyilvánosság formája is megváltozott: az átlátható nyilvánosságot felváltotta a médianyilvánosság. Ugyanakkor azt is rögzítette, hogy az általános személyiségi jogból nem olvasható ki „a személy általános és átfogó rendelkezési jog önmaga ábrázolásához,”¹²⁰ és a védelem nem „[az ember] saját személyének értékesítése (*Kommerzialisierung*) érdekében történik.”¹²¹

A konkrét ügyben nem hamisított vagy manipulált fotók okozták a saját képmáshoz való jog sérelmét, hanem az a tény, hogy a hercegnő magánéletébe bepillantást nyújtó képek nagy nyilvánosság elé kerültek. Ezen a ponton a saját képmáshoz való jog összefonódik a – szintén az általános személyiségi jogot konkretizáló – magánszférához való joggal. A magánszféra védelme azonban – a saját képmáshoz való jog védelmével szemben – nem kifejezetten az ábrázolásra irányul, hanem a közlés témája és helye szerint ítélandó meg. A fotók témája egyértelműen magánjellegű, de mivel a képek nem otthoni környezetben ábrázolták a hercegnőt, felmerült az a kérdés, hogy az otthoni környezetben kívül a magánszféra meddig élvez védelmet. A nyilvános helyeken ugyanis – a határozat szerint – hiányzik a magánszféra védelmének az alapvető feltétele: a visszavonulási igény. Ugyanakkor a magánszféra védelme erősebb azokban az esetekben, amikor a szülő-gyermek kapcsolat érintett. Ezért a Szövetségi Alkotmánybíróság a gyerekekkel közös fényképek vonatkozásában visszautalta az ügyet a rendes bíróságokhoz. Kifogástalannak találta viszont a hercegnő-

nek a „jelenkor abszolút személyisége”-kénti (*absolute Person der Zeitgeschichte*) minősítését. A nyilvánosság érdeklődését nem csak aktuális események válthatják ki, hanem az egyes emberek pusztán a státuszuk vagy jelentőségük okán általános érdeklődésre tarthatnak számot. Azok a képek, amelyek a kortárs személyiségeket funkciójuk ellátása közben ábrázolják, egyértelműen nem jelentik a személyiségi jogok korlátozását. A közvélemény képek körét azonban a közvélemény információs érdekére tekintettel nem lehet csak azokra a képekre korlátozni, amelyek feladatuk ellátása során mutatja be őket. A visszavonultság kritériumát nélkülöző mindennapi eseményekről készült fényképek terjesztéséhez szintén nem szükséges az érintett hozzájárulása.¹²²

Az Emberi Jogok Európai Bírósága azonban arra a megállapításra jutott, hogy a németországi bíróságok nem biztosítottak megfelelő védelmet a hercegnő számára, és ezzel megsértették az Emberi Jogok Európai Egyezményének a magánélet szabadságát védő 8. cikkét.¹²³ A Bíróság álláspontja szerint a magánélet védelme és a véleménynyilvánítás szabadsága közötti mérlegelés szempontjából a legfontosabb kritérium annak megítélése, hogy a nyilvánosságra hozott fotók mennyiben járulnak hozzá a közérdek érvényesüléséhez szükséges vita kialakulásához, vagyis a tudósítás információs értékére helyezték a hangsúlyt. Az adott esetben Caroline von Hannover mindennapi életéről készült fotókról van szó, olyan fényképekről tehát, amelyek őt csupán magánjellegű tevékenység közben ábrázolják. A Bíróság ebben a vonatkozásban figyelembe veszi, hogy a fotók milyen összefüggésben készültek, vagyis a panaszos tudomása, beleegyezése nélkül és olykor titokban. Ezek a fotók nem tekinthetők általános közérdeklődésre számot tartó vitához való hozzájárulásként, mivel a panaszos épp nem hivatalos tevékenységet folytatott és a vitatott fényképek és cikkek kizárólag a magánéletének egyes részeit érintették.¹²⁴

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletének megfelelően a rendes bíróságok a későbbiekben már azt vizsgálták, hogy a kép a jelenkor számára releváns-e. A Szövetségi Alkotmánybíróság az ún. Caroline von Monaco III. határozatában kifejtette, hogy ennek során a rendes bíróságok viszont nem vették figyelembe, hogy „Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. cikk (1) bekezdése által megkívánt magánszféra-védelemnek vissza kell lépnie a *Grundgesetz* 5. cikk (1) bekezdés második mondatában garantált alapjogvédelem alkotmánybírósági gyakorlatban kibontott terje-

120 BVerfGE 101, 361 (380)

121 BVerfGE 101, 361 (385)

122 A határozat ismertetését magyarul lásd: *Trócsányi Sára*: Média és méltóság. Sajtószabadság és személyiségvédelem két német alkotmánybírósági ítélet tükrében. *Infokommunikáció és Jog*. 2005/12. 199–204.

123 *Case of Hannover v. Germany*, appl. No. 59320/00, 24. 06. 2004.

124 Az ítélet elemzését lásd: *Rölf Stürmer*: *Europarecht. Presserecht*. *Juristen Zeitung* 2004/20. 1015–1021.

delmével szemben.” A testület fenntartotta tehát az ún. Caroline von Monaco I. határozatában kifejtett indokokat, de megerősítette az Emberi Jogok Európai Bírósága álláspontját azzal, hogy kimondta: a mérlegelés során különös jelentőségű a tudósítás információértéke. Minél nagyobb az információ értéke a nyilvánosság számára, annál kevésbé védett az érintett saját képmáshoz való joga. Ebből kifolyólag annál súlyosabban esik a latba az érintett személyiségének védelme, minél jelentéktelenebb az információ értéke a nyilvánosság számára.¹²⁵

4. Az önrendelkezési jog

4.1. Az információs önrendelkezési jog (*Recht auf informationelle Selbstbestimmung*)

A Szövetségi Alkotmánybíróság az 1983-as híres népszámlálási határozatban¹²⁶ dolgozta ki az információs önrendelkezési jogot, mint adatvédelemhez való jogot (*Grundrecht auf Datenschutz*), és ezzel megteremtette az adatvédelem alkotmányos alapját.¹²⁷ „Az alapjog [az információs önrendelkezési jog] biztosítja az egyénnek azt a jogát, hogy alapvetően maga döntsön személyes adatainak kiadásáról és felhasználásáról.” Az információs önrendelkezési jog nem egy új alapjog, hanem az általános személyiségi jog egyik megnyilvánulása.¹²⁸ Az általános személyiségi jog az alkotmánybírósági gyakorlat szerint magában foglalja – az egyén önrendelkezéséből kifolyólag – az arról való döntést, hogy az egyén mikor és milyen korlátok között fedi fel a személyes életviszonyait. Már a népszámlálási határozat előtt voltak olyan határozatok, amelyek a személyhez kötődő adatok és információk vonatkozásában (házassági bontóper aktái,¹²⁹ betegek adatai,¹³⁰ kábítószerfüggőknek való tanácsadással kapcsolatos információk¹³¹) az általános személyiségi jogot hívták fel. A népszámlálás határozat szerint az egyéni önrendelkezés az információfeldolgozás modern technológiái mellett is megköveteli a saját döntés szabadságát, beleértve a döntésnek megfelelő viselkedést. A modern technika vívmányai készítették tehát a Szövetségi Alkotmánybíróságot az általános személyiségi jog tartalmának továbbfejlesztésére, de a

mérce továbbra is az általános személyiségi jog maradt.¹³²

A határozat az automatikus adatfeldolgozás két különös veszélyére hívta fel a figyelmet. Elsősorban arra, hogy a döntési folyamatokban már nem kézzel összeállított nyilvántartó-adatgyűjtő kartotékokban és aktákban való keresgélés alapján nyerhető meghatározott személyek személyi és vagyoni viszonyaira vonatkozó adat, mivel az automatikus adatfeldolgozás korlátlan tárolási lehetőséget, és ezzel az adat bármikor, pillanatok alatt történő lehívását biztosítja. Másodszorban pedig ezek a személyes adatok – különösen integrált informatikai rendszerek kiépítése esetén – más adatbázisokkal együtt egy részleges vagy akár teljes személyiséggé (*Persönlichkeitsbild*) állhatnak össze anélkül, hogy az érintett annak helyességét és felhasználását ellenőrizni tudná. A határozat szerint ezzel eddig ismeretlen módon bővült a betekintés és a befolyásolás lehetősége, amely pusztán a nyilvánosság pszichikai nyomása (*psychischer Druck*) révén kihathat az egyén magatartására. Ebből vonja le azt a következtetést, hogy az adatfeldolgozás modern körülményei között a személyiség szabad kibontakozása megkívánja az egyén védelmét személyes adatai korlátlan felvételétől, tárolásától, kezelésétől és továbbításától. Különösen fontos tehát a népszámlálás-határozat „az adatfeldolgozás modern technológiáinak körülményei között” kitétele. Erre az alapgondolatra vezethetők ugyanis vissza az információs önrendelkezési jog egyes elemei. Az egyénnek tudnia kell, ki mit tud róla, és neki magának kell eldöntenie, milyen személyes adatokat és kinek mutat meg. Ezek az elemek azonban nem új keletűek, hanem a személyiségi jog hagyományos tartalmi elemei. Nem az alapjog normatív tartalmát bővítette ki tehát a Szövetségi Alkotmánybíróság, hanem – ahogy a következőkben látni fogjuk – az alapjog korlátozás fogalmát igazította hozzá az új technikai lehetőségekhez.¹³³

A határozat – az általános személyiségi jogra vonatkozó állandó alkotmánybírósági gyakorlatnak megfelelően – rögzítette, hogy az információs önrendelkezési jog nem korlátlan alapjog. Senkinek nincs abszolút, kizárólagos joga a saját adatai fölött; az egyén a társadalmi közösségen belül kibontakozó, kommunikációra utalt személyiség. Az információ abban az esetben,

125 BVerfGE 120, 180

126 BVerfGE 65, 1

127 Marie-Theres Tinnefeld–Benedikt Buchner–Thomas Petri: Einführung in das Datenschutzrecht. Datenschutz und Informationsfreiheit in europäischer Sicht. München: Oldenbourg Verlag, 2012, 97, 103.

128 Andreas Peilert: BVerfGE 65, 1 – Volkszählung. Das Recht auf informationelle Selbstbestimmung als Konkretisierung des allgemeinen Persönlichkeitsrechts. In: Jörg Menzel (szerk.) i. m. 346–347

129 BVerfGE 27, 344 (350)

130 BVerfGE 32, 373 (379)

131 BVerfGE 44, 353 (353)

132 Friedhelm Hufen: Schutz der Persönlichkeit und Recht auf informationelle Selbstbestimmung. In: Peter Badura–Horst Dreier (szerk.) Festschrift 50 Jahre Bundesverfassungsgericht. I. kötet 117.

133 Friedhelm Hufen: Schutz der Persönlichkeit und Recht auf informationelle Selbstbestimmung. In: Peter Badura–Horst Dreier (szerk.) Festschrift 50 Jahre Bundesverfassungsgericht. I. kötet 117–118.

ha az a személyre vonatkozó is, a szociális valóságot képezi le, amely nem kizárólag csak az érintetthez kapcsolható. A *Grundgesetz* – ahogyan az alkotmánybírói gyakorlat többször is kiemelte – az egyén és a közösség közötti feszültséget az egyén közösségre utaltsága és a közösséghez kötöttsége jegyében döntötte el. Ezért az egyénnek el kell fogadnia az általános személyiségi joga nyomós közérdekből (*überwiegende Allgemeininteresse*) történő korlátozását.¹³⁴ A határozat ezzel visszacsatol a *Grundgesetz* emberképéhez, amely nem a társadalomtól elszigetelt, hanem a szociálisan beágyazott egyént védi.

A törvényhozó tehát megfogalmazhat olyan okokat, amelyek igazolják az információs önrendelkezési jog korlátozását. De még a nyomós közérdek sem igazolhatja az összegyűjtött információk részleges vagy teljes személyiségképpé való összeillesztését, a személyiség részleges vagy teljes regisztrálását, katalógizálását.¹³⁵ Az általános személyiségi jog korlátozásának ebben az esetben is az abszolút határa az emberi méltóság sérelme: az ember a személyére vonatkozó adatok felvétele és feldolgozása során sem válhat pusztán információs tárggyá.¹³⁶

Az információs önrendelkezési jog korlátozása – a magánszférához való joggal ellentétben – nem elsősorban az adat jellegéhez, hanem annak felhasználásához igazodik. Éppen ezért semmit sem von le a határozat adatvédelemre vonatkozó megállapításainak általános jelentőségéből az, hogy a testület az állam által előírt kötelező adatszolgáltatásra korlátozta a vizsgálatot.¹³⁷ Az információ érzékenysége nem csupán attól függ, hogy intim eseményeket érint-e. Sokkal fontosabb az adat személyiségi jogi jelentősége szempontjából a felhasználás összefüggéseinek az ismerete. „Csak akkor lehet eldönteni, hogy az információs önrendelkezési jog korlátozása megengedhető-e, ha már világossá vált, hogy milyen célból kéri ki az adatokat és melyek az összekapcsolási és felhasználási lehetőségek.” Egyetértünk az ehhez kapcsolódó azon megállapítással, miszerint „az automatikus adatfeldolgozás körülményei között nincs többé »jelentéktelen« adat” kijelentés mérföldkő az adatvédelem szempontjából.¹³⁸ Mérföldkő, azért, mert – a fent hivatkozott szakirodalmi álláspontokkal ellentétben – nem teszi ugyan félre a szféra-elméletet, de meghaladja azt abban az értelemben, hogy elismer olyan kivételes eseteket, amikor mind a belső, mind a külső szférához tartozó adatok – összekapcsolódásuk okán – ugyanolyan erősségű védelemben részesülnek. A szféra elmélet fenntartását bizonyítja, hogy a határozat az általános

kritériumok mellett különböző korlátozási feltételeket állít fel az egyénisíthető, nem anonimizált személyes adatok és a statisztikai célú adatok megkülönböztetésének megfelelően.

Az információs önrendelkezési jogra is vonatkozik a *Grundgesetz* 2. cikk (1) bekezdésben foglalt általános kritérium, miszerint az alkotmányos jogrend képezheti annak korlátját. Ezért a Szövetségi Alkotmánybíróság törvényi szabályozást követel, amelyből egyértelműen és az állampolgár számára felismerhető módon kiderül a korlátozás feltétele és terjedelme, vagyis a törvénynek meg kell felelnie a normavilágosság jogállami követelményének. Az általános kritériumok megjelölése az adatok célhoz kötöttségének megjelölésével végződik, amely az adat továbbadása és értékelése esetén is kötelező.

A határozat az azonosítást lehetővé tevő (nem anonimizált) adatok vonatkozásában, mivel azok feldolgozása különös veszélyt jelent az információs önrendelkezési jog szempontjából, szigorú mércét állít a törvényhozó elé. Az azonosítást lehetővé tevő adatok esetében különösen tilos az adatok készletezésre vagy határozatlan, illetve nem meghatározható célok érdekében való gyűjtése.¹³⁹ Az információs önrendelkezési jog védelmének a felvett adat jellegéhez, terjedelméhez, annak lehetséges felhasználási módjaitól, valamint a visszaélés veszélyéhez kell igazodnia. Az azonosítást lehetővé tevő adatok esetében tehát jelentősége van az adat személyhez való közelségének (*Personennähe*). Minél közelebb állnak az adatok az intim szférához, annál szigorúbbak a korlátozás feltételei.

A statisztikai célú adatfeldolgozás, mivel az abban szereplő személyes adatokat fő szabály szerint anonimizálják – a személyi vonatkozások (*Personenbezug*) hiánya miatt – kisebb veszélyt jelent az információs önrendelkezési jog szempontjából. Ugyanakkor hozzátartozik az állami politika tervezésének alapjául szolgáló statisztikai felmérések lényegéhez az adatkezelés multifunkcionalitása: a készletező adatkezelés, valamint az adatok továbbadása, értékelése. A statisztikai célú adatfelvétel és adatfeldolgozás kizárólag az állami feladatok teljesítéséhez szükséges mértékben történhet (szigorú célhoz kötöttség).¹⁴⁰ Az adatfelvétel során vizsgálni kell, hogy az ne vezessen az érintettek megbélyegzéséhez (például a kábítószerfüggők, büntetett előéletű személyek, elmebeteg esetében), ezért ilyen esetekben korlátozott az adatfelvétel lehetősége (az adatfelvétel tartalmának korlátozása), illetve vizsgálni kell, hogy a cél nem érhető-e el az adatok anonim módon történő felvételével. Az információs

134 BVerfGE 65, 1 (43)

135 BVerfGE 65, 1 (53)

136 BVerfGE 65, 1 (48)

137 BVerfGE 65, 1 (44)

138 *Andreas Peilert i. m.* 347.

139 BVerfGE 65, 1 (46)

140 BVerfGE 65, 1 (53)

önrendelkezési jog biztosítása érdekében az adatfelvétel megszervezése, kivitelezése különös odafigyelést igényel, mivel ebben a fázisban az adatok még lehetővé teszik az azonosítást. Ezért már az adatfeldolgozás korai szakaszában célszerű az adatok anonimizálása és a szigorú titoktartás (statisztikai titok). Az anonimizált adatok továbbítása más hatóságok számára statisztikai adatfeldolgozás céljából minden további nélkül megengedett. Alapvetően tilos azonban statisztikai célból felvett, nem anonimizált adatok közigazgatás számára való továbbítása.

Az információs önrendelkezési jog tehát átfogóan védi az egyén személyes adatait, attól függetlenül, hogy azok az ember belső vagy külső szférájához tartoznak-e. Abban az esetben, ha az adat az egyén belső szférájához tartozik, az abba való behatolással szemben a magánszféra alakításához való jog, az onnan származó adat felhasználásával szemben pedig az információs önrendelkezési jog nyújt védelmet. Abban az esetben pedig, ha a személyre vonatkozó információ a külső szférához tartozik, az önábrázoláshoz való jog a személyiségkép bizonyos elemeinek nyilvánosság előtti nem engedélyezett bemutatásától és eltorzításától véd, míg az információs önrendelkezési jog az adatok – akár publikálásuktól független – felhasználásától, a személyiségkép adatok összekapcsolása révén való részleges vagy teljes összeállításától.

4.2. Az informatikai rendszerek bizalmasságának és integritásának védelméhez való jog (*Grundrecht auf Gewährleistung der Vertraulichkeit und Integrität informationstechnischer Systeme*)

A Szövetségi Alkotmánybíróság az ún. online átkutatás határozatában¹⁴¹ az általános személyiségi jognak egy újabb megnyilvánulását nevezte meg: az informatikai rendszerek bizalmasságának és integritásának védelméhez való jogot. Az újonnan kibontott különös személyiségi jog az általános személyiségi jog *Grundgesetz* által megnevezett [10. cikk a levél-, posta-, és távbeszélőtítok; 13. cikk a magánlakás sérthetetlensége] vagy az alkotmánybírósági gyakorlat által kidolgozott [a magánszféra védelme, az információs önrendelkezési jog] megnyilvánulásai által biztosított védelmet egészíti ki. A határozat szerint az információs technika (különösen a személyi számítógép) használata ugyanis előre nem látható szerepre tett szert a személyiség kibontakoztatásában. A személyiség kibontakoztatásának új lehetőségei pedig új veszélyekkel is járnak. A

számítógéphez való hozzáférés biztosítja az adatok kiürítését és manipulálását, kizárva a technikai eszközök révén való önvédelem lehetőségét (például az adatok titkosítását). Ezért az egyén jogosan várja el az államtól, hogy az informatikai rendszerek integritását és az abba vetett bizalmat védje (bizalomvédelem).

A határozat be is azonosítja az új veszélyek révén keletkező joghézagot. A *Grundgesetz* 10. cikke¹⁴² a telekommunikációs rendszerbe vetett bizalmat, és az azon keresztül történő kommunikációt védi (beleértve az e-mail-t).¹⁴³ Az online átkutatás azonban a teljes informatikai rendszer megfigyelésére és átkutatására irányul, nem csupán a folyamatban lévő beszélgetés lehallgatására. Ezért a *Grundgesetz* 10. cikk (1) bekezdésében nevesített levél-, posta-, távbeszélőtítok védelme nem jelent megfelelő garanciát. A *Grundgesetz* 13 cikk (1) bekezdése¹⁴⁴ azt az életteret védi, ahol az egyén magánélete zajlik (beleértve a lakásba való behatolást, a lakás megfigyelését). De a számítógép feltörése nem feltétlenül kötődik a lakáshoz (például a laptop vagy iPhone esetében), ezért a helyhez kötött védelem sem elegendő. A magánszférához való jog – ahogyan ezt már az információs önrendelkezési joggal való összehasonlítás során láthattuk – azért nem nyújt kielégítő védelmet, mert a nem szenzitív adatok összekapcsolása is átfogó képet adhat az egyénről. Az információs önrendelkezési jog túlmegy a magánszféra védelmén, de – a határozat szerint – csak az egyszerű adatszerzés ellen véd, a teljes informatikai rendszerhez való hozzáféréstől nem.

A határozat fenti megállapítását joggal érte az a kritika, hogy az adatszerzés minősége, mennyisége és ideje csupán az információs önrendelkezési jog korlátozásának intenzitását befolyásolja, de nem indokolja egy önálló „computer-alapjog” levezetést. Azt ugyanakkor a bírálók is elismerik, hogy az általános személyiségi jog ezen megnyilvánulásának a jelentősége az informatikai rendszerek integritásának védelmében áll. A 2. cikk (1) bekezdés az 1. cikk (1) bekezdésével összefüggésben a 13. cikk (1) bekezdése által garantált tényleges-terület védelmet a virtuális-informatikai védelemmel egészíti ki.¹⁴⁵

Az informatikai rendszerek bizalmasságának és integritásának védelméhez való jog – az általános személyiségi jog egyéb megnyilvánulásaihoz hasonlóan – korlátozható. A jog korlátozása mind megelőzési, mind bűnüldözési célok igazolható. Ennek azonban meg kell felelnie a normavilágosság és az arányosság követelményének. Az informatikai rendszerekhez va-

141 BVerfGE 120, 274. *Online Durchsuchung* A határozat ismertetését magyarul lásd: *Berecz Péter: A német Szövetségi Alkotmánybíróság döntéseiből. Fundamentum 2008/1. 81–84. Mohácsi Barbara: Az elektronikus nyomozási eszközök alkotmányosságának kérdése Németországban. Belügyi Szemle 2010/11. 21–43.*

142 Lásd 119. lj.

143 BVerfGE 113, 348 (383)

144 Lásd 71. lj.

145 Dietrich Murswiek: Art. 2. [Freie Entfaltung der Persönlichkeit] In: Michael Sachs (szerk.): *Grundgesetz Kommentar*. München: C.H.Beck, 2009, 130.

ló titkos hozzáférésre vonatkozó felhatalmazást az érintett érdekeit biztosító szabályokkal kell összekapcsolni. A hozzáférésnek fő szabály szerint bírói rendelkezésen kell alapulnia. Az online átkutatás szabályozása a fenti feltételeknek nem felelt meg, és a magánélet alakításának abszolút védelemben részesülő magját sem védte megfelelően, ezért azt a Szövetségi Alkotmánybíróság megsemmisítette.

Összegzés

A fentiekben az általános személyiségi jog normatív tartalmának bemutatására vállalkoztunk. Összegzés-

képpen megállapíthatjuk, hogy a német Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatában – a *Grundgesetz* 2. cikk (1) bekezdésének és 1. cikk (1) bekezdésének összefüggéséből levezetett – általános személyiségi jog a személyiség átfogó védelmére szolgál. Az általános személyiségi jog normatív tartalma – az alapjog tartalmi elemeinek elkülönítése révén – körülhatárolható, de nem lezárt. Az általános személyiségi jog szubszidiárius jog, amely minden esetben felhívható a személyiség védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható. Ennek az átfogó személyiségvédelemnek az emberi méltóság garanciája kiemelt védelmet biztosít, de egyúttal – az emberi méltóság (érinthetetlen) magja révén – kijelöli a védelem határait is.

SZEMLE

SZABADOS TAMÁS
egyetemi tanársegéd
Eötvös Loránd Tudományegyetem
(Budapest)

**Áthelyezhetik-e
székhelyüket magyar
társaságok Ausztriába?**

Az Európai Bíróság ítéletei hatá-
sára mind a hazai,¹ mind a külföldi²
jogirodalom rendkívül sokat
foglalkozott már eddig is a *határo-*
kon átnyúló székhelyáthelyezés és át-
alakulás kérdésével. Ennek ellené-
re időről-időre újabb esetek merül-
nek fel, amelyek nyomán aztán is-
mét fellángol a vita a székhelyáthe-
lyezéshez kapcsolódó egyik vagy
másik problémáról. A Fővárosi
Ítéltábla *ÍH 2011.168 számon* köz-
zétett 10. Cgf. 44.879/2009/2. szá-
mú határozata is éppen ilyen kér-
dést feszeget, ahol egy magyar tár-
saság székhelyáthelyezéséről, pon-
tosabban ennek egy speciális for-
májáról, a *fogadó tagállam társasági*
formájába való *egyidejű átalakulásról*

volt szó.³ A Fővárosi Ítéltábla arra
a kérdésre, hogy áthelyezheti-e egy,
a magyar jog szerint alapított tár-
saság székhelyét Ausztriába osztrák
társasági formába való átalakulás
mellett, *nemleges* választ adott.

I.

A tényállás

A tényállás szerint az E. Inga-
lankezelő Korlátolt Felelősségű
Társaság 2009. augusztus 29-én
változásbejegyzési kérelmet ter-
jesztett elő a cégbíróságként eljáró
Fejér Megyei Bíróságon kérve a
társaság székhelyének Ausztriába,
Bad Kleinkirchheimba történő át-
helyezését. A hiánypótlásra felhívó
végzés nyomán a társaság az Euró-
pai Bíróság *Cartesio* ítéletére,⁴ hi-
vatkozott, amely szerint – megszű-
nés és végelszámolás nélkül – lehe-
tőség van székhelyáthelyezésre, ha
a társaság átalakul a fogadó tagál-
lam társasági formájába és egyúttal
lemond személyes jogáról.

Az elsőfokú bíróság a változásbe-

jegyzési kérelmet elutasította. Vég-
zésében a bíróság mindenekelőtt
arra hivatkozott, hogy a magyar
jogban nincsen szabály a nemzet-
közi székhelyáthelyezésre. A bíró-
ság továbbá azzal érvelt, hogy azál-
tal, hogy a társaság lemond szemé-
lyes jogáról, a magyar jog szerint
már nem létező társaságnak minő-
sül és ennek következtében nem
élhet a letelepedés szabadságával.
Amíg nem mond le e jogról, addig
a magyar jog alkalmazandó a kft.-
re, amelynek alapján viszont nem
helyezheti át székhelyét. Végül a
bíróság rámutatott, hogy a Ctv.
7/B. §-a lehetővé teszi a központi
ügyintézés helyének más tagállam-
ba történő áthelyezését a létesítő
okirat szerinti székhely Magyaror-
szágon történő fenntartása mel-
lett.⁵ Azaz a társaság külföldön
folytathat tevékenységet úgy, hogy
változatlanul a magyar jog marad a
társaság személyes joga.

Az E. Kft. *fellebbezéssel* élt a dön-
téssel szemben, amelyben a tár-
saság arra hivatkozott, hogy a *Car-*
tesio ítélet megengedi a székhelyát-
helyezést, ha arra a társaságra al-

1 Az utóbbi években született könyvek, tanulmányok közül ld. pl. *Gombos Katalin*: Tudósítás az Európai Bíróság előtti *Cartesio* ügyről. *Jogtudományi Közlöny*, 2009. 5. 234–241; *Metzinger Péter, Nemessányi Zoltán és Osztovits András*: Freedom of Establishment for Companies in the European Union. Complex, Budapest, 2009; *Korom Veronika és Metzinger Péter*: Freedom of Establishment for Companies: the European Court of Justice Confirms and Refines its Daily Mail Decision in the *Cartesio* Case C-210/06. *European Company and Financial Law Review*, 2009. 1. 125–160; *Vékás Lajos*: Adójogi megfontolások és a társaságok nemzetközi magánjoga. In: *Tanulmányok Nagy Tibor tiszteletére*. (szerk. Simon István). Budapest, Szent István Társulat, 2009. 311–321; *Király Miklós* (szerk.): *Az Európai Unió gazdasági joga I.* Eötvös, 2010. 134–145; *Vörös Imre*: Csoporkép Laokoóonnal. A magyar jog és az alkotmánybíráskodás vívódása az európai joggal. *hvgorac*, 2012. 76–78.

2 Ld. pl. *Anna Lucia Izzo-Wagner*: Kollisionsrecht und Gesellschaftsrecht nach der EuGH-Rechtsprechung und europäischen Normgebung. Frankfurt, Peter Lang, 2009; *Eva-Maria Kieninger*: The Law Applicable to Corporations in the EC. *Rebels Zeitschrift*, 2009. 73. 607–628; *Peter Kindler*: Internationales Gesellschaftsrecht 2009: MoMiG, Trabrennbahn, *Cartesio* und die Folgen. *Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrecht*, 2009. 29. 189–202; *Marc-Philippe Weller*: Die Rechtsquellendogmatik des Gesellschaftskollisionsrechts. *Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrecht*, 2009. 29. 202–209; *Peter Behrens*: Das deutsche internationale Gesellschaftsrecht auf dem Wege zur Gründungstheorie. In: *Magyar Kereskedelmi Jogi Évkönyv*, II.kötet. (főszerk.: Cseh Zoltán) Budapest, 2010; *Georg Eckert*: Internationales Gesellschaftsrecht. Wien, MANZ, 2010; *Caroline Kleiner*: Le transfert de siège social en droit international privé. *Journal du droit international*, 2010. 2. 315–345; *Nadja Kubat Erk*: The Cross-Border Transfer of Seat in European Company Law: A Deliberation about the Status Quo and the Fate of the Real Seat Doctrine. *European Business Law Review*, 2010. 21. 413–450; *Didier Martin és Didier Poracchia*: Company mobility through cross-border transfers of registered offices within the European Union – A new challenge for French law. *Journal du droit international*, 2010. 2. 347–397; *Philipp Bollacher*: Niederlassungsfreiheit – Grenzüberschreitende Umwandlung einer Kapitalgesellschaft. *Recht der Internationalen Wirtschaft*, 2012. 10. 712–718.

3 Ezúton is szeretném megköszönni *Nemessányi Zoltán* adjunktus úrnak, hogy felhívta a figyelmemet a Fővárosi Ítéltábla tárgyalat határozatára. *Ítéltáblai Határozatok* (2011) 75–77, *ÍH 2011.168*, Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégium Gazdasági Szakág 10. Cgf. 44.879/2009/2. számú határozat. A cikkben a székhelyáthelyezésnek kizárólag az az esete kerül elemzésre, amikor a létesítő okirat szerinti és a tényleges székhely együttes áthelyezése mellett kerül sor a fogadó tagállam társasági formájába történő átalakulásra. A „magyar társaság” leegyszerűsítő kifejezést itt abban az értelemben használom, hogy a társaság a magyar jog szabályai szerint jött létre, illetve Magyarországon került bejegyzésre.

4 C-210/06. *Cartesio Oktató és Szolgáltató Bt.* ügy EBHT [2008] I-9641.

5 2006. évi V. törvény a céginvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról (a „Ctv”).

kalmazandó jog megváltozásával kerül sor és a társaság a fogadó tagállam társasági formájába alakul át.

A Fővárosi Ítéltábla az elsőfokú bíróság végzését helybenhagyta és a társaság fellebbezését elutasította. A Fővárosi Ítéltábla a hatályos magyar jogszabályok áttekintése után megerősítette, hogy a magyar jogban nincsen lehetőség a székhely más tagállamba történő áthelyezésére a társaság személyes jogának megváltoztatásával és a fogadó tagállam társasági formájába történő átalakulással. Jogszabályi rendelkezés hiányában ez – a Fővárosi Ítéltábla szerint – *jogalkotási kérdés*.

II.

A magyar jog szabályai

A Fővárosi Ítéltábla döntésében áttekintette a vonatkozó *magyar szabályozást*.

A társasági jogi szabályok közül a *Gt.* hatályra vonatkozó 1. § (1) bekezdése szerint e törvény szabályozza a Magyarország területén székhellyel rendelkező gazdasági társaságok alapítását, szervezetét és működését, a társaságok alapítóinak, illetve tagjainak (részvényeseinek) jogait, kötelezettségeit, továbbá felelősségét, valamint a gazdasági társaságok formaváltását, egyesülését, szétválását és jogutód nélküli megszűnését.⁶ A Ctv. 7. §-a úgy rendelkezik, hogy a cég székhelye a cég bejegyzett irodája. A cég létesítő okirata úgy is rendelkezhet, hogy a cég székhelye egyben a központi ügyintézés (döntéshozatal) helye. Amennyiben a cég székhelye nem azonos a központi ügyintézés helyével, a központi ügyintézés helyét a létesítő okira-

tában és a cégjegyzékben fel kell tüntetni. Ehhez a 7/B. § hozzászól, hogy cég az Európai Unió más tagállamában is jogosult tevékenysége elsődleges folytatására, illetőleg tevékenysége gyakorlása elsődleges helyét az Európai Unió más tagállamába is áthelyezheti.

Megemlítendő még a *nemzetközi magánjogról* szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet, amelynek 18. § (1) bekezdése szerint a jogi személy jogképességét, gazdasági minőségét, személyhez fűződő jogait, továbbá tagjainak egymás közötti jogviszonyait személyes joga szerint kell elbírálni. A 18. § (2) bekezdés értelmében pedig a jogi személy személyes joga – főszabályként – annak az államnak a joga, amelynek területén a jogi személyt nyilvántartásba vették.

A fentiek úgy összegezhetők, hogy a magyar jog kifejezetten *megengedi*, hogy a társaság áthelyezze tényleges székhelyét valamelyik másik tagállamba. A tekintetben viszont semmiféle rendelkezés nincs a magyar jogban, hogy a társaság áthelyezheti-e a létesítő okirat szerinti székhelyét és tényleges székhelyét egy másik tagállamba, átalakulva a fogadó tagállam társasági formájába.

III.

Az osztrák jog szabályai

Az E. Kft. fellebbezésében arra is hivatkozott, hogy a társaság tagjainak érdeklődésére az osztrák hatóságok késznek mutatkoztak a társaság Ausztriában történő fogadására. Ezzel szemben a Fővárosi Ítéltábla megállapította, hogy nincs adat arra, hogy az osztrák jog lehetővé tenné a határon átnyúló átala-

kulást, és ezt a társaság sem igazolta az eljárás során.

Érdemes ezért egy rövid kitekintést adni arról, hogy az *osztrák jog* miként kezeli a határokon átnyúló székhelyáthelyezés kérdését, amikor ez a fogadó tagállam társasági formájába történő átalakulással megy végbe. Az osztrák társasági jogi, és nemzetközi magánjogi jogszabályok nem foglalkoznak kifejezetten sem a kifelé, sem a befelé irányuló átalakulással járó székhelyáthelyezés kérdésével.

Az osztrák jog hagyományosan a *tényleges székhely* elvét követi. Az osztrák nemzetközi magánjogi törvény 10. §-a szerint a jogi személy személyes joga azon állam joga, ahol a jogi személy központi ügyintézésének (*Hauptverwaltung*) tényleges székhelye van.⁷ Meg kell jegyezni, hogy a bírósági gyakorlat bizonyos helyzetekben (például másodlagos letelepedés Ausztriában) az uniós jogfejlődés hatására mára eltér a tényleges székhely elvétől az inkorporációs elv javára.⁸ Ezt a kollíziós szabályozást egészítik ki a társaságok székhelyáthelyezését is érintő anyagi jogi szabályok.

Az Ausztriában bejegyzett társaságok a székhelyáthelyezéssel egyidejűleg átalakulhatnak más tagállamok társasági formájába. A GmbHG korábban úgy rendelkezett, hogy a társaság székhelye (*Sitz*), amelyet a társasági szerződésben fel kell tüntetni,⁹ belföldön, Ausztriában van.¹⁰ Az AktG nem ismételte meg ezt a követelményt, de a jogirodalom álláspontja szerint ugyanez állt az AG-k esetén is.¹¹ A székhely itt a létesítő okirat szerinti székhelyet jelenti, mivel ezt jelenik meg az alapszabályban.¹² Mind a GmbHG, mind az AktG szerint a társaság székhely-

6 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról (a „Gt”).

7 Bundesgesetz vom 15. Juni 1978 über das internationale Privatrecht (IPR-Gesetz) BGBl. Nr. 304/1978. 10. §.

8 Lásd különösen OGH 15. 07. 1999, 6Ob123/99b.

9 GmbH-Gesetz (GmbHG) RGBl. Nr. 58/1906 4. §.

10 A korábbi GmbHG 5. § (4).

11 *Gerhard Hochedlinger és Barbara Hochedlinger-Scheidleder*: Grenzüberschreitende Sitzverlegungen in Europa. *ecolex*. 2006. 130, 132. Aktiengesetz (AktG) BGBl. Nr. 98/1965.

12 AktG 17. §; *Hochedlinger és Hochedlinger-Scheidleder*: i. m. 132.

lye az a hely, ahol a társaság *működik* (*Betrieb*) vagy, ahol az üzletvezetése helye (*Geschäftsleitung*) vagy, ahol a társaság ügyintézésének helye (*Verwaltung*) található.¹³ Tehát a formális székhelynek egybe kellett esni a tényleges székhellyel. Ettől csak fontos okból lehet eltérni a törvény szerint. Ebből az következik, hogy a társaság létesítő okirat szerinti székhelye nem volt áthelyezhető más államba.¹⁴ Azonban 2005-ben a GmbHG-t a *Handelsrechts-Änderungsgesetz* úgy módosította, hogy *már nem követelmény* a belföldi létesítő okirat szerinti székhely.¹⁵

A bírósági gyakorlat nem számottevő e tekintetben. Megemlíthető az OLG Innsbruck határozata, amely megengedte például egy személyegyesítő társaság székhelyáthelyezését Liechtensteinbe.¹⁶ A jogtudomány egyes képviselői is megerősítik a más tagállamba irányuló székhelyáthelyezés és egyidejű átalakulás lehetőségét figyelemmel a *Cartesio* döntésre.¹⁷ A *Cartesio* ítélet alapján ez akkor lehetséges, amennyiben a fogadó tagállam joga ezt lehetővé teszi. A *Cartesio* esetben az Európai Bíróság kifejtette, hogy a székhelyáthelyezést az elhagyni kívánt tagállam csak nyomós közérdekből korlátozhatja. A fogadó tagállam társasági formájába történő átalakulás viszont *feltételezi* az alkalmazandó jog *megváltozását*, ami szükségessé teszi a *tényleges székhely áthelyezését* az osztrák kollíziós szabály alapján.¹⁸

Más a helyzet viszont akkor, ha egy *külföldi* társaság kíván osztrák társasági formába átalakulni. Erre

az osztrák jog semmiféle rendelkezést nem tartalmaz, a bírói gyakorlat is hiányzik. Az osztrák *jogirodalomban* azonban van olyan nézet, amely amint a kifelé irányuló átalakulást, úgy a befelé irányuló átalakulást is megengedhetőnek tartja az osztrák jog alapján az uniós jogra, és mindenekelőtt a *Cartesio* ítéletre figyelemmel.¹⁹ Ez azonban csak arra az esetre igaz, ha a társaság mind a létesítő okirat szerinti, mint tényleges székhelyét Ausztriába helyezi át, ugyanis (a tényleges székhely áthelyezése nélkül) a létesítő okirat szerinti székhely áthelyezésének joga nem vezethető le a letelepedés szabadságára vonatkozó EUMSZ. rendelkezésekből és a kapcsolódó esetjogból.²⁰ A *Sevic* ítélet értelmezése alapján e nézetek abból indulnak ki,²¹ hogy a tagállamok nem kezelhetik hátrányosabban a határon átnyúló műveleteket, a tisztán belföldi tényállásoktól, vagyis mivel az osztrák jog megengedi a társaságok átalakulást belső viszonylatban,²² ezért tagállamközi esetben is lehetővé kell ezt tenni.

Kétségtelen, hogy ezt a megközelítést támasztja alá a nemrég megszületett *VALE ítélet* is, amely egy olasz társaság magyar társasággá történő átalakulása vonatkozásában kimondja, hogy a *letelepedés szabadságával ellentétes* az olyan nemzeti szabályozás, amely belső tényállások esetében a fogadó tagállam joga alapján létrehozott társaságok számára biztosítja az átalakulás lehetőségét, míg valamely *másik tagállam joga* szerint létrehozott társaságokat általános jelleggel

kizárja a fogadó tagállam társasági formájába történő, nemzetközi átalakulás lehetőségéből.²³ Vagyis úgy tűnik, más tagállamban létrehozott társaságok áthelyezhetik székhelyüket Ausztriába úgy, hogy egyidejűleg osztrák társasági formába alakulnak. A társaságnak azonban eleget kell tennie az osztrák jog követelményeinek és a tényleges székhelyét is Ausztriába kell helyeznie.

IV. Az uniós jog

A székhelyáthelyezés tekintetében, minthogy a *belső piacot érintő* kérdésről van szó, a jogalkotási hatáskör megosztott az EU és a tagállamok között. A székhelyáthelyezés olyan kérdés, amelyre vonatkozóan nincsen másodlagos uniós jogforrás, így a tagállamok megőrizték relatív szabályozási autonómiájukat. A tagállami hatáskör gyakorlás határait a társaságok székhelyáthelyezése tekintetében az *EUMSZ. 49. és 54. cikkében* szabályozott *letelepedés szabadsága* jelöli ki.²⁴ Az EUMSZ. 49. és 54. cikkei sem foglaloznak azonban kifejezetten a székhelyáthelyezés kérdésével, hanem e rendelkezéseket az Európai Bíróság értelmezte ítéleteiben a társaságok nemzetközi mobilitásával összefüggésben.

Az Európai Bíróság vonatkozó *gyakorlata* jól ismert. Az ügy az *elhagyni kívánt tagállam és a társaság viszonyát* érinti, így valóban a *Cartesio* ítélet értelmezése a döntő.

13 GmbHG 5. § (2); AktG 5. §.

14 *Nikolas Adensamer és Georg Eckert*: Umzug von Gesellschaften in Europa, insbesondere Wegzug österreichischer Gesellschaften ins Ausland. Zeitschrift für Gesellschafts- und Steuerrecht. 2004. 2. 52, 59.

15 Handelsrechts-Änderungsgesetz (HaRÄG) BGBl. I. Nr. 120/2005 art. IV. 1 b).

16 OLG Innsbruck 15. 7. 2008, 3 R 93/08p.

17 *Georg Eckert*: Internationales Gesellschaftsrecht. Wien, MANZ, 2010. 556; *Georg Eckert*: Sitzverlegung von Gesellschaften nach der Cartesio-Entscheidung des EuGH. Der Gesellschafter. 2009. 3. 139, 149.

18 IPRG 10. §. *Eckert* (2010): i. m. 564-565; *Eckert* (2009): i. m. 149.

19 Eckert (2010): i. m. 556; Eckert (2009): i. m. 149.

20 Eckert (2010): i. m. 559.

21 C-411/03. *SEVIC Systems AG* ügy. EBHT [2005] I-1805.

22 Itt lényeges lehet, hogy az AktG kifejezetten megengedi az AG formaváltását GmbH-vá (AktG 329. §), illetve a GmbH AG-vé alakulását (AktG 245 §).

23 C-378/10. *VALE Építési Kft.* ügy. EBHT [2012] még nem közzétett.

24 Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata HL C 83, 2010. március 30.

A *Cartesio* ítélet megkülönbözteti azt a helyzetet, amikor az egyik tagállamban létrejött társaság a székhelyét a másik tagállamba a személyes jog megváltoztatása nélkül helyezi át attól az esettől, amikor a társaság székhelyének egyik tagállamból a másikba történő áthelyezésére az alkalmazandó nemzeti jog *megváltozása* mellett kerül sor, mivel a társaság azon tagállam joga szerinti társasági formába alakul át, amelybe székhelyét áthelyezte.²⁵ Utóbbi esetben az elhagyni kívánt tagállam a társaság megszűnését és végelszámolását megkövetelve *nem akadályozhatja meg*, hogy a társaság a fogadó tagállam joga szerinti társasággá alakuljon át, amennyiben annak joga ezt lehetővé teszi.²⁶ Az ilyen nemzetközi átalakulás az Európai Bíróság szerint csak akkor korlátozható, ha azt valamilyen nyomós közérdek igazolja.²⁷ A *Cartesio* ítélet fenti megállapításai olyan helyzetekre vonatkoznak, mint az E. Kft. által megvalósítani kívánt átalakulással összekötött székhelyáthelyezés.

V.

A Fővárosi Ítéletábrla határozatának értékelése

1. A *Cartesio* ítéletben az Európai Bíróság leszögezte, hogy a társaságoknak főszabály szerint lehetőségük van az alkalmazandó jog megváltoztatásával a fogadó tagállam társasági formájába átalakulni, amennyiben ezt a fogadó tagállam joga lehetővé teszi. A tárgyalat ügy és a *Cartesio* ügy tényállása kétség kívül

különbözik: előbbiben a társaság osztrák társasági formába átalakulva kívánta székhelyét áthelyezni, azaz a társaságra alkalmazandó jog megváltoztatásával, míg a *Cartesio* Bt. a személyes jogának megtartása mellett kívánta megvalósítani a székhelyáthelyezést. Ugyan az Európai Bíróság ítélete a konkrét ügyre vonatkozott, mégis az abban foglaltakra a Fővárosi Ítéletábrlának *figyelemmel kellett volna lenni*.

A tagállamok valamennyi hatóságának kötelessége ugyanis az uniós jog teljes érvényesülésének biztosítása, ideértve nemcsak a jogalkotó és közigazgatási szerveket, hanem a *tagállami bíróságokat* is.²⁸ A tagállami bíróságok tehát kötelesek figyelembe venni az Európai Bíróság releváns döntéseit. Az Európai Bíróság *előzetes döntéshozatal* keretében hozott ítéleteinek nem kizárólag az alapügyben eljáró bíróságot köti, hanem azon túl a többi, *későbbi* tagállami bírósági döntésekre is kihatással van. Azaz egy előzetes döntéshozatal keretében hozott ítélet nem csak az utaló bíróságnak ad választ, hanem a többi tagállami bíróságnak is. Ez mindenekelőtt az egységes jogalkalmazás követelményével indokolható.²⁹ De ez a következtetés vonható le az Európai Bíróság gyakorlatából is. Az Európai Bíróság ítélete mindenképpen irányadó, ha hasonló tényállás mellett lényegében azonos kérdést utalnak hozzá,³⁰ sőt továbbmenve akkor is, ha a kérdés ugyan nem teljesen azonos, de az Európai Bíróság más döntésében már foglalkozott az adott jogkérdéssel.³¹ Ilyen esetekben ugyanis a tagállami bíróság mentesül az utalási kötelezettség alól.³²

Megjegyzendő, ugyanakkor, hogy a nemzetközi átalakulásra vonatkozó megállapítást a *Cartesio* ítéletben az Európai Bíróság úgy tette, hogy arról meg sem kérdezték, vagyis lényegében *obiter dictumként* szerepel az ítéletben. A jogirodalmi álláspont szerint az Európai Bíróság ítéleteiben a rendelkező rész és annak indokolása is kötelező erővel bír, ideértve az *obiter dicta* megállapításokat is,³³ mivel a rendelkező rész és az indokolás csak együtt értelmezhető.³⁴

2. Abban az esetben, ha a *Cartesio* ítélet tartalma bizonytalanságokat vetett fel a magyar bíróság számára, akkor alkalom nyílt volna az EUMSz. 49. és 54. cikkeinek értelmezése tekintetében, előzetes döntéshozatali kérelemmel fordulni az Európai Bírósághoz, még akkor is, ha a kérdéssel egyébként már foglalkozott az Európai Bíróság.³⁵ Abban az esetben tehát, ha a változásbejegyzési kérelemmel összefüggésben eljáró másodfokú bíróságnak kételyei merülnek fel az uniós jog értelmezésével kapcsolatban, előzetes döntéshozatali kérelemmel fordulhat az Európai Bírósághoz. Éppen a *Cartesio* ítélet tette ezt egyértelművé. Az olyan bíróság ugyanis, amelyhez a cégbíróság változásbejegyzési kérelmet elutasító határozatával szembeni fellebbezést bírálja el, jogosult előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezni, mivel az ilyen bíróság jogvita tárgyában jár el és igazságszolgáltatási feladatot végez, akkor is, ha nincs szó kontradiktórius eljárásról.³⁶ A bíróságnak pedig nem kell bevárni a felek erre irányuló

25 *Cartesio*, 111.

26 *Cartesio*, 112.

27 *Cartesio*, 113.

28 C-453/00. *Kühne & Heitz NV v Produktschap voor Pluimvee en Eieren* ügyben 2004. január 13-án hozott ítélet [EBHT 2004., I-837. o.] 20; C-212/04. *Konstantinos Adeneler és társai kontra Ellinikos Organismos Galaktos (ELOG)* ügy, EBHT [2006] I-6057, 122.

29 Robert Bray (szerk.): *Procedural Law of the European Union*. 2. kiadás. London, Sweet & Maxwell, 2006. 194–196.

30 28-62-30-62. *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV kontra Administration fiscale néerlandaise* egyesített ügyek [1963] 31, 38.

31 283/81. *Srl CILFIT és Lanificio di Gavardo SpA kontra Ministero della sanità* ügy, EBHT [1982] 3415, 14.

32 Paul Craig és Gráinne De Búrca: *EU Law – Text, Cases and Materials*. 5. kiadás. Oxford, Oxford University Press, 2011. 475–476.

33 Anthony Arnall: *The European Union and its Court of Justice*. 2. kiadás, Oxford, Oxford University Press, 2006. 631.

34 Bray: i. m. 193. Lásd 135/77. *Robert Bosch GmbH kontra Hauptzollamt Hildesheim* ügy, EBHT [1978] 855.

35 *CILFIT*, 15.

36 *Cartesio*, 54–63.

kérelmét, hanem hivatalból is az Európai Bírósághoz fordulhat. Mindezek alapján a *Fővárosi Ítéltáblának lehetősége lett volna előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezni*, amennyiben a *Cartesio* ítéletben foglaltakat nem tartotta elégségesnek saját döntése meghozatalához.

3. A konkrét ügyet eldöntő bíróság előtt előzetes kérdésként került fel az, hogy az *osztrák jog* az osztrák társasággá való átalakulást megengedi-e vagy sem. Az osztrák jog – valamely másik tagállamban létrehozott társaság székhelyáthelyezésével összekapcsolt osztrák társasági formába történő átalakulásának lehetőségét nem kizáró – álláspontja fentebb ismertetésre került. Ezzel összefüggésben két észrevételt kell tenni.

Egyrészt általában vizsgálandó, hogy a határon átnyúló átalakulás esetében milyen jogai vannak a fogadó tagállamnak. E tekintetben a Fővárosi Ítéltábla határozata meghozatalakor már függő – és azóta lezárt – *VALE* ügy ad iránymutatást. Bár a később született *VALE* ítélet tartalmát a Fővárosi Ítéltábla természetesen nem ismerhette, ennek valószínű kimenetelét – a *Sevic* ítélet megfelelő alkalmazásával – a jogirodalom számos képviselője már előre jelezte.³⁷ Az Európai Bíróság pedig lényegében megerősítette ezeket a várakozásokat

kimondva, hogy a letelepedés szabadságának korlátozását jelenti az, ha egy tagállam eltérő bánásmódban részesíti a társaságokat aszerint, hogy az átalakulás tisztán belöldi vagy nemzetközi, ez utóbbi lehetőségét általánosan kizárva.³⁸

Másrészt a Fővárosi Ítéltábla döntéséből nem derül ki, hogy milyen lépések történtek annak érdekében, hogy *megismerjék* az osztrák jog tartalmát-álláspontját az osztrák társasági formába történő átalakulással összefüggésben.

4. El kell ismerni ugyanakkor, hogy az ügy jól mutatja: a bíróságok nincsenek könnyű helyzetben, amikor ilyen határon átnyúló átalakulással összekapcsolt székhelyáthelyezésről kell dönteniük. Nemcsak a magyar jog nem tartalmaz erre vonatkozó rendelkezést, de uniós szinten sem létezik harmonizált, vagy egységes szabály. A *Cartesio* ítélet ugyan lehetőséget biztosít a nemzetközi átalakulásra, de ehhez az ítélet sem társít(hat) részletszabályokat.

Az *uniós jogharmonizációnak* ebből a szempontból fontos szerepe teendője lenne. *Egyrészt* székhelyáthelyezésre vonatkozó uniós szintű szabályok megalkotásra lenne szükség. Erre eddig nem került sor. Legutóbb az Európai Parlament fogadott el határozatot, amelyben felhívja az Európai Bi-

zottságot, hogy tegyen javaslatot egy székhelyáthelyezésre vonatkozó irányelvre.³⁹ *Másrészt* szükséges lenne biztosítani a cégügyekben eljáró bíróságok, hatóságok közötti együttműködést a társaságok székhelyáthelyezése vonatkozásában. E tekintetben előrelépés eddig nem történt. A jövőbeli szabályok lehetséges alapját képezhetnék az európai részvénytársaság székhelyáthelyezése vonatkozásában kialakított szabályok a hatóságok közötti együttműködésre.⁴⁰

5. A Fővárosi Ítéltábla jogalkotási kérdésként kezelte az elé került székhely-áthelyezési problémát. Hogy ezt mennyire megalapozottan tette, a fentiek alapján *kérdéses*. Mindenesetre a *magyar jogalkotó* választhat: *bevárja* egy jövőben megalkotandó uniós jogforrás megalkotását, és az Európai Bíróság jogfejlesztő döntéseire hagyatkozik (így a bíróságokra hárulnak a belső jog szabályainak határon átnyúló tényállásokra történő megfelelő alkalmazásával együtt járó nehézségek), vagy *több tagállamhoz hasonlóan*, amelyek már – változó részletességgel – szabályozzák a határon átnyúló átalakulás lehetőségét,⁴¹ megfontolja a jogalkotás lehetőségét ezen a területen figyelembe véve a letelepedés szabadságára vonatkozó uniós előírásokat és esetjogot.

37 *Christoph Teichmann és Paulina Ptak*: Die grenzüberschreitende Sitzverlegung aus deutsch-polnischer Perspektive. *Recht der Internationalen Wirtschaft*. 2010. 56. 817, 819; *Walter Bayer és Jessica Schmidt*. Grenzüberschreitende Sitzverlegung und grenzüberschreitende Restrukturierungen nach MoMiG, Cartesio und Trabrennbahn. *Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht*. 2009. 173. 735, 760; *Tilman Frobenius*: „Cartesio”: Partielle Wegzugsfreiheit für Gesellschaften in Europa. *Deutsches Steuerrecht*. 2009. 10. 487, 490; *Oliver Mörsdorf*: Beschränkung der Mobilität von EU-Gesellschaften im Binnenmarkt – eine Zwischenbilanz. *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*. 2009. 20. 97, 100 és 102; *Christiaan W. A. Timmermans*: Impact of EC Law on international company law. In: Máthé Gábor, Györgyi Kálmán, Ulrich Sieber, Harmathy Attila, Paczolay Péter, Zilahy Zsófia, Cserba Lajos és Pákozdi Csaba (szerk.), *Panel Meeting of the 5th European Jurists’ Forum*. Budapest, Magyar Jogász Egylet, 2009. 185, 190–191; *Andrzej Wisniewski és Adam Opalski*: ECJ – Companies’ Freedom of Establishment after Cartesio. *European Business Organization Law Review*. 2009. 10. 595, 614–617.

38 *VALE*, 36–41.

39 Az Európai Parlament 2012. február 2-i állásfoglalása a vállalatok székhelyének határokon átnyúló áthelyezéséről szóló tizennegyedik társasági jogi irányelvről, a Bizottságnak szóló ajánlásokkal (2011/2046(INI)).

40 A Tanács 2157/2001/EK rendelete (2001. október 8.) az európai részvénytársaság (SE) statútumáról HL L 294., 2001.11.10., 1–21. 8. cikk.

41 Részletes szabályokat alkotott például a spanyol jogalkotó: Ley 3/2009, de 3 de abril, sobre modificaciones estructurales de las sociedades mercantiles art 92–103.

JOGIRODALOM–JOGÉLET

HAMZA GÁBOR

az MTA rendes tagja
egyetemi tanár

Eötvös Loránd Tudományegyetem
(Budapest)

A magánjog történetéről

Az immár negyedik kiadásban megjelent könyv,¹ a mű első változatát 2002-ben publikálta a szerző, egy úttörő jellegű munka újabb, jelentősen bővített és átdolgozott kiadása. A magánjog történetét bemutató könyv szerzője, *Stephan Meder* hannoveri professzor, a római jog és a jogtörténet nemzetközi elismertségnek örvendő tanára, a munka előszavában hangsúlyozza a római jog szerepét az európai *ius commune* kialakulásában. A szerző utal a római jogi megoldásoknak a modern magánjoggal való párhuzamaira. A római jog, melyet a szerző négy fejezetben is tárgyal, a szerző nézete szerint a modern, élő joggal szoros kapcsolatban lévő jog. A 21 fejezetre tagoló munka szerkezeti tagolódása a jogtudomány történeti fejlődését követi.

1. „Az archaikus római jog” (*Das altrömische Recht*) című első fejezetben beható analízis tárgya a XI táblás törvény. A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a XII táblás törvény „utóélete”, utóhatása (*Nachwirken*) még a Kr. e. II. században is konkrét formában kimutatható. Ennek jele az, hogy Gaius kommentárt ír ehhez a törvénytől. Igen részletes a XII táblás törvény által szabályozott jogi aktusok, jogintézmények sajátos vonásainak leírása. Meder részletesen foglal-

kozik a *mancipatio*val, a *nexum*-mal és a *stipulatio*val. Nagy figyelmet szentel a XII Táblás Törvényben szabályozott családi jogoknak is. Ugyanez vonatkozik a *delictumok* jogára is. A XII Táblás Törvénnyel foglalkozó fejezet utolsó részében a szerző az önségely eredetét elemzi, melynek során az irodalmi forrásokra (Vergilius) is tekintettel van. Könyvének további fejezeteiben jó áttekintést ad Meder a római jogtudományról. Utal arra, hogy egyes jogtudósok előszeretettel hivatkoznak *responsa*ikban bizonyos érvekre. Iulianus például hajlik afelé, hogy lehetőség szerint az analógiára hivatkozzon, míg *Celsus*-nál igen jelentős szerepet kap az *argumentum ad absurdum*. A szerző figyelemmel van, a *iurisprudentia* körében, az ún. *Elementarliteratur*-ra. Ezen belül a *gaiusi* *Institutiók* szerkezetének elemzése igen részletes. Utal arra is, hogy *Pomponius Enchiridium*ából — amely szintén a Kr. e. II. század derekán keletkezett — csak töredékek maradtak fenn. Ugyancsak *Gaius* korában keletkezett *Florentinus* *Institutio*-munkája (12 könyv). A késői *klasszikusok* közül *Paulus* és *Ulpianus* írtak *Institutiókat* (2–2 könyv terjedelemben illetve tagolásban), továbbá *Callistratus* (3 könyv terjedelemben) és *Marcianus* (16 könyv terjedelemben).

Igen szemléletesnek tartjuk azt, hogy a szerző helyenként, például a *jogképesség* kapcsán, konkrét formában is utalnak a modern jog megoldására. A *rabszolgaság* intézménye igen differenciált analízis tárgya. A *tulajdonjoggal* foglalkozva a szerző alapvetően a *quiritár* és a *bonitár* *tulajdon* formái között tesz megkülönböztetést. A *tulajdonszerzési* módok körében Me-

der a *derivatív* és az eredeti *modus acquirendi* szerint különböztet, tehát nem a *ius civile* és a *ius gentium* szerinti differenciálás az elválasztás alapja. Ilyen módon a *mancipatio* és az *in iure cessio* mellett található a *traditio*.

A fejezet öröklési jogi részében elsőként az *alapfogalmak* szerepelnek, amelyet a törvényes öröklés rendjének korszakok szerint tagolódo ismertetése követ. A végrendeleti öröklés körében az egyes végrendeleti formákat ismerteti mindenekelőtt a szerző, ezeken belül is különös részletességgel a *testamentum per aes et libram*-ot. Nem foglalkozik a végrendelet értelmezésének gyakran igen komplikált problémakörével. Így nem utal a híres *Paulus*-tól származó *regulára*: „*Cum in verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntatis quaestio*” (D.32.25.1.). A fejezet utolsó részében foglalkozik a szerző a *perjoggal*, utalva mindenekelőtt a történeti megközelítés nehézségeire, ami döntően a források töredékes voltára vezethető vissza. A *legis actiók* körében kerül ismertetésre a *legis actio sacramento*-nál szereplő értékelési eljárás. A *formuláris* eljárást tárgyalva kiemeli, a végrehajtás kapcsán, az *actio iudicati* jelentőségét. A könyv negyedik fejezete részletesen elemzi a *iustiniánusi* *kodifikációt*, összevetve azt a modern *kodifikációkkal*.

2. A római jog továbbélésének kérdését a szerző a nyolcadik, „*Die Rezeption des römischen Rechts in Bologna und die Entstehung der Universitäten*” című fejezet tárgyalja. Ez a fejezet súlyát tekintve is igen jelentős. Ennek oka nyilvánvalóan az, hogy önálló *diszciplína*, a magyar jogi felsőoktatásban saj-

1 *Stephan Meder: Rechtsgeschichte. Eine Einführung. 4., überarbeitete und ergänzte Auflage. Böhlau Verlag, Köln–Weimar–Wien, 2011. 509.*

nos „polgárjogot” eddig még nem nyert ún. „*Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*” foglalkozik részletekbe menően — s nem pedig csupán az általános áttekintés szintjén — a római jog európai sorsával.

A „*Rechtsgeschichte*” elsősorban a németországi magánjogi dogmatika és kodifikáció fejlődését kíséri figyelemmel, azonban Stephan Meder tekintettel van több európai ország magánjogtudományának, magánjogának fejlődésére is. A könyv valójában az egész európai magánjogtudomány főbb irányzatainak átfogó jellemzését és értékelését tekinti céljának. Meder kutatásait nem szűkíti le, Franz Wieackertől és Paul Koschakertől eltérően, a nyugat-európai országok jogrendszerének bemutatására. A könyvben a magyar magánjog elemzése is szerephez jut. Ezáltal meg tudta valósítani az egész európai magánjogfejlődés bemutatására irányuló elképzelését. A nemzetközi jogi romanisztika talán legkiemelkedőbb XX. századi képviselőhez, Franz Wieackerhez hasonlóan, aki 1967-ben jelentette meg második, jelentősen átdolgozott és bővített kiadásban a „*Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung*” című munkáját, Stephan Meder hangsúlyozza, hogy a római jog örököse a modern jogtudomány Európában éppúgy, mint Európán kívül. Kiemelendő nézetünk szerint az, hogy európai viszonylatban egy spanyol szerző, Fernando Vasquez de Menchaca (1512–1569) a „*Ius civile Romanorum*” című munkájában már a XVI. század második felében a római jog több európai ország jogfejlődésére gyakorolt hatását kimerítően tárgyalta, hidat építve ezzel az antik *ius Romanum* és a gyakorlatban is alkalmazott „modern” római jog között.

A munka nem csupán mint kézikönyv tarthat számot nemzetközi elismerésre. Fontos az a körülmény, hogy Meder munkája az európai magánjogtudomány vizsgálata, elemzése területén szemléleti

változást tartalmaz. Umberto Santarelli utal arra, hogy az európai jogtörténetírás körében évszázadokon át egy lényegében a római jog kontinuitására építő szemlélet uralkodik. Ezt bizonyítják többek között Friedrich Carl von Savigny, Francesco Schupfer és Paul Koschaker munkái. Savigny a „*Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter*” (1815–1831) című munkájában a római jogi hagyomány továbbélését kéri számon a középkori jogfejlődéstől. Lényegében ugyanezt a koncepciót követi Paul Koschaker „*Europa und das römische Recht*” című, négy kiadást [az első kiadás nem sokkal a II. világháborút követően, 1947-ben, a negyedik kiadás (utolsó) pedig 1966-ban jelent meg] megért művében is. Azonban nem csupán a német jogtudomány sajátossága a római jogi hagyományok nyomán követése. Francesco Schupfer, a kiváló olasz jogtörténész, munkáiban szintén a római jogi intézmények középkori, újkori továbbélését keresi. Különösen vonatkozik ez a „*Diritto privato dei popoli germanici con speciale riguardo all'Italia*” című, ma is aktuálisnak tekinthető munkájára. A „római (vagy Róma) örökség(e)”, a „hereditas Romana” számonkérése a középkor és az újkor jogi irodalmában és jogi forrásaiban ténylegesen egy nagyon is egyoldalú szemléltre enged következtetni.

Ez a szemlélet valójában tagadja a középkori jogfejlődés autonómiáját és azt a római jog „Prokrusztész ágyába” igyekszik préselni. Ennek következménye többek között az, hogy az egyes intézménytörténeti kutatások körében talán túlságosan is nagy szerephez jut a római joggal való esetleges, sokszor valós vagy csupán vélt párhuzamok keresése. Ilyen módon háttérbe szorulhat az egyes korszakok és jogintézmények autonóm jellegű és igényű elemzése. A római jogi, a római jog intézményeire összpontosító szemlélet visszaszorulása hosszú időt vesz igénybe. Annak felismerése, hogy a glosszátorok, kommentátorok (posztglosszátorok), és az *usus modernus Pandec-*

tarum önálló irányzatok, hosszú, sok kutatást igénylő folyamat eredménye. A csupán példászerűen felsorolt irányzatok autonóm vonásai megfelelő módon domborodnak ki a Meder könyvében. Meder a glosszátorok és a kommentátorok irányzatát a középkori jogtudomány, amely immár autonóm jellegűvé válik, kezdetének tekinti. Mindez természetesen legkevésbé sem érinti azt, hogy a római jogi források jelentik az alapját, kiindulópontját a középkori, még lényegében egységesnek tekinthető európai jogtudománynak. Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy az autonóm jogtudomány megjelenése Bolognában a XI. században az antik kultúra hagyományai iránti érdeklődés megélénkülésével szoros kapcsolatban van. Ezzel függ össze a jusztiniánuszi kompiláció (kodifikáció) rendkívüli tekintélye, amelynek politikai feltétele az ún. „*translatio imperii*”. A kommentátorok vagy más néven consiliátorok azok, akik a jusztiniánuszi római jogot egy európai érvényű *ius commune*-vá formálják át.

A kommentátorok megjelölésére szolgáló consiliator kifejezés azokra a tevékenységi formákra utal, amelyek révén a középkori jogászok (jogtudósok) a jogtudomány fejlődésére hatással vannak. A consiliátorok munkássága elsődlegesen a praxisra irányul, azzal fonódik össze. A joggyakorlat ilyen módon járul hozzá a jogtudomány fejlődéséhez. A „consiliatores” működésének természetesen igen kedveznek a XIII–XIV. század Itáliájának sajátos politikai viszonyai. A jogi partikularizmus nagymértékben elősegíti az egyes jogforrások szabad, „kötetlen” értelmezését, melynek révén a jogászok-jogtudósok interpretációs mozgásszférája jelentősen kiszélesedik. Ez az interpretáció gyakran olyan mértékben szakad el a jusztiniánuszi római jog forrásaitól, hogy valójában már új jog alkotásával egyértelmű. A consiliátorokat ezért joggal lehet az európai középkori jogtudomány megalapítóinak tekinteni.

3. Igen figyelemreméltóak a szerzőnek a természetjogot elemző fejtegetései. A XVII. és XVIII. század természetjogi irányzatára jellemző az, hogy a *ius naturae* (*ius naturale*) alapjául az ún. *Vernunftrecht*-et („észjog”) tekinti. A jognak-jogrendszernek ilyen módon autonóm alapja lesz. Többé már nem a *translatio imperii*, a *Corpus Juris Civilis* vagy éppen a görög-római kultúra képezik alapját egy többékevésbé ideálisnak tekinthető jogrendszernek, hanem egy racionális észjogi konstrukció. A racionális jog megalapítói, tehát a XVI. századbeli spanyolok és Grotius, a legtisztább értelemben vett humanisták Meder nézete szerint. A természetjognak matematikai tudománnyá történt átalakulása előtt a római jog az a jog, amely máig is megmaradt *ius commune*-nak. A *ius gentium* hasonlóan Grotius általános jogtanához, sok szempontból szintén római jogot jelent, de humanista interpretáción keresztül. A görög-római filozófia, az egyházatyák és a Szentírás (*Sacra Scriptu-*

ra) mellett ezek is „*exempla antiquitatis*”. Az észjog a maga matematikai szellemében mutatkozik meg, befolyást gyakorolva a jogtudományra és a kodifikációra egyaránt. Az észjogi irányzat mint a római jogi anyag tudományos rendszerezése jelentkezik. Ez érvényes a francia szisztematikusokra éppúgy, mint Christian Wolff tanítványaira, Darjes-re és Nettelbladt-ra.

A római jog aktualitásáról alkotott modern képhez kapcsolódik a nézet, hogy a polgári jog oktatása a *Corpus Juris Civilis* konvencionális magyarázatának útján történjen, ma már meghaladottnak tekinthető. A római jog többé már nem hagyományos értelemben vett európai természetjog. A *Corpus Juris Civilis* az európai jog kialakulásánál játszott szerepéből adódóan az európai kontinens valamennyi jogászának „*lingua franca*”-ja. Vonatkozik ez bizonyos mértékig az angolszász (*common law*) jogászokra is. A római jog a „*vinculum quod totus occidens continetur*”.

Meder könyvében helyet kap az

európai jogtudomány egyes irányzatainak, ágainak vizsgálatát. A szerző nagy figyelmet fordít az egyes irányzatok nemzeti, helyi sajátosságainak elemzésére. Nem mulasztja el feltárni azokat a gazdasági és szellemi előfeltételeket, amelyek közvetlenül vagy csupán közvetett formában megszabják egy-egy irányzat főbb sajátosságait. Ez vonatkozik a munkának azokra a részeire, fejezeteire is, amelyek egyébként igen vitatott vagy vitatható fogalmak elemzésére vállalkoznak. Ilyen témák például: a recepció és az ún. „újjaszületés”. Mivel ezek a fogalmak, konstrukciók azonban inkább csak tág kereteket jelentenek, ezek felhasználása nem idézi fel a preconcepció alapuló kutatás veszélyét.

Stephan Meder professzor 4. átdolgozott és bővített kiadásban megjelent „*Rechtsgeschichte*” című munkája minden vonatkozásban korszerű, nemzetközi viszonylatban is színvonalas munka, amely joggal tarthat számot a római jog, a jogtörténet és a civilisták érdeklődésére.

Rendelje meg a Jogtudományi Közlöny 2013-as évfolyamát!

Ára: 17 700,-Ft

*Egyetemi hallgatóknak
külön kedvezmények*

Érdeklődjön a Kiadónál!

Kiadja a Logod Bt., 1012 Budapest, Logodi u. 49.
Telefon: 214-2453, e-mail: logod@logod.hu

www.logod.hu

JOGIRODALOM–JOGÉLET

GOMBOS KATALIN

PhD egyetemi docens
Szegedi Tudományegyetem
(Szeged)

Vörös Imre: Csoportkép Laokoóonnal – A magyar jog és az alkotmánybíráskodás vívódása az európai joggal című könyvéről*

I. Vörös Imre: „Csoportkép Laokoóonnal – A magyar jog és az alkotmánybíráskodás vívódása az európai joggal” című írása a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetében folytatott kutatás végtanulmányaként jelent meg 2012-ben. Ahogyan a szerző a könyv összefoglalásában ígéri: a műben az európai jog és a magyar jog viszonyára, arra kísérel meg válaszokat adni, hogy az európai jog milyen jogi-alkotmányjogi alapon jelenik meg a magyar jogalkotásban és jogalkalmazásban, nemcsak az Alkotmánybíróságon, hanem a jogtudományt is állandóan foglalkoztató kérdésként.¹ Világos, jól strukturált szerkezetben az alábbi fejezeteken keresztül mutatja be a felvetett sokrétű problémákat: I. Tézisek, II. Néhány alkotmánybíráskodás esete az európai joggal, III. Az európai uniós jog néhány területe – versenyjog,

nemzetközi kollíziós magánjog, nemzetközi társasági jog, uniós polgárság, IV. Alkotmányjogi aspektusok – zavaros merengés az európai uniós jog mibenlétéről, és rendszer-tani tagolásáról, V. Az uniós jogrend és a magyar jogrendszer viszonya, VI. Kitekintés.

2. Azt, hogy a szerző széles irodalmi műveltség és kiváló történelmi háttérismeretek birtokában kíván bennünket a témába bevezetni, mi sem bizonyítja jobban, hogy a *I. Tézisek fejezet* egy évszázadokat átölelő irodalmi, történelmi és elmélkedésre is lehetőséget adó sétára invitál bennünket. Egy-egy mondat mögött lehetőségünk van évszázadok nagy igazságain, az értékközösséget alkotó Európa legszimbolikusabb megfogalmazásain elmélázni. Másként megfogalmazva: egy olyan utazáson vehetünk részt, amivel a történelmet megelevenítve, görög istenek és mondabeli királylányok között járva, csodás szobrokat nézegetve, egy-egy pompázatos verssort vagy éppen magvas filozófiai tételeket mormolva ismerhetjük fel a bennük rejlő közös üzenetet: a sokszínű, sokféle, soktényezős Európa mégis valami *egynemű és közös*. Az EUSZ 2. cikkének fennkölt megfogalmazása is ezt igazolja, hiszen *az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jo-*

*gok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.*² Az egyéni jogvédelem szempontjából az Európai Unióban is a *jog uralma* (rule of law),³ illetve *jogállamiság* koncepciója (Etat de droit, Rechtsstaat)⁴ megerősödését tekinthetjük döntő momentumnak. Az európaiság alkotmányos tételként való megfogalmazása szerint Európa nem más, mint *jogközösség*,⁵ ahol a jog eszközeivel védjük az egyének alapvető jogait.

3. A *II. fejezet* a „Néhány alkotmánybíráskodás esete az európai joggal” címet viseli. Ahogyan a tézisekből már tudjuk, az európai integráció a kezdetektől fogva a *jog vezérelte folyamat* volt – ez nem is lehetett másként, hiszen nem egyszeri aküssal elvégezhető államalapításról, hanem meglévő, létező, nagy történelmi múlttal bíró államok, pontosabban egyes alkotmányukon alapuló hatásköreik gyakorlásának szuverén elhatározásukon alapuló, megállapodásba, szükségképpen nemzetközi szerződésbe foglalt átruházásáról van szó.⁶ Az európai integráció meghatározó eszköze az autonóm jogrendszerként létező uniós jog,⁷ melynek

* Vörös Imre: Csoportkép Laokoóonnal – A magyar jog és az alkotmánybíráskodás vívódása az európai joggal. hvgorac., Budapest. 2012. 127 (továbbiakban: i.m.).

1 I. m. Összefoglalás. 9.

2 Az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSZ) 2. cikke, melyet idéz Vörös: i. m. 16.

3 A joguralom az Európai Bíróság gyakorlatában is gyakran idézett, főként angolszász szerzők által használt fogalom. Egyik legpregnánssabb megfogalmazására került sor a 294/83 Partí ecologiste „Les Verts” v. Európai Parlament. 1986. ECR 01339. ügyben, illetve az Opinion 1/91 Re a Draft Treaty on European Economic Area (ECR I-6079), illetve Re a Revised Draft Treaty on European Economic Area (ECR I-2821) véleményekben.

4 Samu Mihály: Jogállamiság és jogpolitika In: Magyar jog 2006. (53. évf.) 4. 219–227. , Petersmann, E-U.: Proposals for a New Constitution for the European Union: Building-Blocks for a Constitutional Theory and Constitutional Law of the EU. CMLRev. 1995. 1124, 1142, Wechsler: Der Europäische Gerichtshof in der EG-Verfassungswerdung 1995. Utóbbi két szerzőt idézi: Vörös Imre: Az európai alkotmány várható hatásai a magyar jogrendszerre In: Állam- és Jogtudomány. 2006 (67. évf.) 2. 200.

5 Vörös: i. m. 16.

6 Vörös: i. m. 17.

7 Opinion 1/91 Re a Draft Treaty on European Economic Area ECR I-6079, illetve Re a Revised Draft Treaty on European Economic Area ECR I-2821.

normái olyan jogrendet alkotnak, amely különbözik mind a nemzetközi jogtól, mind a tagállamok belső jogrendjétől. Az Európai Unió joga a jogszabályok olyan szervezett és strukturált rendjét jelenti, amelynek saját forrásai vannak, és amely saját intézményekkel, illetve eljárásokkal rendelkezik mind a jogalkotás, mind a jogértelmezés és végrehajtás tekintetében. Az Európai Bíróság már 1963-ban, a Van Gend & Loos ügyben⁸ hozott ítéletében megállapította: a Közösség (a Lisszaboni Szerződés értelmében annak helyébe lépő Unió) a nemzetközi jog egy új jogrendjét hozta létre, amelynek javára az államok – körülhatárolt területen – korlátozták szuverén jogait. Miután az uniós jog sui generis önálló jogrendszer, így e jog és a tagállami jogok találkozásainál konfliktus-helyzet adódhat, amit a *tagállami alkotmányok és az uniós jog viszonya* keretében vizsgál a szerző.

A mű az *A) részben* a magyar Alkotmánybíróság európai joggal kapcsolatos döntésein keresztül mutatja be a tagállami alkotmányok és az uniós jog viszonyának elsősorban alkotmányjogi aspektusait. Elsőként a túlzott aktivizmusról tanúskodó 4/1997 (I.22.) AB határozat kerül górcső alá, de olvashatunk a belső feszültségeket tartalmazó ún. Lisszabon-határozatról,⁹ a szakirodalomban éles kritikával illetett 30/1998 (VI.25.) AB határozatról. A hatásköri kérdésekkel foglalkozó döntéseken túl tartalmi kérdéseket boncolgató egyes döntések, így a mezőgazdasági termékek kereskedelmi többletkészletezésével kapcsolatos 17/2004 (V.25.) AB határozat, a

már aláírt, de még meg nem erősített nemzetközi szerződés kapcsán népszavazás tartásának lehetőségével foglalkozó 58/2004 (XII.14.) AB határozat, az un. lőfegyver ügyben hozott 744/B/2004 AB határozat, un. szerencsejáték ügyben hozott 1053/E/2005 AB határozat, az orvosi ügyeleti díj kérdésében született 72/2006 (XII.15.) AB határozat, az európai elfogatóparancs ügyében hozott 32/2008 (III. 12.) AB határozat kerül elemzésre.

A *B) rész* a cseh Alkotmánybíróság EU alapszerződéseinek a Lisszaboni Szerződéssel való módosításáról szóló ítéletét mutatja be. A *C) rész* a Bundesverfassungsgericht és a német jogtudomány Lisszabon-vitájáról szól. A *D) rész* a francia alkotmánybíróság, a Conseil Constitutionnel és az előzetes alkotmányossági kérdés (question préjudicielle de constitutionnalité) új jogintézményének bemutatásával foglalkozik.

4. A *III. rész az európai jog néhány konkrét területét* – a versenyjogot, a nemzetközi kollíziós magánjogot, a nemzetközi társasági jogot és az uniós polgárságot – érintve arra keresi a választ, hogy miért is okoz annyi problémát ennek a hatalmasra növekvő, gyakran monstrumnak nevezett joganyagnak a magyar jogba – és persze más tagállamok jogába – való beillesztése.¹⁰ A mű a *versenyjog* hagyományosan szétválasztott két területéből (a tisztességtelen verseny elleni joganyag és a versenykorlátozások joga) a problémát a közös európai tisztességtelen verseny elleni joganyag irányelvi szinten szabályozott, a megtevesztő, valamint az ösz-

szehasonlító reklámra vonatkozó¹¹ és a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló un. UCP-irányelv¹² elsősorban fogyasztóvédelmi célú szabályainak elemzésével kezdi. Elemzést olvashatunk az Uniónak a kezdetektől kulcsfontosságú szabályrendszeréről, a versenyjog másik nagy területéről: a versenykorlátozások jogáról is, amely jogterületen a szemléletbeli változást és szabályozási logika megváltozását jelentő 1/2003/EK rendeletnek¹³ van nagy jelentősége. Az uniós versenykorlátozási jog új nagy kihívásának, a kartellek okozta károk megtérítésének, az ún. *magánjogi jogérvényesítésnek* a kérdése is terítékre kerül. E részben a szerző a Tpv.¹⁴ 2005. évi módosítása során beiktatott 88/A §-áról, majd a 2008. évi módosítása révén beiktatott 88/B §-áról, az új szabályokkal teremtett vélelmek (az állítólagos jogsértőnek kell bizonyítani a tilalom alóli mentesülését, vagyis az ő vonatkozásában megdönthető vélelem áll fenn a jogsértésre, melyet neki kell megdöntenie; emellett gyakorlatilag ugyancsak őt terhelő megdönthető vélelem áll fenn arra nézve, hogy az okozott kár egy hipotetikus versenyárat 10%-al meghaladó mértékű árban áll¹⁵) gyakorlati és jogdogmatikai problémáinak felvetéséről olvashatunk.

A *nemzetközi kollíziós magánjog*, mint a magánjogi természetű szabályozási törekvések egyik sikerágazata területén a közelmúlt nagy eseményei voltak a szerződésekre alkalmazandó jogról szóló Róma I.,¹⁶ és a szerződésen kívüli jogviszonyokra alkalmazandó jogot meghatározó Róma II. rende-

8 C-26/62 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos kontra Nederlandse administratie der belastingen. 1963. ECR 00003.

9 143/2010 (VII.14.) AB határozat.

10 *Vörös*: i. m. 57.

11 Az Európai Parlament és a Tanács 2006/114/EK irányelve (2006. december 12.) a megtevesztő és összehasonlító reklámról.

12 Az Európai Parlament és a Tanács 2005/29/EK irányelve (2005. május 1.) a belső piacon a vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatáról.

13 A Tanács 1/2003/EK rendelete (2002. december 16.) a Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról.

14 1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról.

15 *Vörös*: i. m. 66.

16 Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.).

tek¹⁷ hatályba lépése, továbbá a kollíziós jogi jogegységesítés egyik legújabb eredménye a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jogra vonatkozóan meg erősített együttműködés keretében elfogadott Róma III. rendelet.¹⁸ A könyv a rendeletek jogválasztásra és annak hiányában alkalmazandó jogra vonatkozó szabályainak *közös eredőjét*, a szabályozás tartalmi hasonlóságait, közös vonásait és eltéréseit taglalva jut arra a következtetésre, hogy az európai kollíziós jog három nagy eredményének eme célzott áttekintése is nyilvánvalóvá teszi: a rendeletek gyakran ismételnék olyan szabályokat, amelyek egyformán vonatkoznak mindkét joganyagra. Az ok az európai kollíziós magánjog jelenlegi helyzete: miközben további ígéretes, a különös részre, annak egyes további részterületeire vonatkozó jogegységesítési munkálatok vannak folyamatban, az általános rész hiánya egyre kiáltóbbá válik.¹⁹

Az írás foglalkozik a szakirodalom által jobb híján hol *nemzetközi társasági jognak*, hol uniós kollíziós társasági jognak nevezett joganyag fejlődésének kérdéseivel. Praktikus uniós jogi problémaként ez a társaságok honosságának és státútum váltásának kényszere vagy annak hiánya kérdésével vegyítve a társaságok másik tagállamban való elsődleges vagy másodlagos letelepedése alapszabadságának kérdését érinti. Vizsgálja a szerző egyrészt azt a kérdést, hogy az uniós jog: nevezetesen az Európai Bíróság gyakorlata – Daily Mail,²⁰ Centros,²¹ Inspire Art,²² Überseer-

ing²³ és a magyar előterjesztés alapján indult Cartesio²⁴ ügy alapján – a tagállami szabályozásnak etekintetben milyen határokat jelöl ki, másrészt, hogy ez hogyan hat vissza a tagállami társasági jogi szabályokra, mert a tagállami kollíziós jog is szembesül azzal a problémával, hogy egy jogi személy honosságát alkalmasint az uniós jog kontextusában kell szemlélni.

Az *uniós polgárság* területén a legnagyobb kihívást az EUSZ 9. cikkének és EUMSZ²⁵ 20. cikkének értelmezése kapcsán kialakult, az Európai Bíróság által kialakított és vélhetően a jövőben továbbfejlődő joggyakorlat és a jövő egyik lehetséges újaként felvetődve uniós polgárság státuszának az uniós alapjogvédelemmel való összekapcsolása jelenti.

5. A *IV. részben* alkotmányjogi aspektusokról olvashatunk, amely a szerző ígérete szerint egyfajta *merengés az európai uniós jog mibenlétéről, és rendszertani tagolásáról*. E részben arra keresi a választ, hogy mi az a hatalmasra duzzadt joganyag, amit – konkrétumokat mellőző általánosságban – európai jognak nevezünk.²⁶ Konklúziójában a szerző arra a következtetésre jut, hogy leghelyesebb az uniós jogot egy általános részre, és egy különös részre felosztani, mely tagolásban az általános rész foglalkozik az integráció történeti fejlődésével, valamint az EU integrációspecifikus társadalom-, gazdaság- és jogpolitikai alapjaival és célkitűzéseivel. Ezzel szemben a különös rész a négy alapszabadság megvalósításá-

nak, és védelmének konkrét aspektusait tartalmazza. Egyrészt a politikai uniót megvalósító alkotmányjogi alapok sorolhatók ide: intézmények és működésük, jogalkotás és jogforrások, az európai jog jogi természete, ideértve alapelveit, valamint a tagállamok jogrendszereihez való viszonya. Másrészt viszont a különös részbe sorolható a gazdasági uniót megvalósító, az egységes belső piac fenntartásának jogi garanciáit tartalmazó rész, amely rendszerszemléletben, egymásra is vonatkoztatva, a kölcsönös összefüggésrendszerbe beállítva sokoldalúan összefoglalja e garanciák különböző aspektusait és jogintézményeit.²⁷

6. Az *V. rész az uniós jogrend és a magyar jogrendszer viszonyát* vizsgálja. A feltett releváns kérdés itt az, hogy a nem vitásan a magyar jogba beáramló európai jog hogyan kezelendő. A szerző álláspontja az, hogy az uniós jog nem része a magyar jogrendszernek, nem is áll sem felette, sem alatta, hanem – jó barátként – mellette.²⁸ Ennek megfelelően az uniós jog alkotmányosságának a magyar Alkotmány nem mércéje: a magyar Alkotmánybírság óvatossága indokolt és érthető. Ugyanakkor nem lehet megfelekedni arról, hogy az integrációs alkotmányjogban ma már létezik egyfajta „kollíziós fenntartás” elmélete. Ezt az alkotmányjogban az a szakirodalom által egyre hangsúlyosabban megfogalmazott igény fejezi ki, hogy a tagállami alkotmányoknak van egy „érinthetetlen magva,” amely

17 Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról (Róma II.).

18 A Tanács 1259/2010/EU rendelete (2010. december 20.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jogra vonatkozóan (Róma III.).

19 *Vörös*: i. m. 73.

20 C-81/87. The Queen v. H. M. Treasury and Commissioners of Inland Revenue, ex parte Daily Mail and General Trust plc. 1988. ECR 5483.

21 C-212/97. Centros Ltd. v. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. 1999. ECR I.-1459.

22 C-167/01. Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam v. Inspire Art Ltd. 2003. ECR I.-10155.

23 C-208/00. Überseering BV v. Nordic Construction Company Baumanagement GmbH (NCC). 2002. ECR I.-9919.

24 C-210/06. Cartesio Oktató és Szolgáltató Bt. 2008. ECR I.-9641.

25 Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés

26 *Vörös*: i. m. 83.

27 *Vörös*: i. m. 92.

28 *Vörös*: i. m. 106.

mindaddig érinthetetlen, ameddig az EU – mint államalakulat – át nem nő szövetségi állammá. Addig ki kellene fejlesztenie a magyar Alkotmánybíróságnak is egy szuverenitás-védelmi tesztet, amely a hatáskör-gyakorlások esetenkénti átruházásának alkotmányossága feletti kontroll lehetőségét és feltételeit kifejezett fenntartás formájában rögzíti.²⁹

7. A VI. Kitekintés-című fejezet az EUMSZ gazdaságpolitikai fejezetével, a közelmúlt változásaival, a fiskális paktum megkötésében és az egyre hatékonyabbá válni kívánó gazdaságpolitikai koordinációban

megnyilvánuló változásokkal foglalkozik. Felhívja a figyelmet arra, hogy az eurozóna tagállamai tekintetében az EUMSZ 136. cikke jelenti azt az uniós jogi keretet, aminek a túllépése alkotmányossági problémaként a tagállami alkotmánybíróságok előtt is jogvita alapja lehet. A „hatos jogszabály-csomag” és a „fiskális egyezmény” az Európai Stabilitási Mechanizmus jogi eszköztárát, ezzel együtt a Gazdasági és Monetáris Unió helyzetét is alapvetően megváltoztatták, ami arra utal, hogy az Európai Unió a szolidaritásközösség felé mozdult el, ami a további tagállami jogalkotási kötelezettségeket

keletkeztethet és az Unió részéről e területen további intézkedések, jogszabályok meghozatalát teheti szükségessé.³⁰ Az eurozóna kényszerhelyzetében megalkotott reformok az elsődleges jog felhatalmazásainak határán mozognak, így a tagállami alkotmánybíróságok integrációs klauzuláival való összhang kérdése minden bizonnyal szolgáltat majd alapot alkotmánybírói véleménynyilvánításoknak.³¹ S akkor majd ezt a tengeri kígyóvá vált történetet innen lehet tovább írni, hacsak az uniós jog és a tagállami jogok viszonyáról szóló kérdés nem jut *Laokoón* sorsára...³²

29 *Vörös*: i. m. 106.

30 *Vörös*: i. m. 118.

31 *Vörös*: i. m. 120.

32 *Vörös*: i. m. 120.

JOGIRODALOM–JOGÉLET

MOHAY ÁGOSTON

egyetemi adjunktus

Pécsi Tudományegyetem

(Pécs)

Shaping Language Rights

*Commentary on the European Charter for Regional or Minority Languages in light of the Committee of Experts' evaluation**

„Nyelvünk szellemében él, melyben összeforradunk valamennyien, akár-miféle politikai hiten élünk. Nem dicsekszünk azzal, hogy hűek vagyunk ehhez a nyelvhez. Mi magunk vagyunk a hűség. Nem állítjuk azt sem, hogy csak vele, általa, érette lélekzünk. Mi magunk vagyunk ez a nyelv. Vér vízzé válhat, pártot is üthet, de ez a szellemi közösség megronthatatlan, elmozdíthatatlan”

(Kosztolányi Dezső: Lenni vagy nem lenni, Nyugat, 1930/4. szám)

Az Európa Tanács égisze alatt született *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája* (a továbbiakban: *Charta*¹) azt tűzte ki céljává, hogy hozzájáruljon az értéknek tekintett nyelvi sokszínűség megőrzéséhez Európában. A Charta nemrég aláírásának 20. évfordulóját érte meg: az 1992. november 5-én tizenegy állam által aláírt nemzetközi szerződés 1998-ban lépett hatályba, mára huszonöt állam ratifikálta.²

Az Európa Tanács 2012-ben maga jelentetett meg angol nyelvű kommentárt a Chartához, amely a szerkesztők szándéka szerint elsősorban azon államoknak szól, ame-

lyek ratifikálták vagy aláírták a szerződés: a részes államok kormányzatainak kíván a Charta megfelelő értelmezéséhez és alkalmazásához útmutatást adni. A Charta valódi értelmének feltárása érdekében nem lehet figyelmen kívül hagyni a *Szakértői Bizottság* tevékenységét: a szerződés értelmében a részes államok rendszeres időszakonként jelentés nyújtanak be a Charta alkalmazásáról, az érvényesülése érdekében tett lépésekről, a Szakértői Bizottság pedig ezek alapján a Miniszteri Bizottság számára készít jelentéseket, amely ajánlásokat is tartalmazhat.³ E kommentár kifejezetten a Szakértői Bizottság munkájának fényében készült.

Az *Alba Nogueira López, Eduardo J. Ruiz Vieytes* és *Inigo Urrutia Libarona* által szerkesztett, tizenhét szerző által írott mű klasszikus kommentár-struktúrát alkalmazva cikkről cikkre haladva elemzi a szerződést (a bevezető tanulmányt követően), kiemelt figyelmet szentelve a Szakértői Bizottság tevékenységének.

1. Bevezető tanulmányában Jean-Marie Woehrling a Charta eredeti jellegét, a nemzetközi kisebbségi nyelvvédelmi struktúrában betöltött helyét vizsgálja, kitérve arra is, hogy a szerződés a jelenkori jogi kontextusban szemlélve mennyiben megfelelő eszköz a kitűzött célok elérésére. Woehrling emlékeztet, hogy egy sok tekintetben más Európa számára készült eredetileg a Charta: a szöveg első változata (amely a későbbi hosszas tárgyalások ellenére nem változott sokat

érdemben) már 1987-ben készen állt, ezért teszi fel a szerző a kérdést, hogy a jelenkor számára mennyire adekvát jogi instrumentumról van szó. A szerző rámutat, hogy a hagyományos emberi jogi rendszereknek a nyelvi jogok nem képezik elemét, ezért vagy a kisebbségi jogok védelmének elemeként, vagy közvetlenül védelmezve kell elismerésükről gondoskodni. A Charta a nyelvi jogok közvetlen védelmének eszköze az európai kulturális örökség részének tekinthető kisebbségi és regionális nyelvek tekintetében. A Charta fenntarthatóságát illetően megjegyzi, hogy annak védelmi filozófiája, elvi alapjai továbbra is megfelelőnek tekinthetők, noha végrehajtása terén természetesen számos probléma mutatkozik, amelyek egy része a Charta meglehetősen rugalmas szövegezésének következménye. Amint az ismeretes, a Charta végrehajtásának nincs továbbá nemzetközi bírói kontrollmechanizmusa, megszegésének ezért közvetlen szankciója sincs. Hiányosságai ellenére Charta világosan lefekteti a regionális vagy kisebbségi nyelvek védelmét garantálni hivatott politika alapkövetelményeit, és vitathatatlanul a regionális és kisebbségi nyelvi jogok védelmére vonatkozó állami tevékenységek megítélése referenciadokumentumának tekinthető.

2. A Charta 1. cikkét vizsgálva Eduardo J. Ruiz Vieytes rámutat, hogy az egyezmény tárgyát a nyelvek képezik, amelyeket a Charta a kollektív identitás egyik legfontosabb elemeként, a kulturális örök-

* *Alba Nogueira López–Eduardo J. Ruiz Vieytes–Inigo Urrutia Libarona (Eds.): Shaping Language Rights – Commentary on the European Charter for Regional or Minority Languages in light of the Committee of Experts' evaluation (Regional or Minority Languages, No.9), Strasbourg, Council of Europe, 2012, 551.*

1 Magyarországon kihirdette az 1999. évi XL. törvény.

2 <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=&CL=ENG> (2012.10.10.)

3 15–17. cikk

ség részeként fog fel. Az 1. cikkben adott fogalom-meghatározások („regionális vagy kisebbségi nyelvek”; „regionális vagy kisebbségi nyelv használatának területén”; „területhez nem köthető nyelveken”) ellenére e fogalmakat az egyes részes államok belső joga nem teljességgel azonos tartalommal használja. A Charta kulcsfogalma természetesen a regionális vagy kisebbségi nyelvek definíciója (azon nyelvek, amelyeket valamely állam adott területén az állam olyan polgárai hagyományosan használnak, akik az állam fennmaradó népességénél számszerűen kisebb csoportot alkotnak, illetőleg amelyek különböznek ezen állam hivatalos nyelvétől/nyelveitől, azonban ez nem foglalja magába sem az állam hivatalos nyelvének/nyelveinek dialektusait, sem a bevándorlók nyelveit), amely funkcionális, nem pedig szubsztantív megközelítést alkalmaz: nem e nyelvtípusok definícióját kívánja megadni, hanem a Charta alkalmazási körét határozza meg, definiálva, hogy mely nyelvek vonatkoznak az egyezmény védelme alá. A szerző a definíciók eltérő természetű fogalmi elemeit (nyelvi, területi, jogi) külön-külön és összefüggéseikben is elemzi, és megállapítja, hogy a Szakértői Bizottság vonatkozó gyakorlatában került a merev paraméterek meghatározását, és olyan flexibilis kritériumokat fektetett le, amelyek könnyen adaptálhatók az egyes államokban fennálló tényleges (nyelvi és egyéb) körülményekhez.

3. Az egyezmény által védelemben részesíteni kívánt nyelvek sajátos körét jelentik a „területhez nem köthető nyelvek” (1c. cikk). *Andrássy György* és *Vogl Márk* tanulmánya rámutat arra, hogy e nyelvek státusa (és beszélőik száma is) jelentősen eltért Európaszerte. A Chartában szereplő, területhez nem köthető nyelvek „elismerésére” vonatkozó követelmény (7. cikk 1a. bek.) formális és gyakorlati elismerést is jelenthet, a Szakértői bizottság mindazonáltal megfelelőbbnek tartja, ha az érin-

tett nyelvek formális elismerésére is sor kerül. Elemzésük egyik konklúziójaként a szerzők – *Woehrling*gel egyetértve – megállapítják, hogy a Charta részes felei közül Svájc az, amely a legközelebb áll ahhoz, hogy kijelenthető legyen róla: nincs szükség további intézkedésekre a Charta implementációjához, a svájci jogi környezet példát jelenthet más államoknak a nyelvszabadság effektív megvalósításához. A szerzők kommentárjukban röviden felvetik a nyelvszabadság univerzális emberi jogként történő elismerhetőségének kérdését is, továbbá javaslataik között utalnak arra, hogy kihasználatlan potenciál rejlik a diszkriminációtilalom elvének a fokozottabb figyelembe vételében – a Szakértői Bizottság által a Charta végrehajtásának ellenőrzése során ezen elv nagyobb figyelmet érdemelne.

4. *José Manuel Pérez Fernández* a 2. és 3. cikk elemzése során egyfelől hangsúlyozza az Charta kötelezettségvállalási rendszerének rugalmasságát, másrészt megvizsgálja a vállalások egyes gyakorlati kérdéseit. A kötelezettségek ún. „à la carte” mivoltából eredő flexibilitás lehetővé teszi a nemzeti sajátosságok figyelembevételét, arról azonban nincs szó, hogy a Charta pusztán ajánlás jellegű „morális kötelezettségeket” tartalmazna: a szerződésekben foglalt rendelkezések implementációját a részes államoknak jogi szabályozás és közigazgatási intézkedések útján kell ténylegesen és hatékonyan megvalósítaniuk. A szerző kitér a minimálisan kötelezően vállalandó és az opcionális kötelezettségek jellegére és viszonyára is.

A Szakértői Bizottság gyakorlata alapján Hollandia példáján keresztül rámutat többek között a szerző arra, hogy a részes államok központi szervei nem rázhatják le magukról a Charta alapján fennálló kötelezettségeiket arra hivatkozással, hogy az érintett nyelvek védelmének egyes kérdései szubnacionális (tartományi) hatáskörbe tartoznak.

5. A 4. cikkben foglalt, a fennálló védelmi rendszerekre vonatkozó rendelkezések kapcsán *R. Gwynedd Parry* hangsúlyozza, hogy e szabályok elsődleges célja a kompatibilitás biztosítása: a Charta és más jogi rendelkezések viszonyában a vezérlő elv az, hogy az egyezmény nem korlátozza vagy rontja le a más nemzetközi jogi vagy belső jogi szabályokból eredő rendelkezések által biztosított jogokat. A szerző utal rá, hogy megkérdőjelezhető annak szükségessége, hogy a Charta külön kiemeli, hogy egyetlen rendelkezése sem értelmezhető az Emberi Jogok Európai Egyezményében (EJEE) garantált jogok korlátozásaként, alaptalannak tartja a feltételezést, hogy a kisebbségi vagy regionális nyelvi jogok ellentétben állhatnak az EJEE alapján biztosított individuális emberi jogokkal. A Charta nem ruház egyéni jogokat a természetes személyekre, és nincs bírói kikényszerítési mechanizmusa. Jelentősége elsősorban abban áll, hogy referenciaként és standardként szolgál a többnyelvűség és a kulturális sokszínűség biztosításához, és nem feltétlenül azt követeli meg a részes államoktól, hogy jogokat biztosítsanak az érintett nyelvek beszélőinek, hanem azt, hogy tegyenek intézkedéseket a regionális és kisebbségi nyelvek érdekében.

6. Szintén *R. Gwynedd Parry* elemzi az 5. cikket, amely egy további szabályt tartalmaz a Charta értelmezésére vonatkozólag, kizárva a szerződés minden olyan értelmezését, amely ellentétes lenne az ENSZ Alapokmányával, vagy ellentétben állna más nemzetközi jogi kötelezettségekkel, beleértve különösen az államok szuverenitásának és területi sérthetetlenségének elvét. A Charta a regionális és kisebbségi nyelvek védelmét a nemzeti szuverenitás és a területi integritás keretei között képzelel el. E cikk igyekszik kiküszöbölni, hogy valamely állam a Charta hatálya alá tartozó nyelvek kapcsán, a szerződésre hivatkozással tehessen egy másik állam szuverenitását és

területi sérthetlenségét érintő lépéseket – a rendelkezés Chartába foglalásának egyik okaként utal a szerző arra, hogy szerződés megszületésének idején épp tetőpontjára hágott a balkáni konfliktus, amely fokozott óvatosságra sarkallhatott egyes államokat. A történelmi tapasztalatokra tekintettel is szükséges ez az értelmezési szabály, amely megakadályozza, hogy a szövegezők által nem szándékolt politikai célok alátámasztására használják fel a Chartát.

7. A 6. cikket, amely alapján a részes államok gondoskodnak arról, hogy az érintett hatóságok, szervezetek és személyek a Charta által létesített jogokról és kötelezettségekről tájékoztatást kapjanak, *José Manuel Pérez Fernández* magyarázza, utalva rá, hogy ez a Chartában foglalt jogok effektív biztosításának szükségszerű előfeltételét jelenti – a hatóságoknak tudomással kell bírniuk a szerződésből folyó kötelezettségekről, az érintett személyeknek pedig a jogaikról. A szerző szubjektív (kik a tájékoztatás szándékolt címzettjei?) és objektív (mi legyen a tájékoztatás tartalma, és mily módon történjen?) szempontból egyaránt vizsgálja az államok kötelezettségeinek jellegét és tartalmát. A tájékoztatási kötelezettségek ellenőrzését a Szakértői Bizottság végzi a nemzeti hatóságok által rendelkezésre bocsátott jelentések alapján – a szerző meglátása szerint ugyanakkor változó módon, néhol megelégedve pusztán a Charta hivatalos közzététele megtörténtének nyugtázásával, másutt kitérve viszont a tájékoztatáshoz használt eszközök és módszerek hatékonyságának vizsgálatára is – utóbbi vizsgálati módszer a Charta céljai elérése szempontjából sokkal inkább üdvözlendő.

8. A Charta II. része a 2. cikk 1. bekezdésének megfelelően követett célok és elvek kibontását adja. A 7. cikk sorra veszi a felek által követendő elveket és célokat, amely így *Robert Dunbar* szerint is sok szempontból a szerződés legfonto-

sabb rendelkezése. Egyfelől azért, mert e cikkely a részes államokban létező valamennyi regionális vagy kisebbségi nyelvre vonatkozik, elterőn a III. részben foglalt intézkedésekkel, amelyek csak az államok által kifejezetten megjelölt regionális vagy kisebbségi nyelvekre vonatkoznak), másfelől pedig a 7. cikk minden rendelkezése érvényes a regionális vagy kisebbségi nyelvekre, ellentétben ismét a III. részben található vállalásokkal, amelyek közül az államok az „à la carte” jelleg értelmében szelektálhatnak. A célok és elvek megvalósulása érdekében e cikk további diszkrimináció-tilalmi és egyéb, pozitív (cselekvési) kötelezettségeket tartalmaz. Dunbar az egyes célok elérésének nehézségeit és a kialakult jó gyakorlatokat számos konkrét példán keresztül szemlélteti, kitérve végül a Szakértői Bizottság vonatkozó tevékenysége konzisztenciájának kérdésére is.

9. A Charta III. része a regionális vagy kisebbségi nyelveknek a közéletben való használatát elősegítő intézkedéseket sorolja fel. Az oktatásügyről szóló 8. cikket *Alba Nogueira López* (8.1.) és *Adriano Previtali* (8.2.); az igazságszolgáltatásra vonatkozó 9. cikket *Anna M. Pla Boix* kommentálja. *Jutta Engbers* a közigazgatási hatóságokkal és közszolgálati szervekkel kapcsolatos 10. cikket, *Robert Dunbar* és *Tom Moring* pedig a tömegtájékoztatási eszközöket érintő 11. cikk magyarázatát adja. *Elizabeth Craig* a kulturális tevékenységre és a kulturális létesítményekre vonatkozó 12. cikket, *Inigo Urrutia Libarona* a gazdasági és társadalmi tevékenységekkel kapcsolatos 13. cikket vizsgálja. Ezen részletes elemzések ismertetése túlmutatna e recenzió terjedelmi korlátain. Általánosságban megállapítható, hogy a szerzők a Szakértői Bizottság munkájából kiindulva az egyes rendelkezések értelmezése és fogalmi tisztázása mellett a bennük foglaltak célok gyakorlati megvalósításának kihívásait is áttekintik. A III. részt alkotó cikkek magyarázatát minden

esetben hasznos táblázat zárja, amelynek segítségével könnyen áttekinthető, hogy mely szerződő állam mely regionális és kisebbségi nyelvekre vonatkozóan vállalt kötelezettségeket a Charta e cikkei alapján. A Charta e részének egyik erénye, amint arra *Woehrling* is utal (27. o.), hogy olyan kérdésekkel is foglalkozik, amelyek általában nem szerepelnek a kisebbségi helyzetekkel kapcsolatos nemzetközi dokumentumokban (pl. a média szerepével), túlmutatva a „klasszikus” témakörökön (oktatás, igazságszolgáltatás, közigazgatás). *Eva Pons Parera* elemzi végül a határokon túli cserekapcsolatokat tárgyaló 14. cikket, amely álláspontja szerint eltér jellegében a III. rész többi rendelkezésétől: e cikk horizontális érvényesülésű abban az értelemben, hogy a határon átívelő együttműködés eszközként szolgálhat a többi vállalás megvalósításához. Erre tekintettel *Parera* utal rá, hogy némileg szokatlan és nem teljességgel logikus a cikk elhelyezése a III. részben – többek között annak fényében is, hogy hasonló rendelkezéssel találkozunk a 7. cikk 1i. alpontjában is.

10. A Charta IV. részében (15-17. cikk) található, a Charta végrehajtását érintő rendelkezések magyarázatát *Inaki Lasgabaster* adja. A Charta ellenőrzésének módszere a részes államok időszaki jelentéstételi kötelezettsége: az államok kötelezettsége először egy évvel a Chartának az adott állam vonatkozásában történő hatályba lépését követően éled fel, ezt követően pedig háromévente kell jelentést tenni. A jelentések felépítése előre meghatározott, a Szakértői Bizottság javaslatára ugyanis a Miniszteri Bizottság a jelentések struktúrájára vonatkozó útmutatásokat fogadott el. A nyilvánosságra hozott jelentések értékelését a Szakértői Bizottság végzi, ennek lezárultát követően jelentést fogad el, amelyben ajánlások megtételére is javaslatokat tesz a Miniszteri Bizottságnak. A 17. cikk kifejezetten a Szakértői Bizottságról szól. *Lasgabaster*

utal rá, hogy noha a Szakértői Bizottság jelentései *soft law* természetűek, jelentőségük nem lebecsülendő, többek között az egyes államok bírósági és hatósági gyakorlatában történő felhasználásuk lehetőségére is tekintettel.

11. Végül, de nem utolsó sorban *Santiago J. Castellá Surribas* a Charta záró rendelkezéseivel foglalkozik (18–23. cikk). A Charta ezen (V.) része az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által az Európa Tanács égisze alatt kötendő egyezmények számára kidolgozott „minta záró rendelkezéseken” alapul,⁴ ennek

megfelelően kitérve a szerződés kötelező hatályának elismerésére, a Charta hatályba lépésére, az Európa Tanács tagállamain kívüli harmadik államok csatlakozásának lehetőségére, fenntartások megtételére és visszavonására, a szerződés felmondására valamint a letéteményesi tevékenységre. A szerző gondolatébresztő elemzést ad többek között az államok által a Charta kötelező hatályának elismerésekor tett (a kommentátor szerint gyakran „atipikusnak” tekinthető) nyilatkozatok jelentőségéről és az ezekből eredő értelmezési kérdésekről.

A szerződést a Szakértői Bizott-

ság munkájának fényében vizsgáló *kommentár* fontos segédeszközként szolgálhat a jogalkotóknak és a jogalkalmazóknak a Charta alkalmazása során: az egyes cikkek részletekbe menő elemzése nélkülözhetetlen előfeltétele annak, hogy a szerződés egymást kiegészítő és egymásra támaszkodó cikkei koherens rendszerként értelmezve nyerjenek megfelelő alkalmazást, ezáltal valóban elősegítve a regionális és kisebbségi nyelvek védelmét a közpolitika és a jogalkotás szintjén, lehetőleg elkerülve a hivatalos illetve a Charta által védett nyelvek közötti konfliktusok kialakulását.⁵

4 Model Final Clauses for Conventions and Agreements concluded within the Council of Europe (as adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe at its 315th meeting, in February 1980) (<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/HTML/ClausesFinales.htm>) (2012.10.10.)

5 *Jean-Marie Woehrling*: The European Charter for Regional or Minority Languages – A Critical Commentary. Strasbourg, Council of Europe, 2005. 273.

JOGIRODALOM–JOGÉLET

KOVÁCS JUDIT NÓRA

doktoranda

Szegedi Tudományegyetem

(Szeged)

„Az új Alaptörvény és a jogélet reformja” – doktorandusz konferencia Szegeden

A *Szegedi Tudományegyetem (SZTE) Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola* a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP-4.2.2./B-10/1-2012-0012) keretei között, 2011. november 26-án rendezte meg „Az új Alaptörvény és a jogélet reformja” című doktorandusz konferenciát. *Jakab Éva egyetemi tanár*, a Doktori Iskola elnöke nyitóbeszédében kiemelte: különleges hangsúlyt adott az eseménynek, hogy ekkor ünnepelte 90. évfordulóját a szegedi jogászképzés. A hagyományokhoz hűen, egy megadott témára épült a konferencia, ami ebben az esetben nem volt más, mint a 2012 januárjától hatályos új Alaptörvény.¹

1. A plenáris előadások keretei között elsőként *Trócsányi László* egyetemi tanár, az SZTE Állam- és Jogtudományi Kara (ÁJTK) Alkotmányjogi Tanszékének vezetője tartott előadást „Az új Alaptörvény létrejötte és fogadtatása” címmel. Kiemelte, hogy az alkotmányos értékek újrafogalmazásának

igénye tette szükségessé az új Alaptörvény megalkotását. Eddig egy rövid, steril alkotmány létezett, amelynek értelmezésében az Alkotmánybíróságnak kiemelt szerepe volt. Viszont az új Alaptörvénnyel már nem az alkotmánybírák határozzák meg a fontosabb alkotmányos értékeket – mint például a házasság intézményét –, hanem maga az Alaptörvény. Mindez stabil értékrend kialakítását szolgálja. Napjainkra a nemzeti hitvallás szerepe megnövekedett, ami indokoltá tette a történeti szimbolikus elemek alaptörvényi szintű megjelenését.² Előadásában szó volt arról is, hogy a Jog a Demokráciáért Európai Bizottság üdvözölte a magyar alkotmányozást, ugyanakkor kifogásolta az ellenzéki pártok részvételének hiányát, de véleménye szerint ez inkább politikai aggály, mintsem jogi jellegű.³

A következő előadást *Varga Norbert*, a jogtörténeti tanszék docense „Az országgyűlési képviselők összeférhetlensége: egy sarkalatos jog történeti előzményei” címmel tartotta. Hangsúlyozta, hogy a kérdés átfogó törvényi szintű szabályozására csak a kiegyezés után került sor. Ezt megelőzően az országgyűlés gyakorlata alakította ki szabályait a jogfolytonosság és a történeti alkotmányunk révén, amely a kialakult szokások és időközben elfogadott törvények összességét jelentette 1949 előtt. Kiemelte, hogy az országgyűlési képviselők összeférhetlenségére vonatkozó

anyagi és alaki szabályok történeti alakulásának átgondolása alkalmas arra, hogy a mostani jogrendszer működését hatékonyabbá tegyék. „A történeti jogintézmények vizsgálata elengedhetetlen a magyar alkotmányozás folyamatának megértéséhez, ami egyben bizonyos jogfolytonosságot teremt a magyar alkotmánytörténetben.”⁴

Az utolsó előadó *Lugosi József* PhD hallgató volt, aki „Magyarország Alaptörvénye és a hatályos polgári perrendtartás célja, alapelvei” című prezentációjában felhívta a figyelmet az új Alaptörvény és a Pp. ellentmondásaira, az igazságszolgáltatás és a jogszolgáltatás fogalmának tisztázására. Az alaptörvény a legalapvetőbb emberi jogokat és intézményeket határozza meg, így különösen fontos ennek összhangja a polgári eljárásjogi szabályokkal is.

2. A konferencián több *szekcióban* mutathatták be a doktoranduszok eddigi kutatási eredményeiket. „*Alaptörvényünk történeti előzményei, a jogforrások és az alapjogok rendszere*” szekcióban az elnöki feladatokat Homoki-Nagy Mária egyetemi tanár látta el. A szekció *Nacsa Mónika* (SZTE-ÁJTK) „Történeti alkotmányunk vívmányai: az új Alaptörvény egyes rendelkezéseinek jogértelmezési problémája” című előadásával kezdődött, amelyben a hallgató kiemelte, hogy az Alaptörvény rendelkezéseit a jogalkotói célokkal, a Nemzeti Hitval-

- 1 Hasonló témában került megrendezésre 2010 novemberében egy tudományos konferencia „Az Alkotmány és gyakorlata 20 év távlatában” címmel, amely Kovács István akadémikus munkásságának állított emléket. Ennek keretében jelent meg 2012-ben, a Pólay Elemér Alapítvány gondozásában, a *Dikajosz logosz – Tanulmányok Kovács István emlékére* című tanulmánykötet. Kovács István munkássága kapcsán feltétlenül említést érdemel az 1958 óta több kiadást megélt *Magyar államjog* (JATE, Szeged, 1982.) című tankönyve.
- 2 Jelentőségénél fogva kiemelendő az előadó egy korábban megjelent cikke: *Közösségi Intézmények és nemzeti érdek*. De iurisprudentia et iure publico, II/1., 146–157. Forrás: http://www.dieip.hu/2008_2_1_szam.pdf (Letöltés ideje: 2012. 05. 31.) Ez a cikk elemzi a nemzeti alkotmányok és a szuverenitás kapcsolatát.
- 3 Trócsányi László és Schanda Balázs a szerzői annak a hiánypótló tankönyvnek, amely Alkotmányunk átalakítása óta megjelent. Ez a könyv a *Bevezetés a magyar alkotmányjogba – az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei* címet viseli, a HVG-ORAC Kiadó (Budapest) gondozásában jelent meg 2012-ben.
- 4 Varga Norbert: *Ideiglenesség és jogfolytonosság. Történeti jogintézmények szerepe a magyar alkotmányozásban*. De iurisprudentia et iure publico, V/2., 312–324. Forrás: http://www.dieip.hu/2011_5_2_szam.pdf (Letöltés ideje: 2012. 05. 31.)

lással és történeti alkotmányunk vívmányival összhangban kell értelmezni.⁵ *Kurunczi Gábor és Varga Ádám* (PPKE-JÁK) „Gondolatok az új Alaptörvényről, különös tekintettel a nemzeti hitvallásra” címmel azt vizsgálták, hogy szükség volt-e formálisan is az új alkotmány megalkotására, rávilágítottak annak pozitívumaira és hátrányaira.⁶ *Erdős Csaba* (SZE-ÁJK) „Az Alaptörvény hatása a jogforrási rendszerre és a jogalkotásra”⁷ című előadásában felvázolta, hogy az új Alaptörvény a nemzetközi és uniós jogrend szabályainak a magyar jogrendbe történő beemelése tekintetében új megoldásokat tartalmaz, a különleges jogrendet részletesebben rendezi.⁸ *Tóth Benedek* (SZTE-ÁJTK) „Magyarország Alaptörvénye és a nemzetközi jogforrások” című témájában vizsgálta, hogy az Alaptörvényünk milyen mértékben tud megfelelni a nemzetközi, illetve nemzetek feletti jogforrások mennyiségi és minőségi bővülésének. *Hadi Nikolett*a (PTE-ÁJK) „Az Alaptörvény fogyatékossgal élő személyeket érintő rendelkezéseinek értelmezése” során előrelépésként értékelte, hogy a fogyatékossg kategóriája beemelésre került a diszkriminációs okok közé. *Szilágyi Bernadett* (DE-ÁJK) „Egyházi szerepek újratöltve” című előadásában az állam semlegességének aktuális kérdéseivel foglalkozott, véleménye szerint a semlegesség az új Alaptörvény esetében már nem látszik biztosítottnak. *Klein Tamás* (ELTE-ÁJK) „Az új egyházügyi

szabályozás színe és fonákja” áttekintésekor súlyos alkotmányossági problémaként értékelte az egyházak nyilvántartásba vételének új szabályait.

„*Igazságszolgáltatási, pénzügyi és közigazgatási reformok az Alaptörvény kapcsán*” szekcióban Trócsányi László egyetemi tanár elnököl. A nyitó előadást *Varga Imre* (SZTE-ÁJTK) tartotta, „A bíróvá válás feltételrendszere az új Alaptörvény tükrében” címmel adott elő, a nyugati tendenciák alapján a „bíró jelöltek” titkárként eltöltött idejének növelése mellett foglalt állást. *Bencsik András* (PTE-ÁJK) „A közigazgatási bíraskodás helyzete és jövője az új Alaptörvény tükrében” című előadásában az új Alaptörvény közigazgatási bíraskodást érintő rendelkezéseit tekintette át. *Csörgöcs Lajos* (SZE-ÁJK) „A helyi önkormányzatok szabályozásának legfontosabb változásai az Alaptörvény tükrében” című előadásában a helyi önkormányzatokat érintő jövőbeli változásokat vázolta, beszélt a bevezetendő önkormányzati „vagyonszabályozási” rendszerről. *Tóth Tamara* (SZE-ÁJK) „Az önkormányzati közép-szint és az Alaptörvény” kapcsán áttekintette ezen önkormányzatok sorsának alakulását a rendszerváltástól egészen napjainkig, értékelte a közép-szint jövőbeli helyzetét is. *Ercsey Zsombor* (PTE-ÁJK) „Alaptörvényünk és a közpénzügyek” kapcsolatát vizsgálta, kiemelve a közpénzügyekre vonatkozó fejezet pozitívumait a hatályos pénzügyi jogi rendszerünk vonatkozásában.

Varga Judit (DE-ÁJK) „Államadósság-kezelése és hosszú távú állami kötelezettségvállalás kérdései Alaptörvényen innen, Alaptörvényen túl” címmel tartott prezentációjában megállapította, hogy a hatályos alkotmány pénzügyi relevanciával bíró rendelkezései szétszórva helyezkednek el a törvényben, az Alaptörvényben a közpénzügyek című fejezet, véleménye szerint, ezt próbálja orvosolni.⁹

Alaptörvényünk és a bünyügyi tudományok” szekciót Nagy Ferenc egyetemi tanár vezette. Az első előadó *Antal Szilvia* (PPKE-JÁK) „A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetéséről” beszélt a konferencián, a hazai joggyakorlat mellett nemzetközi jogeseteket is ismertetett. *Nagy Klára* (SZE-ÁJK) „Az önvédelemhez való alkotmányos alapjog és a jogos védelem” című előadásában kiemelte, hogy az önvédelemhez való jog alaptörvényi szintű rögzítése a jogalkotás területén komoly változásokat eredményezhet. *Neparáczki Anna* (SZTE-ÁJTK) „Személyes biztonsághoz való jog, mint alapjog (?)” elemzése során felvetette, hogy a közbiztonság iránt megnövekedett igény legitimálhatja-e a terrorizmussal szembeni kivételes büntetőjogi rendelkezéseket. *Majoros Tímea* (ELTE-ÁJK) „A kiemelt jelentőség” címmel tartott előadást, amelyben elsősorban a büntetőeljárást érintő reformokról, a kiemelt jelentőségű ügyek eljárási szabályainak bevezetéséről beszélt. *Váradi Viktória Júde* (PTE-ÁJK) „A szakértők, szaktanács-

- 5 A téma kapcsán említeni kell Ruzsoly Józsefnek *Máig érvő alkotmánytörténelem* (Bába Kiadó, Szeged, 2002.) című monográfiáját, amelyben a szerző kiemeli a magyar államiság századokon át ívelő folyamatos létét. Szólni kell továbbá *Rixer Ádám: A történeti alkotmány lehetséges jelentéstartalmái* című tanulmányáról is, ebben a szerző történeti alkotmányunk organikus fejlődését és a nemzeti identitáshoz való kapcsolatát vizsgálja. Jogelméleti Szemle, 2011/3., Forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/rixer47.html> (Letöltés ideje: 2012. 06. 03.)
- 6 Az új Alaptörvényünk megalkotásának indokaival, továbbá a magyar kormány nem csupán egyszerű reformokra, hanem az állami struktúra átszervezésére irányuló törekvéseivel foglalkozik a *The Basic Law of Hungary – A First Commentary* (CLARUS Press Kiadó, Budapest, 2012.) című angol nyelvű könyv. Csink Lóránt, Schanda Balázs és Varga Zs. András tollából született mű az Alaptörvény nemzetközi fogadtatását is részletesen elemzi.
- 7 *Kovács István* államjogász akadémikus megfogalmazásában „az alkotmány az államjog kódexe, azaz egy adott ország államjogának legfontosabb szabályait rendszerezett formában összefoglaló törvény” Szabó Imre (szerk.): *Állam- és jogtudományi enciklopédia*. I. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 7.
- 8 Az Unió és az Alaptörvény vonatkozásában érdemes kiemelni, Kruzslíc Péternek a *Nemzeti alkotmányosság és európai integráció-alkotmányos fenntartások az európai integrációban* című tanulmányát. Trócsányi László (szerk.): *Dikaiosz logosz – Tanulmányok Kovács István emlékére*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2012. 33–40.
- 9 Az Alaptörvény és a korábbi Alkotmányunk rendelkezéseinek összevetéséhez nyújt segítséget Jakab András könyve: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. (HVG-ORAC, Budapest, 2011.)

adók és a szakvélemény új helyzetének lehetőségei a büntetőeljárásban (Újfajta jogfejlődést biztosít-e az Alaptörvény a magyar jogrendszerben?)” című előadásában kitért az Alaptörvény és a Be. egyes rendelkezéseinek ellentmondásaira, kiemelte a jogfejlődés és a jogfejlesztés fontosságát. *Orbán József* (PTE-ÁJK) „Vélemények bizonyosságának növelése a büntetőeljárásban. Útkeresés a Bayes módszerben rejlő lehetőségek használata felé az Alaptörvény XXVI: cikkére figyelemmel” című előadásában a kriminalisztika számítási és becslési módszertanával foglalkozott.

Gellén Klára egyetemi docens vezette „A polgári jog egyes területei az alaptörvényünk tükrében” szekciót, amely *Miczán Péter* (ELTE-ÁJK) „Az állammal jogviszonyba kerülő szervezetek vonatkozásában támasztott átláthatósági követelmények bevezetésével felmerülő jogalkotási kérdések, különös tekintettel a társasági jogra” című prezentációjával kezdődött. Az előadó megállapította, hogy a részletszabályok kidolgozásához a relatív és az abszolút átláthatóság közötti arany középutat kellene megtalálni. *Auer Ádám* (SZTE-ÁJK) „A társasági jog alkotmányjogi vetületei az Alaptörvényben. A tulajdonhoz való jog korlátozásának régi-új paradigmái” címmel a társasági jog számos alkotmányjogi kapcsolódási pontját elemezte.¹⁰ *Dobos István* (SZE-ÁJK) „Közteherviselés és a visszterhes vagyónáruházási illeték társasági jogi kerüloútjai” című prezentációjában bemutatta a visszterhes vagyónáruházási illeték szabályozási koncepciójának változásait az ingatlantulajdonnal rendelkező gazdasági társaságok átalakulása kapcsán. *Pákozdi Zita*

(SZTE-ÁJK) „A jogerő és a tisztességes eljárás”¹¹ vizsgálata során kiemelte, hogy az új Alaptörvény a tisztességes eljáráshoz való jog és a bíróságok feladatai tekintetében alkalmat teremthet a szemléletbeli változásra. *Visontai-Szabó Katalin* (SZTE-ÁJK) „Az új Alaptörvényünk és a családok védelme” kérdéssel foglalkozó előadásában pozitívumnak tartotta, hogy az Alaptörvény részletesen tartalmazza a család védelmének intézményét. *Bakos Eszter* (SZTE-ÁJK) „A gyermekek megfelelő szellemi, lelki, erkölcsi és fizikai fejlődéséhez szükséges védelem biztosítása az audiovizuális médiaszolgáltatások területén” című prezentációjában említést tett az Európa Parlament és Tanács Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló direktívájáról hangsúlyozva, hogy ez csak a minimumszabályokat fogalmazza meg.¹² *Kaprinay Eszter* (SZTE-ÁJK) „Alaptörvényünk a szellemi alkotások tükrében” című előadásában állást foglalt, abban a kérdésben, hogy indokolt lehet-e az Alaptörvényben egy a szellemi alkotások védelmére irányuló rendelkezés.

Hajdú József egyetemi tanár elnökletével „Alaptörvényünk és a civilisztikai tudományok” szekció nyitó előadója *Nagy Éva* (SZTE-ÁJK) volt, aki „Gazdasági autonómia kontra „gazdasági alapjog”: a fogyasztók védelmének alkotmányos alapjai” című előadásában bemutatta a mindenkor alkotmányozó hatalomnak a kereskedelmi magánjogi jogviszonyokra és a fogyasztók védelmére vonatkozó hatáskörét. *Jóó Imre* (DE-ÁJK) „Az állami szerepvállalás egyes kérdései a fogyasztói jogok védelmének aspektusából” című prezentációjában kiemelte, hogy a fogyasztók

védelme az új Alaptörvény normaszövegében kiemelt társadalmi érdekké válik, hangsúlyosabb lesz az állam aktív szerepvállalása is. *Zaccaria Márton Leó* (DE-ÁJK) „A munkajogi esélyegyenlőség alkotmányos alapjai” tárgyú tudományos felszólalásában igyekezett egyértelművé tenni az egyenlő bánásmód, mint munkajogi alapelv valamint az esélyegyenlőség, mint jóval tágabb fogalomkör közötti különbségeket. *Sipka Péter* (DE-ÁJK) „A munkáltató és a munkavállaló jogállásának lehetséges változása az új Alaptörvény tükrében” című előadásában áttekintette az Alaptörvénynek munkajog területét érintő rendelkezéseit. *Szabó Ágnes* (ME-ÁJK) „A növényfajta-oltalom hazai és közösségi szabályozás” című előadásában kiemelte, hogy az Alaptörvényben deklarált testi és lelki egészséghez való jog érvényesülését a továbbiakban már a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdaság alkotmányi szintű megjelenése is biztosítani kívánja. *Andorkó Imre* (DE-ÁJK) „A kisajátítás fontosabb alkotmányjogi kérdései” kapcsán fontos változásnak tekintette, hogy az új Alaptörvény a tulajdonhoz való jog rögzítése után kimondja a tulajdonhoz kapcsolódó társadalmi felelősséget.

„Alaptörvényünk a nemzetközi összehasonlítás tükrében” szekcióban *Badó Attila* egyetemi tanár töltötte be az elnöki tisztet. *Sulyok Márton* (SZTE-ÁJK) „Egy nemzet születése? A nemzetfogalom értelmezésének lehetőségei Magyarország új Alaptörvényében-egy progresszív megközelítés” című előadása volt az első, amelyben elhangzott, hogy az európai mobilitásra tekintettel minden európai állam kötelessége, hogy az expatriáltak szavazati jogát

10 A témához kapcsolódik: *Téglási András*: A tulajdonhoz való jog alkotmányos védelme. Történeti áttekintés. De iurisprudentia et iure publico II/4., 67–132.. Forrás: http://www.dieip.hu/2008_2_4_szam.pdf (Letöltés ideje: 2012. 05. 31.) Ez a tudományos munka teljes körű képet ad a tulajdonjog védelmének jelentőségéről, áttekintve más nemzetek ide vonatkozó szabályozását.

11 A tisztességes eljáráshoz való joghoz lásd: *Bakos Kitti*: A tisztességes eljáráshoz való jog a jogágak határán. De iurisprudentia et iure publico V/2., 2–18. Forrás: http://www.dieip.hu/2011_5_2_szam.pdf (Letöltés ideje: 2012. 05. 31.)

12 A gyermekek jogainak védelme kiemelkedő fontosságú feladat. Ezt vizsgálja *Dránovits Tímea* is tanulmányában: A gyermek mindenek felett álló érdekének és a véleménynyilvánítás szabadságának egymáshoz való viszonya a hazai szabályozás tükrében címmel Trócsányi László (szerk.): *Dikaiosz logosz – Tanulmányok Kovács István emlékére*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2012. 57–64.

lehetővé tévő pozitív megközelítést alkalmazzanak az állami önmeghatározásban, amely erősítheti a nemzet tudatot. *Berkes Antal* (ELTE-ÁJK/Universté Paris 1 Panthéon-Sorbonne) „A nüanszok szerepéről: a nemzetközi jog helye a belső jogban az új Alaptörvény tükrében” címmel arról beszélt, hogy az alaptörvény tartalmaz számos figyelemreméltó elemet a nemzetközi jog belső jogi helyével és hazánk külkapcsolatait érintő rendelkezésekkel kapcsolatban. *Németh László* (SZTE-ÁJTK) „A szerzői jog helye az alkotmányos rendben” című prezentációjában azt vizsgálta, hogy a jog a véleménynyilvánítás szabadságából vezethető le, vagy önálló alapjognak tekinthető. *Samatha Joy Cheesman* (SZTE-ÁJTK) „A tisztességes eljáráshoz való jog összeha-

sonlító szempontjai az új magyar alkotmány tükrében” (*Comparative Aspects on Access to Justice in Light of the New Hungarian Constitution*) című előadásában kiemelte, léteznek ugyan jogsegély szolgálatra vonatkozó rendelkezések a hazai jogban, de ez önmagában még nem elegendő az egyének védelméhez. *Bóka János* (SZTE-ÁJTK) „Tanulj meg mindenkitől tanulni – alkotmánybíráskodás a magyar Alaptörvényben és a Tajvani-szoros két oldalán” címmel a Kínai Köztársaság normakontroll-koncepcióját elemezte. *Orbán Endre* (PPKE-JÁK) „Országgyűlés és az uniós döntéshozatal” kapcsán az uniós intézményi kereteket és a döntéshozatali mechanizmusokat vizsgálta, elemezte az Alaptörvény 19. paragrafusát, amely normatív

előfeltételt teremt az „Országgyűlés-Kormány„ uniós ügyeket érintő erőviszonyában.

3. A doktorandusz konferencia kiváló lehetőséget nyújtott ahhoz, hogy a PhD hallgatók ismereteiket bővíthessék, érvelési tapasztalatokat szerezhessenek a tudományos vitákban. A konferencia előadásai nyomtatott formában is megjelennek a Szegedi Jogász Doktorandusz konferenciák című sorozatban (szerkesztők: *Jakab Éva egyetemi tanár, Varga Norbert egyetemi docens*), amely az SZTE ÁJTK Doktori Iskolájának kiadványa.¹³ A kutatási témák sokszínűsége, eredményessége is alátámasztotta, hogy milyen fontos élni a tudással, ahogyan *George Bernard Shaw* mondta „A tudáshoz való jog olyan, mint az élethez való jog”.

13 A sorozat első kötete: Varga Norbert (szerk.): *Jog és Irodalom, Rect und Literatur – Droit et Litterature*. In: Jakab Éva, Varga Norbert (szerk.): Szegedi Jogász Doktorandusz Konferenciák I. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 2011. 195.

Summary

SÁNDOR VIDA: Precedents in the Jurisprudence of the EU Court

In the judgements of the EU Court it can be read often: „... see, to the effect...” Examples from type of cases: 1. Uniformity, 2. Conformity with EU Directives, 3. Global assessment, 4. Average Consumer, 5. Function of a mark. In some younger judgements instead of reference to prior leading cases stands analogy. Whether precedent or analogy a preliminary qualification by the judge is necessary. It happens exceptionally that the EU Court decides differently as it judged previously. Examples: HAG II. on the rights of the proprietor of a mark, or the judgement rendered in the case of Keck and Mithouard on restrictions of importation ruled by Member States.

BERNÁT TÖRÖK: Media Law Standards of the Prohibition of Hate Speech

The new laws on media brought great changes in the prohibition of hate speech that substantiate the action of media authorities. These changes were underemphasized, even though a rich practice of limiting hate speech was introduced in the practice of the former years. This essay attempts to catalog the standards and margins of interpretation based on the Constitutional Court's decisions, for the future benefit of those applying the effective media law.

KINGA ZAKARIÁS: General Personal Right in the Practice of the German Federal Constitutional Court

Besides the first Article of Grundgesetz (German Fundamental Law) containing human dignity clause, it also explicitly contains the right to freely develop personality [Art. 2. para. (1)]. The German Constitutional Court applied these two rights together to deduce the general right to personality and make it the constitutional fundament of protection of personality. The Hungarian Constitutional Court, when displayed the function of the human dignity in the protection of personality, – relying heavily on the practice of the German Constitutional Court – equaled the general right to personality with the human dignity. This essay endeavors – by separating the elements of the general right to personality – to display the German model: the normative content of the general right to personality in the most important decisions of the German Constitutional Court.

Zusammenfassung

SÁNDOR VIDA: Präzedenz in der Rechtsprechung des EU Gerichtshofes

In den Urteilen des EU Gerichtshofes findet sich häufig die Formel „laut ständiger Rechtsprechung...” Beispiele in Sachen: 1. Einheitliche Rechtsanwendung 2. Eurokonforme Auslegung 3. Umfassende Beurteilung 4. Durchschnittlicher Konsument 5. Wirtschaftliche Funktion der Marke. In manchen jüngeren Urteilen wird anstatt der Bezugnahme auf frühere Präzedenzen (in den englischen und französischen Texten) Analogie angeführt. Ob Präzedenz oder Analogie ist ein Vorverständnis des Richters zur Qualifizierung vom Objekt des Rechtsstreites notwendig. Ausnahmsweise entscheidet der EU Gerichtshof abweichend von seiner früheren Rechtsprechung. Beispiele: das Urteil HAG II. über die Befugnisse des Markeninhabers, das Keck und Mithouard Urteil bezüglich der Auslegung der Importbeschränkungsbestimmungen der Mitgliedstaaten.

BERNÁT TÖRÖK: Medienrechtliche Maßstäbe des Verbots der Hassrede

Die neue ungarische Medienregelung hat bezüglich Verbote, die als Grundlage für medienbehördliches Handeln dienen, eine große Veränderung gebracht. Diese Veränderung wurde nicht richtig betont, obwohl in den vorhergehenden Jahren auf dem Gebiet der Einschränkung der Redefreiheit eine umfangreiche Rechtsprechung entstanden worden ist. Die Studie versucht in Anlehnung auf den, vom Verfassungsgerichtshof erstellten Leitfaden zusammenzufassen, welche Maßstäbe und verfassungskonformen Auslegungsmöglichkeiten für die Rechtsanwendung zum gültigen Medienrecht zur Disposition stehen.

KINGA ZAKARIÁS: Das allgemeine Persönlichkeitsrecht in der Rechtsprechung des Bundes- verfassungsgerichtshofes

Das Grundgesetz beinhaltet neben der Menschenwürdeklausel (Art. 1. Abs. 1) ausdrücklich auch das Recht auf die freie Entfaltung der Persönlichkeit (Art. 2. Abs. 2.). Das Bundesverfassungsgericht leitete aus dem Recht auf freie Entfaltung der Persönlichkeit in Verbindung mit der Menschenwürde das allgemeine Persönlichkeitsrecht ab und entwickelte es zur Grundlage des verfassungsrechtlichen Persönlichkeitsschutzes. Das ungarische Verfassungsgericht hat – in bedeutendem Maße auf die Praxis des Bundesverfassungsgerichts gestützt – das Recht auf Menschenwürde mit dem allgemeinen Persönlichkeitsrecht identifiziert. Der Aufsatz widmet sich der Darstellung – durch Benennung der Inhaltselemente des allgemeinen Persönlichkeitsrechts – des deutschen Modells: des Gewährleistungsinhalts des allgemeinen Persönlichkeitsrechts anhand der Leitentscheidungen des Bundesverfassungsgerichts.